

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:
MIHELICS VID

CSERHÁTI JÓZSEF
FALU TAMÁS
FERENCZ JÓZSEF
FESZTY MASA
KORMOS OTTÓ
KOVÁCH ZOLTÁN
KUNSZERY GYULA
MIHELICS VID
NAGY MÉDA
SZARKA GÉZA
TIMKÓ IMRE
írásai

1964 SZEPTEMBER

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Mihelics Vid</i> : Az „Ecclesiam suam” enciklika és a zsinat	513
<i>Falu Tamás</i> : Kőd, Gyémánt, Monor egy perce! (Versek)	522
<i>Cserháti József</i> : Az egyház és a világ viszonya a zsinati „aggiornamento”-ban	523
<i>Timkó Imre</i> : Az „oikumené”	533
<i>Kormos Ottó</i> : A diakonátus az egyetemes kereszténységben	544
<i>Nagy Méda</i> : Minden dicséret szónál szebben... (Vers)	547
<i>Szarka Géza</i> : Egy tüzök hiányzik (Elbeszélés)	548
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények (Calvin halálának négyszázadik évfordulója)	553
<i>Csanád Béla</i> : A kis út (Az újítások az egyházban)	556

NAPLÓ

A „Transiturus” bulla 700 éves jubileuma (*Ferencz József*) 558; Édesapámról, Feszty Árpádról... (*Feszty Mása*) 559; Az olvasó naplója (*Rónay György*) 562; Színházi Krónika (*Doromby Károly*) 565; Képzőművészet (*Dévényi Iván*) 567; Zenei jegyzetek (*Rónay László*) 570; Filmek világából (*Bittei Lajos*) 572; Új adalék a magyar Szentvér-tisztelethez (*Kovách Zoltán*) 574; Fraknói Vilmos és a „Buda halála” (*Kunszery Gyula*) 575; Jegyzetlapok (r. gy.) 576 558

Felelős szerkesztő:

Mihelics Vid

Főmunkatársak: *Doromby Károly, Pfeifer János, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk-számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ugyfélszolgálat. Index-szám: 26.921.

Megjelenik minden hónap elején

Ára: 5,— forint

AZ „ECCLESIAM SUAM” ENCIKLIKA ÉS A ZSINAT

Általános meggyőződés katolikus oldalon, de azon kívül is, hogy a most kezdődő harmadik ülésszakkal döntő fejezetébe lép a második vatikáni zsinat. Mint emlékezetes, az első ülésszak végén előbb *Suenens* bíboros, majd *Montini* bíboros, a mostani pápa, három témát jelölt meg, mint amelyekkel a zsinatnak foglalkoznia kell: 1. dialógus a katolikus egyházon belül (a pápa és a püspökök között, a püspökök közt egymással, a hierarcnia és a laikusok között); 2. dialógus a keresztény felekezetek között; 3. végül az egyház dialógusa a modern világgal. A két első problémakört a második ülésszakon lényegében megvitatták, úgy hogy egyes kiegészítések mellett már csak szavazásokra van szükség, ami természetesen hosszabb időt is igénybe vehet. A harmadik problémakör azonban teljes egészében tárgyalásra vár.

Tudjuk jól, hogy voltak tekintélyes egyházi személyek is, akik kevéssé kielégítőnek mondták a zsinat eddigi munkáját. Részemről azonban inkább azoknak a véleményét osztom, akik hatalmas változásnak érzik azt, amit a zsinat már eddig is részben elindított, részben megerősített, részben kinyilvánított. Hivatkozhatom itt a liturgiai konstitúcióra is, amely kiemelkedő bizonyága annak, hogy véget ért az egyház életében a megmerevedés korszaka. S nyilván egyéb változások is történnek majd az egyház életében, azon a téren is, amelyet kifelé a legfontosabbnak kell tartanunk: az egyház és a világ viszonyában.

Míndez reformokat tetelez föl s magától a zsinattól az ilyen irányú szilárd akaratot kívánja meg. S ami a zsinati többséget illeti, bizonyos, hogy meg is van benne ez az akarat. Sőt az sem kétséges, hogy az „*Ecclesia semper reformanda*” tételt a kisebbség is elfogadja, maga is vallja tehát, hogy az egyház voltaképpeni beállítottsága a folytonos változás, hiszen csak a változásra való képesség és hajlandóság igazolhatja, hogy az egyház erőteljes, nyílt, kitárult és élő alakulat. Tény viszont, hogy nem kevesen felvetették már a zsinaton is a kérdést: vajon a szóbakerült újítások valóban az egyház megújódását hozzák-e magukkal? Mi több, a nyugtalanodók közül némelyek szívós ellenállást is fejtettek ki. A nemkatolikus sajtó a „reakciós, konzervatív, jobboldali, integralista” jelzőkkel is illette őket.

Nyilvánvaló, hogy a valóban integralistákat és reakciósokat nem veheti védelmébe egyetlen katolikus gondolkodó sem, aki híve a haladásnak. Végére is integralisták azok — állapítja meg *Alfons Kirchgässner* is (*Der Christliche Sonntag*, 1964. július 19.) —, akik „még ma sem tudtak búcsútvenni a középkortól s legszívesebben mindent katolikkussá tennének a középkor módszereivel”. A reakciósok pedig egyszerűen szélmalomharcot vívnak, mert nem veszik tudomásul azt a szociológiai igazságot, hogy a történeti folyamatokat nem lehet visszafordítani. Maga az a körülmény azonban, hogy vannak kevésbé reform-kedvelők is a zsinaton, a dolgok dialektikájából természetesen folyik, s mindaddig, amíg kisebbséget képeznek, hasznos szolgálatot is tesznek a reformok ügyének. A meglévőhöz való ragaszkodás ugyanis lehet olykor oktalanság, de nincs benne semmi természetellenes. *Newton* axiomaként rögzítette meg, hogy egy adott helyzet mindaddig fennáll, amíg egy erő ki nem kezdi, s akkor is a „tehetetlenségi törvény” abban az irányban hat, hogy ami folyásnak indult, szét ne folyjék, az újonnan kialakuló el ne torzul-

jon. A zsinaton is erők ütköznek, de vita formájában, mikor is az érvek és ellenérvek mérlegre kerülnek és súlyuk szerint befolyásolják mind a gondolkodást, mind az elgondolások menetét. Találkozhatunk ugyan olyan megítéléssel is, hogy a reformok ellenzői mind ez ideig kevésbé helytálló érveket vonultattak föl a zsinaton, ám akkor is igaz marad, hogy ez a kisebbség már pusztán létezésével is fokozottabb elmélyülésre, körültekintőbb vizsgálódásokra készíti a többséget.

Az elmélyülést és a körültekintést illetően eddig sem érthette a legcsekélyebb kifogás a zsinatot. Annál inkább kell tehát remélnünk, hogy a most megnyíló harmadik ülészak gazdag lesz konkrét eredményekben is. *Frings* bíboros július 14-én a kölni egyetem aulájában tartott előadásában méltán mutatott rá arra, hogy amikor ma az újkor végéről és az atomkor megkezdődéséről beszélünk, akkor már az ekként jellemzett új helyzet elegendő ok ahhoz, hogy az egyház a legszélesebb alapon elgondolkodjék önmagáról és megnyilatkozzék a küldetésével kapcsolatban felmerült nyomós kérdésekről. *János pápa* — mondotta a bíboros — intuitív meglátással ismerte föl, hogy az egyháznak új szántást kell végeznie, amely föllazítja és a kinyilatkoztatás vetése számára újból előkészíti a talajt.

Ilyen előzmények után és ilyen várakozások közepette jelent meg *VI. Pál* pápa *Ecclesiam suam* szavakkal kezdődő első enciklikája, amelyet a Szentatyá augusztus 6-áról keltezett és augusztus 9-én írt alá hivatalosan. „Egyházát Jézus Krisztus, maga az alapító, anyának akarta, aki szereti az összes embereket és az üdvösséggel ajándékozza meg őket” — hangzik a körlevél első mondata, jelezve mindjárt, hogy egész tematikája szorosan az „anyaszentegyházhoz” fűződik. Maga a pápa bocsátja előre, hogy voltaképpen azt fejtí ki bővebben írásban is, amit a zsinat második ülészakának megnyitásakor előszóval előadott. Gondolatokat tár föl, amelyek lelkében uralkodnak és pápai tisztsége gyakorlásában irányítják.

Lényegében egyetlen párbeszéd ez a szokatlanul hosszú körlevél, amelynek hosszúságáért a pápa a címzettek elnézését is kéri, párbeszéd, amelyet a pápa a saját lelkiismeretével folytat. Tartalmában pedig nem annyira doktrinális fejtegetés, mint inkább pasztorális buzdítás, nem annyira meghatározott problémák taglalása, mint inkább elmélkedés arról, hogy milyen utakon haladjon az egyház, ha hűséges akar lenni Krisztus akaratahoz. S az első út, amelyet a pápa megjelöl, a *lelki-szellemi*; vonatkozik ez arra a tudatra, amellyel az egyháznak kell bírnia önmagáról. A második út az *erkölcsi*; vonatkozik az askétikus, gyakorlati és fegyelmi megújódásra. A harmadik út az *apostoli*, amelyet a pápa a „dialógus” szóval jellemez; vonatkozik a magatartásra, amelyet az egyháznak kell tanúsítania ebben a modern, igen bonyolult és állandóan mozgásban levő világban. A körlevélnek ez a harmadik része, amely a dialógussal foglalkozik, a legkonkrétabb s egyben a legterjedelmesebb is.

Legfőbb feladatok

Az enciklika teljes szövege német és francia fordításban van előttem. Bevezetőben kijelenti a Szentatyá, hogy ütött az óra az egyház számára, amikor össze kell vetnie a maga eszményi képét, amilyennek Krisztus akarta, azzal a valóságos arcával, amelyet jelenleg mutat. Ez az arc mindig híven őrzi azokat a vonásokat, amelyeket isteni alapítója nyomott rá, de sohasem elég szép, elég szent és ragyogó ahhoz, hogy meg-

egyezzék az isteni elgondolással, amely mintául szolgál neki. Innen a megújulás vágya, vagyis a kijavítása azoknak a hibáknak, amelyeket öntudata felfed és elutasít. Meg kell találni és ki kell munkálni tehát a szükséges reformokat. Szembe kell nézni azzal a kérdéssel is, hogy milyen kapcsolatokat alakítson ki napjainkban az egyház a világgal, amely körülveszi őt s amelyben maga is él és dolgozik. Itt merül fel az a probléma, amelyet dialógusnak szokás nevezni az egyház és a modern világ között.

A körlevél első részében kifejti azután a Szentatya, mennyire szüksége van az egyháznak arra, hogy elmélkedjék önmagáról, mennyire szüksége van annak érzésére, hogy él és eleven. Meg kell tanulnia jobban megismerni önmagát, ha teljesíteni akarja hivatását és oda akar fordulni a világhoz testvériségi és üdvösségi üzenetével. Ne feledjük ugyanis, hogy korunkban az emberiség nagy átalakulásokon megy át, amelyek változásokat vonnak magukkal külső életkörülményeiben, de gondolkodási módjaiban is. Eszméit, kultúráját és szellemét mélyrehatóan módosítják mind a tudományos, technikai és társadalmi haladás, mind a filozófiai és politikai áramlatok. Ezek, mint a tenger hullámai, borítják el és rázzák az egyházat, és erősen befolyásolják azoknak az embereknek szellemét is, akik bizalommal reá támaszkodnak. Ugyannyira befolyásolják, hogy sokan közülük már olyan vélekedésre is hajlanak, mintha az egyháznak meg kellene tagadnia önmagát, s egészen új, eddig soha nem képzelt életmódokat kellene elfogadnia.

Az időben adott társadalommal való bensőséges kapcsolat is mindig problémákkal teli helyzetet teremt az egyház számára — szögezi le körlevele második részében a Szentatya. Ezek a problémák ma különösen élesek. Egyfelől ugyanis a keresztény életnek szüntelenül és eltökélten meg kell védenie magát az elhajlásoktól és profanálástól, mentessé tennie magát a tévedéstől és a rossztól. Másfelől viszont a keresztény életnek nem szabad csupán alkalmazkodnia az evilági környezet nyújtotta gondolkodási és cselekvési módokhoz, amennyiben azok összeegyeztethetők a vallás és erkölcs tanításának lényeges parancsaival, hanem igyekeznie kell azokat minél jobban megtisztítani, megnemesíteni és megszentelni. A megújulás, amelyet annyira sürgetünk, elsősorban belső folyamat, „a szívnek visszatérése” a Krisztusnak való engedelmséghez és az egyház törvényeinek tiszteletben tartásához. Ebből következik, hogy a szeretetnek el kell foglalnia az őt megillető helyet, vagyis az első és legmagasabb helyet a vallási és erkölcsi értékek rendjében, és pedig nemcsak az elméleti megbecsülés útján, hanem a keresztény egzisztencia gyakorlati megnyilvánulásaiban is.

Körlevele harmadik részében azoknak a kapcsolatoknak tanulmányozását mondja szükségesnek a pápa, amelyeket a történet mostani szakában fenn kell tartani az egyház és az emberiség között. Az egyház különbözik ugyan a világtól, de ez a különbözőség nem elszakadtság a világtól. Az egyháznak igenis párbeszédbe kell lépnie azzal a világgal, amelyben él. Egyébként a vallás maga is dialógus Isten és az ember között, hiszen természeténél fogva kapcsolat Isten és az ember között, az ima pedig dialógusban fejezi ki ezt a viszonyt. S ami az üdvösség üzenetének elfogadását illeti, az egyház rendeltetésénél fogva eszköze ennek a dialógusnak.

A párbeszédbe lépés magában foglalja az udvariasság, a megbecsülés, a rokonszenv és a jóság érzelmeit annak részéről, aki vállalkozik rá.

Kizárja tehát az „a priori” ítélekezést és a sértő polémiát. Nem célozza közvetlenül a partner megtérítését, mert tiszteli annak méltóságát és szabadságát. A dialógus négy jellemzője: a világosság, a szelídség, a bizalom és az okosság. Így valósul meg az igazság, a szeretet és az értelem egysége. Ki fog derülni, mennyire különbözöek azok az utak, amelyek a hit világosságára vezetnek. A dialógus felfedeztetni velünk az igazságnak azokat az elemeit is, amelyek a mások nézeteiben rejlenek.

A dialógus légköre a barátság, s méginkább a szolgálat — folytatja a Szentatyá. Az egyház az összes emberekhez fordul. Ha mérlegeljük is az elválasztó távolságot, nem érezzük tőlünk idegennek ezt a világot. „Minden, ami emberi, a miénk is.” „Mindenuzt, ahol népek összegyűlnek, hogy megállapítsák az ember jogait és kötelességeit, megtisztelve érezzük magunkat, ha megengedik, hogy közebük ülünk.” Ha létezik az emberben egy „természeténél fogva keresztény lélek”, mi hódolni akarunk neki megbecsülésünkkel és beszélgetésünkkel. „Nincs semmi politikai vagy evilági célunk, teljesen érdektelenek vagyunk. Amire egyedül törekszünk: természetfeletti és keresztény szintre emelni minden egészséges emberi és földi értéket. Mi nem vagyunk a civilizáció, de előbbre vitelén dolgozunk.”

A: egyház és az ateizmus

Enciklikájának ebben a harmadik részében foglalkozik VI. Pál pápa az ateizmussal, mint szöges ellentétével annak az élet- és világszemléletnek, amelyet a katolikus egyház képvisel. Az ateizmust nyilvánítja korunk legsúlyosabb és legkomolyabb jelenségének s kijelenti, hogy miként elődei, ő is kénytelen elítélni az istentagadó eszmerendszereket. A dialógus — úgymond — nagyon nehezen valósítható meg ebben a körben, ha ugyan nem lehetetlen, „noha nincs a lelkünkben semmiféle 'a priori' elzárkózás azoknak a személyeknek irányában, akik ezeket az eszméket vallják és ezekhez a rendszerekhez tartoznak”.

S a pápa meg is magyarázza ezt az álláspontját: „Mert ha nekünk szilárdan és nyíltan védenuk is kell a vallást és azokat az emberi értékeket, amelyeket vallásunk hirdet, iparkodunk megismerni mindazokat a motívumokat is, amelyek a modern ateisták tagadása mögött húzódnak meg.” Annál is inkább, mert: „vannak köztük gyakran nemes indítók-okok is, amelyeket az igazságosság és a haladás vágya sugall.” Az ateistákat olykor nemes érzések mozgatják — ismétli meg később is a pápa. „Éppen ezért emlékezetbe idézve, amit nagyemlékű elődünk, XXIII. János írt a *Pacem in terris* enciklikában — tudniillik, hogy e mozgalmak tanai, amelyeket egyszer kidolgoztak és meghatároztak, mindig ugyanazok maradnak, de maguk a mozgalmak nem lehet, hogy ne fejlődjenek, és ne menjenek keresztül változásokon —, nem vesztjük el azt a reményünket, hogy egy napon még pozitív dialógust kezdenek az egyházzal, másfélét, mint a jelenlegi, amely kényszerűen arra korlátoz minket, hogy helytelenítsünk és panaszkodjunk.”

„Aki szereti az igazságot, azzal a megvitatás mindig lehetséges” — emeli ki hangsúlyosan a pápa, aki a katolikus meggyőződést tolmácsolva bizik abban is, hogy „a világegyetem tudományos értelmezésére irányuló törekvések, amelyekre az emberi szellemet az ésszerűség keresése sarkallja, végül is Isten újabb elfogadására fog vezetni, mind a metafizika síkján, mind a logika rendjében”.

Úgy érzem — s nemcsak én, de mindazok a katolikus publicisták is, akik politikai elfogultságok nélkül próbálták értékelni az enciklika idevágó részét —, igen nemes és a jövőt illetően igen bizalomgerjesztők ezek a szavak. Nem vitás — állapítja meg Antoine Wenger (*La Croix*, augusztus 19) —, a Szentatya elítéli az ateizmust, de egyáltalán nem nyilvánítja lehetetlennek a dialógust, sőt kifejezetten reméli, hogy előbb-utóbb lehetséges lesz párbeszédbe bocsátkozni vele. Igaz, hogy a Szentatya ismételten fölemlíti az egyházi tanítóhivatalnak a kommunizmusra vonatkozó eddigi állásfoglalásait, de ezt csak azért teszi — állítja Wenger, aki pedig közvetlenül ismeri VI. Pál pápa elgondolásait —, „hogy ne épüljön homokra az a dialógus, amelyet az egyház akar és tartozik is folytatni a modern ateizmussal”. S ugyancsak Wenger hívja fel a figyelmünket egy fontos mozzanatra: „VI. Pál olyan elmélyülten és annyi jóakarattal taglalja a mai ateista mentalitás szellemi motívumait, hogy ez, nézetünk szerint, egészen új az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásaiban. Az érintett felek nem is vétették ezt szem elől. Így az *Humanité* is augusztus 12-i számában az enciklikát kommentáló cikkének ezt a címet adta: 'Keresztshadjárattól a dialógushoz.'”

A béke nagy és egyetemes kérdése

Hasonlóan nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk az enciklika ama részeinek, amelyekben VI. Pál pápa a legünnepélyesebb és leghatározottabb módon elkötelezi magát s ezzel a katolikus egyházat is a világbéke és a békés koegzisztencia szolgálatára. „Az az érdektelen, tárgyilagos és lojális dialógus, amilyennek a miénket akarjuk — jelenti ki a pápa —, magában is deklaráció egy szabad és becsületes béke mellett; kizárja az elhallgatásokat, a vetélkedéseket, ármánykodást és árulásokat; lehetlenné teszi, hogy ne nyilvánítsuk bűncselekménynek a támadó, a hódító vagy a főhatalmat célzó háborút. S az sem lehet, hogy ez a dialógus ne éreztesse hatását a nemzetek közti kapcsolatoknál alább is, mindazokban a viszonylatokban, amelyek az egyes nemzeteken belül léteznek, s ne táplálja az egyének lelkében is a béke érzését, szeretetét és kötelességét.”

Annak ellenére, hogy a pápa bevezetőben előre bocsátja: „Enciklikánknak ekként összegezett vázlata nem irányoz elő bizonyos sürgős és súlyos kérdéseket, amelyek nemcsak az egyházat, de az emberiséget is érdeklik, amilyen a béke és a társadalmi osztályok között, a nyomor és éhség, amelyek még egész népeket gyötörnek, azoknak a fiatal nemzeteknek ügye, amelyek a függetlenség és haladás útjára léptek” —, utóbb mégis ezeket a fölöttébb konkrét, szinte programnak minősülő sorokat olvassuk: „A béke nagy és egyetemes kérdése a világban különösképpen magára vonja nemcsak éber és együttérző figyelmünket, de a legszorgosabb és legbehatóbb érdeklődésünket is iránta. Ez az érdeklődésünk a mi tiszttségünk és szolgálatunk területén marad, éppen ezért távol minden merőben evilági érdektől és a sajátos politikai formáktól, de rajta leszünk, hogy hozzájáruljunk az emberiségben olyan érzelmek és eljárások fejlesztéséhez, amelyek elutasítanak bármi erőszakot és embergyilkos konfliktust, ellenben kedveznek a nemzetek közti viszonyok mindenféle békés, civilizált és ésszerű rendezésének. Ugyanígy törekedni fogunk a népek közti összhangzatos koegzisztencia és a gyümölcsöző együttműködés támogatására, hirdetve azokat a magasabb emberi elveket, amelyek mérsékelni képesek a fegyveres összeütközéseket előidéző önzéseket és szenvedélyeket. Közben fogunk járni, amikor

alkalom nyílik rá, hogy hozzásegítsük a szembenálló feleket tisztos és testvéri megoldásokhoz. Nem feledjük ugyanis, hogy ez a szeretetszolgálat kötelesség számunkra. Teljesítését sürgeti manapság már a nemzetközi intézmények kiérlelődése is, és pedig annál inkább, minél clevelennebb él bennünk a tudat keresztyén küldetésünkről a világban. Ez a küldetés az, hogy testvérekké tegyük az embereket, mert pontosan ezt követeli tőlünk az igazságosságnak és békének az az uralma, amelyet Krisztusnak e világra jövele vezetett be.”

A reformok célja és szelleme

Mindazokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyek eddig szóba kerültek, nyomatékosan hangsúlyozza a Szentatyá, hogy nem óhajtott „sem újat, sem teljeset” mondani. Kifejtésük és megfogalmazásuk az egyetemes zsinatra tartozik, amelyet munkájában nem zavarni, hanem inkább bátorítani kíván. „A jelen enciklika nem akar ünnepélyes és szorosan doktrinális jelleget öltetni, sem erkölcsi vagy szociális természetű meghatározott tanításokat előadni. Egyszerűen testvéri és meghitt üzenet.” Kötelességének érzi azonban a pápa, hogy a zsinati ülések termékenysége érdekében nagyobb világosságot vetítsen bizonyos tanbeli és gyakorlati elvekre, amelyek hasznosan vezérelhetik az egyházi hierarchia szellemi és apostoli tevékenységét.

Eppen ezért ami az első feladatot illeti: „Szándékosan tartózkodunk attól, hogy valami személyes ítéletet nyilvánítsunk azokról az egyházra vonatkozó tanbeli pontokról, amelyek jelenleg a zsinat előtt fekszenek megvizsgálás végett. Szabadságot akarunk engedni ennek az annyira magas és jogosult gyülekezetnek, hogy tanulmányozzon és beszéljen, fenntartva az időt és a módot a mi tanítói és pásztori tisztünknek, amely Isten egyházának élére helyeztetett, ítéletünk kifejezésére, és csak nagyon boldogok leszünk, ha ezt a zsinati atyák állásfoglalásával teljes összhangban terjeszthetjük elő.”

A megújulást célzó reformokról szólva: „Természetesen a zsinat teendője, hogy reformokat javasoljon az egyház törvényhozásában. A zsinat utáni bizottságok konkrét szövegekbe öntik majd a zsinati gyülekezet döntéseit, amelyek célja, hogy megtisztítsák és megfiatalítsák az egyház arcát. Ezúttal újból leszögezzük azt az elhatározásunkat, hogy együttmunkálkodunk a reformon. Hogy azonban ez megvalósulhasson, néhány dolgot előzetes megfontolásra ajánlunk. Olyan természetűek ezek az észrevételeink, hogy megkönnyíthetik a megújítás munkáját, s a bátorságot is növelhetik, amely szükséges hozzá. A reform nem vonatkozhat sem az eszmére, amelyet a katolikus egyház lényegéről kell alkotnunk, sem annak alapvető struktúrára. Visszaélés lenne, ha a „reform” szónak ilyen értelmet adnánk. Amit igazában akarunk: hogy megerősítsük a hűséget, amellyel az egyháznak maga Krisztus adta arculatát őrizzük, vagy még helyesebben, hogy visszavezessük az egyházat a tökéletes formájához, figyelemmel a szükséges haladás törvényeire. Ne engedjünk tehát annak az illuzórius eszmének, miszerint le kellene csökkenteni az egyház épületét, amely ma tágas és fönséges, akárcsak egy nagyszerű templom, a kezdeti idők parányi méreteire, mintha csak az akkori méretek lehettek volna jók és helyesek. Ne lelkesedjünk egy olyan megújulásért sem, amely karizmatikus úton szervezné újjá az egyházat, mintha igazi és új egyház születhetne egyéni elgondolásokból, mégha utóbbiakat az a meggyőződés is kísérné, hogy isteni sugalmazásból

erednek, mert mindezek csak képzelgő újítók megalapozatlan álmai. Az egyházat így, amilyen, kell szolgálunk és szeretnünk, tisztult történeti érzékkel és Isten akaratának alázatos keresésével.” Nem annyira a papság, mint inkább a hívek körében némelyek akként fogják fel a reformot, mintha az egyháznak a profán világ érzelmeihez és magatartásához kellene szabnia tanításait. Az ilyen konformizmust semmiképpen sem teheti magáévá az egyház — jelenti ki a pápa —, mert hiszen ebből az származnék, hogy éppen azokat a sajátos követelményeket és azt az életstílust ejtjük el, amelyek értelmet adnak a keresztény egzisztenciának.

A most mondottakból azonban korántsem szabad arra következtetni — húzza alá a Szentatya —, mintha talán a tökéletességet azoknak a formáknak változatlanóságában kellene látnunk, amelyeket az egyház magára öltött a századok folyamán, avagy hogy kerülnünk kellene a közeledést korunk gondolkodási és cselekvési módjaihoz, amennyiben azok elfogadhatók. „XXIII. János népszerűvé vált kifejezése, az *aggiornamento*, mindig előttünk van, hogy kifejezze programunk uralkodó eszméjét. Többször kijelentettük már, hogy továbbra is irányvonala ez a zsinatnak, de ezúttal is emlékeztetünk erre, hogy szítsuk ekként az egyház mindig újjászülető vitalitását, fokozzuk éber figyelmét az idők jeleire és azt a nyíltságot, amellyel képes megvizsgálni az összes dolgokat és megtartani, ami jó, minden időben és minden körülmények között.”

A zsinati tárgyalások szabadsága

Vannak az enciklikának egyéb pontjai és más vonatkozású fejtegetései is, mint ahogy ez már szokatlan terjedelméből is folyik. Én mindenestre az eddig előadottakat tartottam különösen a mi számunkra a legfontosabbaknak. Egyáltalán nem érintettem például az ökumené kérdését, amellyel összefüggésben a Szentatya igen behatóan tárgyalja a pápai primátust. Egyetlen áttekintésben különben sem ölelhetjük fel ennek a körlevélnek teljes anyagát. Nagyon valószínű, hogy a katolikus teológiai szakfolyóiratokban tanulmányok hosszú sora fog még megjelenni róla, annál is inkább, mert igen megstilizált, olykor bonyolult és árnyalatokban fölöttébb gazdag a nyelve. Mint azonban az eddigi visszhangok is tanúsítják, valamennyi magyarázónak döntő módon egyet kell értenie abban, hogy VI. Pál pápa a legnagyobb határozottsággal tovább kívánja vinni gondviselésszerű elődjének, XXIII. Jánosnak művét. Ezt a „gondviselésszerű” jelzőt használja enciklikájában maga a Szentatya is, amikor a mostani zsinatot, mint történelmi eseményt méltatja.

Öröndetes bizonyossága VI. Pál pápa ilyen irányú határozottságának az a többször megismételt kijelentése, hogy miként eddig cselekedte, ezután is tiszteletben tartja a zsinat tárgyalási szabadságát. Már enciklikája bevezetésében ünnepélyesen leszögezi: „Nem akarunk a felmerülő kérdések konkrét vizsgálásába bocsátkozni, mert azt kívánjuk, hogy a zsinati atyák szabadon tárgyaljanak róluk. Néhány megfontolást csupán azért bocsátunk előre, hogy világosabbak legyenek az okok, amelyek az egyházat dialógusra készítetik, világosabbak a követendő módszerek és világosabbak az elérendő célok.”

Két sarkalatos igazság jut kifejezésre a most idézett szavakban. Az egyik az, hogy a katolikus egyház szerkeszetéből folyóan a zsinat és a pápa együttműködése önként értetődő és föltétlen kelléke minden eredményességnek. A másik, hogy éppen a modern világgal tervezett dialógus tekintetében a legmesszebbmenő véleménynyilvánítási, tanulmányozási

és tanácskozási szabadságra van szükség. Ezen múlik az „aggiornamento” fogalmának konkrét tartalmú helyes megállapítása is, mert ez idő szerint még alig hallhattunk többet — főleg a zsinaton — magánál az eszménél és néhány töredékes gondolatnál. „Mi természetesen bízunk benne — mondta Friedrich Wulf jezsuita professzor a bajor rádióban (*Katholische Nachrichten Agentur*, augusztus 12) —, hogy sikerülni fog az egyháznak hozzá igazodnia a mai korhoz, bízunk abban, hogy át tudjuk törni a ghehtót, amelybe az egyház az újkorban visszahúzódott. Bízunk, mert hisszük, hogy a mozgás, amely megindult az egyház életében, nem származik egyedül az emberektől.” A hit és a bizalom mellett azonban nyilván szükség van arra is, hogy a zsinati atyák elismerjék a történeti fejlődés törvényszerűségeit és megfelelően értékeljék a történelmi valóságokat. Erre utal P. Chénu, a neves domonkos teológus és szociológus is abban az írásában, amelyet a svájci katolikusok vezető szemléje, az *Orientierung* július végén tett közzé.

Reménységgel, de bizonyos nyugtalansággal

Fejtegetéseinek, amelyek rendkívül nagy figyelmet keltettek, lényege az, hogy „az egyház nem érheti be többé lelkesítő felhívásokkal”. Vonatkozik ez mindenekelőtt a sűrűn emlegetett 17-es, a szkémák számának lecsökkentése óta 13-as szkémára, amelynek újabb címe: „Az egyház jelenléte a világ építésénél.”

Ha a zsinat egyik legfőbb feladata, hogy az egyház önmagáról világos tudatot formáljon, akkor kétségkívül ebben a szkémában lép elő ennek az önfelismerésnek legtapinthatóbb mozzanata, ez a szkéma teszi a zsinat középpontját, ezen dől el a zsinat eredményessége — állapítja meg Chénu. „Nem csoda, hogy az éber szellemű hívők égő reménységgel, de ugyanakkor bizonyos nyugtalansággal is néznek elébe ennek a szkémának. Reménységgel, mert egészen helyesen érzik, hogy az egyház új-járanderzése — egészen legbensőbb szerkezeti reformjáig — a világ inségeinek és óhajainak megértésétől függ, hiszen Isten igéje végül is ennek a világnak szól. De bizonyos nyugtalansággal is, mert erre a megértésre csak azok képesek, akik ezeket az inségeket és óhajokat bátran és nyílt szemmel osztják a világgal. Ez pedig nem olyan könnyű. Gondoljunk csak azokra a keresztény körökre, amelyek többé-kevésbé önmagukra szorítkozva az emberiség problémáit csak hiányosan és felszínesen ismerik. Amellett hosszadalmas és fáradtságos dolog is ez. A zsinat előkészítő bizottságai egyáltalán nem próbálkoztak meg vele, s a kérdés jelentősége csak az általános gyülekezet előre nem látott nyomása alatt lassanként világosodott meg.”

A szkéma Chénu értelése szerint két részre tagozódik. Az első az általános elveket tartalmazza s ezt nyilvánosan vitatják meg, a második rész különböző területekre alkalmazza az elveket, ezt a részt azonban nem kívánják nyilvánosan megbeszélni. Akármennyire indokolt lehet ez a munkafelosztás — írja Chénu —, lohasztja a reményeket, amelyeket igen sokan az egyház beavatkozásához fűztek. Hallani ilyen nézeteket: „Eggyel többször meghirdeti majd az egyház az igazságosság, a szabadság, a szeretet nagy elveit, a gyakorlati kérdésektől azonban, amelyeket az embernek fel kell vetnie, hogy ez az igazságosság, ez a szabadság, ez a szeretet valósággá is váljék, vissza fog húzódni. Nem foglal majd állást olyan gazdasági, szociális, politikai és kulturális kérdésekben, amelyekben pedig határozott válaszra lenne szükség, amilyen a mezőgazda-

sági reform, a gazdasági struktúrák, a nemzetközi kereskedelem, az atomfegyverkezés.” Pontosabban fogalmazva: nagyon sokan, zsinati atyák éppúgy, mint tájékozott világiak, attól félnek, hogy a világ inségeinek és szükségleteinek vizsgálatánál beérik majd lelkesítő felszólításokkal, amelyek a nyomor és az igazságtalanság külső szimptomáinak enyhítését célozzák, de nem fognak belebocsátkozni az okok elemzésébe, hogy felfedezzék ennek az igazságtalanságnak és nyomornak tulajdonképpeni forrásait. Pedig ahogy a természetben vagy az emberben bármi valóságot csak akkor ismerünk meg igazában, ha viselkedésnek és cselekvésnek okait — a látható felszínen túl és mögött — feltártuk, úgy itt sem ragadhatjuk meg helyesen a valóságot és nem hathatunk arra, ha nem törekszünk eljutni az alapvető okokig. Emberi realizmus kell ide, amely kiegészítést leli az örömhír realizmusában: „Nem mindenki, aki mondja, Uram, Uram...” Egyébként — emeli ki Chénu — „a legőszintébb kedélyáramlatok is gyorsan misztifikációvá, megtévesztéssé válnak”.

Chénu elmondja, hogy jószándékú keresztények visszhangot akartak adni egy katolikus lapban annak a valóban evangéliumi gyökerű zsinati megmozdulásnak, amely azt javasolta, hogy az egyház már meghatározásában is „a szegények egyháza” legyen. „Utalva a mai világra, ahol a földi javak egyenlőtlensége mind kirívóbb, állást foglaltak tehát — bizonyára joggal — a javak jobb elosztása mellett. Ennek az általános elfajulásnak alapokát azonban nem érintették! Semmit sem szóltak arról, hogy ebben a mi rendünkben vastörvény a profit, és csak mellékesen készek az emberek arra, hogy 'szociális' mázzal álcázzák a halálos igazságtalanságot.” Holott teljességgel nyilvánvaló, hogy minden esetben vissza kell mennünk az alapvető okokhoz. Ez nemcsak feltétele a hatásos beavatkozásnak, de ezen fordul meg a hozzányúlás őszintesége is. Ezért annyira öröndetes, hogy a genfi világkereskedelmi konferencián a Szentszék, amelyet szintén meghívtak arra, egész világosan állást foglalt bizonyos tervezés mellett, szemben a szabad piacgazdasággal. „Kifejezetten gazdasági természetű állásfoglalás volt ez a Szentszék részéről, de az összes emberek testvériségének keresztény tana diktálta, ráalkalmazása volt ez a tannak a konkrét szükségletekre. S megelőzte azoknak az okoknak és struktúráknak elemzése is, amelyek a mai világban már megkövetelik a szolidaritást.”

Ezen az utóbbi eseten indulva bízik abban Chénu, hogy a 13-as székma szövegét nem a világi okításaként fogják megfogalmazni, hanem valóban egy dialógus törvényeit fektetik le, amely dialógusban az emberek — hívők és nem hívők egyaránt — kérdésekkel fordulnak a keresztények közösségéhez. Ezzel kapcsolatban méltán jegyzi meg Chénu, hogy tulajdonképpen nem az egyház dolga a gazdasági emelkedés vagy süllyedés okait kutatni és felfedezni. „Ám igenis feladata, hogy miután a szakemberek az okokat megjelölték, arra szólítsa fel a keresztényeket, és pedig az evangélium nevében, hogy most már lépjenek is be az igazságosságért folyó küzdelembe.”

Gyakran hallani, hogy az egyház csak az alapelveket hirdeti meg, azok technikai alkalmazását azonban a világi szervezeteknek engedi át. Ez egész egyszerűnek látszik — jelenti ki Chénu —, az igazság azonban az, hogy túlságosan is leegyszerűsített és alapjaiban támadható. „Mert mégis csak számalmas kibúvó, ha ugyanaz az ember, aki előzőleg bölcselileg kifejtette az elveket, hallgatásba burkolódik ott, ahol azok alkalmazására kerülhetne sor. Az elvek köteleznek.” Helyesebb lenne ekként

beszélni: „Az egyház elismeri — nem taktikai okokból, hanem önfelismerésből kifolyóan — a különböző világi területek önállóságát, s azt a tényt, hogy az utat egy emberibb világhoz a fejlődési törvényeknek megfelelően kell munkálni. Az egyháznak azonban mindenütt — az alapelvekben éppúgy, mint az alkalmazásukban — az evangéliumot és az evangéliumi követelményeket kell tanúsítani és kifejezésre juttatnia.”

Az egyház Isten népe a világban — fejezi be Chénu. Papok és világiak mind az elveket, mind azok alkalmazását illetően egyaránt kell, hogy tanúsítsák a testvéri szeretetet Krisztusban. A világiaknak nagyon is hozzá kell tehát járulniok a zsinat további munkáinak sikeréhez. Nemcsak azzal, hogy felkérésre tájékoztató anyagot nyújtanak, hanem azzal is, hogy szóban és írásban elősegítik annak megértését, mit jelent „az egyház a világban”, a történet menetében. „Az apostolok utódai biztosan öröködnék Isten ígéinek hitelességén. De a világban tevékeny összes keresztényeknek egyformán küldetésük, hogy Isten ígét megtestesítsék az emberek között az összes konkrét helyzetekben.” Minthogy pedig a világ alakítása elsősorban mégis a laikusok teendője, a zsinat további menete a laikusok számára különösen fontos. Suenens bíboros mondta a múlt évben egy katolikus világinak: „Amit mi most 1963-ban tárgyalunk, nem fogja önt olyan közvetlenül érdekelni, az 1964. évi üléseket azonban teljes figyelemmel kell kísérnie. Ott az ön ügyei jönnek szóba.”

FALU TAMÁS VERSEI

KÖD

*A köd leszállt a völgybe
És csendben eltemette.
Mint fakereszt a siron,
Egy torony áll felette.*

*A ködben alagutak,
Sok kusza, keskeny árok,
Bennük halvány harangszó
És sóhajtás kóvályog.*

*A regg azt hiszi: est van,
Az est azt hiszi: reggel,
S a fák keresztet vetnek
Hullongó levelekkel.*

GYÉMÁNT

*Szíve nem hús, s vér volt,
Hanem drága gyémánt,
Tőle az életem
Gyémántfényűvé vált.*

*Most már messze ragyog
Odafenn az égen,
Csillogó briliáns lett
Isten gyűrűjében.*

*S ha az Isten szeret,
Almaimban éjjel
Megsimítja arcom
A gyűrűs kezével.*

MONOR EGY PERC!

*Monor, egy perc! Megállt a vonat,
De a mozdony tüze nem lohadt.*

*Mennyi szép, s jó szállt itt ki velem:
Fiatalság, álom, szerelem.*

*Monor, egy perc! Várt az állomás,
Régi kedves és a régi ház.*

*Ó, hol van már, hol van, ami volt?
Fütyty helyett a mozdony is sikolt.*

*Jöhet évek számtalan sora,
Ily perc bennük nem lesz több soha.*

AZ EGYHÁZ ÉS A VILÁG VISZONYA A ZSINATI „AGGIORNAMENTO”-BAN

Az egyház és a világ viszonyulásának kérdése az egyház történetének jelen szakaszában, mint minden korfordulóban, égetően előtérbe került, és megoldása vagy ennek elmulasztása hosszú időre kihatással lesz az egyház életére. („Világ”-on profán vagy természetes értelemben az egész teremtést értjük, az embert és az anyagi valóságok sokaságát egyedi mivoltukban és egymáshoz mint „egészhez” való rendeltségükben egyaránt. A „világi vagy földi valóságok” gyűjtőnévvel egybefoglalt világ nemcsak az emberiség igen változatos közösségi alakulatait, köztük első helyen az államot, és az anyagi dolgok színes rétegeképződményeit jelenti, hanem egyúttal az ember közösségi és az anyag átalakítására vonatkozó tevékenységeit is, tehát az ember testi és szellemi munkáját, élethivatását, gazdaságot, technikát, civilizációt, kultúrát, stb.)

Az egyház tanítói és kormányzói hivatala a világhoz való küldetésének tudatában ismételten vizsgálat alá vette a világgal való kapcsolatát. Az egyetemes zsinatok, ha többnyire hitbéli tévedések helyreigazítása végett ültek is össze, mégis az alakuló és fejlődő világhoz való alkalmazkodás, a világgal való újratalálkozás útjait is kijelölték. Bátran állíthatjuk, hogy minden zsinat az egyház „korszerűsítésének” jegyében állt, ha nem kapott is ez szóban vagy írásban mindig kifejezést. A most folyó II. vatikáni zsinatot XXIII. János pápa az egyház korszerűsítésének, az „aggiornamento”-nak kimondott hangsúlyával és elszánt vállalkozásával hívta egybe. A zsinat programjában harmadik célkitűzésként szerepel a „*colloquium cum mundo*”, a világgal folytatandó párbeszéd. Ennek értelme nem az, ahogyan sokan félreértették, hogy a katolikus egyház a zsinattól kidolgozandó új munkatervvel a modern világot most sikeresen vagy „minden eszközzel” a maga igazának elfogadására fogja rábírní. A zsinat egyszerűen meg akarja jelölni az egyház feladatát és helyét a mai világban. Újból tudatosítani kívánja a világhoz való isteni rendelésének, a „világba való állíttóságának” üdvösségtörténeti célját.

Ha az egyház ma „különös gonddal” fordul a világ felé, akkor egyrészt saját tagjait akarja, akik szintén a modern világ gyermekei, a keresztény igazság és élet kiegyensúlyozó erejével fokozott lelkiismereti felelősségre és nagyobb erkölcsi teljesítményekre serkenteni. Másrészt pedig az emberi közösség sorskérdéseinek megoldásához is segítséget akar tagjain keresztül nyújtani. A kérdés sokoldalú és összetettségében igen bonyolult. Minden vonatkozására nem is térhetünk ki. Az utolsó évek irodalma alapján azonban megkíséreljük azokat a fontos elvi szempontokat egybefoglalni, amelyek minden jel szerint az erre vonatkozó zsinati székében is szerepelni fognak.

Üdvösségi intézmény, természetfeletti életközösség

Az egyház rendeltetése és belső lényegéből fakadó célja az eszkatológikus, természetfeletti és lelki Isten-országba előkészítése. Ezzel teljesíti közelebbi célját is: itt a földön az Isten dicsőítését és az emberek örök üdvösségének közvetítését. Az egyház ebben az értelemben emberekből álló, látható üdvösségi intézmény, de egyúttal a kegyelem erejével Isten-

nel egyesítő természetfeletti életközösség is. Az egyháznak e külső és belső oldalból, emberi és isteni elemekből való összetettsége meghatározza a világhoz való viszonyát. Az egyházat nem lehet „elisteníteni”, vagyis egyoldalúan lelki, szellemi valósággá tenni. Ez magával vonná az emberinek és a világi valóságoknak az Istenben való feloldását vagy „eltüntetését”. Az egyház nem lehetne ez esetben Krisztus emberrélevésének és emberiségének kiterjesztője. A monofizita kísértés sohasem vette komolyan az emberit az egyházban. Ezzel szemben talán még súlyosabb tévedést jelentene, ha az egyház által jelenné tett üdvösségi történetben nem látnánk mást, mint az emberiség és a világ egyenesvonalú fejlődésének bizonyos fokú beteljesedését. Itt az egyház isteni elemének teljes félreismeréséről lenne szó, amely a természetfeletti üdvösségi rendet nem veszi komolyan és ezért biztosan szekularizációhoz vezet. Csak a Krisztus titokzatos testében kifejezett, az egyház teljes valóságát magában foglaló egyházkép adhat eligazítást az egyház és a világ viszonyának megítélésében is.

Az egyház természetjogi és üdvösségrendi alapon áll kapcsolatban a világgal. A természetjog az Istentől adott természeti törvényen nyugszik. Az egyház mindig tanította, hogy mint az Isten alkotásai, a világ és az egyház is a természet-törvény kötelező ereje alatt állnak és Isten akarata szerint egymáshoz vannak rendelve. A természet-törvényből az ember Isten iránti lekötelezettsége, vagyis a vallás ténye olvasható ki. Ha az egyház nem lenne több, mint a természetes etikán nyugvó vallásos intézmény, akkor valóban lehetőség nyílnék az egyház és a világ viszonyának természetjogi alapon való tisztázására, de akkor az egyház semmivel sem lenne több, mint az ószövetségi theokrácia vagy új színezetű hierokrácia. Az egyház kétségtelenül természetjogi alapon is kapcsolatban áll a világgal, azonban ebben az egyoldalú szemléletben értelmetlenné válnék az egyház „kegyelmi különvalósága”, mert az üdvösségi rend jelentőségének háttérbe szorításával elveszítené az egyház üdvösségtörténeti szerepét is. Az egyház sajátos természetfeletti, isteni, kegyelmi eleme, ami lényegének fontos meghatározója, lassan feloldódnék a világ természetes valóságában.

A teológiai módszeres eljárásnak megfelelően az egyház és világ viszonyulásának kérdésében is a kinyilatkoztatás igazságainak elvi eligazítását keressük. Mindenekelőtt három elvi alapvetést kell biztosítanunk, és pedig azt, hogy mit kíván tőlünk a teológiai megismerés „ismeretelve”, mire kötelez az üdvösségi rend „krisztológiai elve”, és mi a világ „saját törvényszerűségének elve”?

Helyes teológiai szemlélet

Mi lehet a hittudomány ismeretelvi követelménye a kérdésünkben? Az egyháznak az emberiséghez való viszonyát csak úgy világíthatjuk meg a maga teljességében, ha az embert térbeli és időbeli konkrét valóságában vesszük, és nem ragadjuk ki, nem vonatkoztatjuk el abból a világból, amelyben él és tevékenykedik, amelyben földi boldogságát is meg kell valósítania.

Az ember és a kozmosz egybetartoznak. A teológiában az elvi vagy formális alapon álló lényegszemlélet nemcsak jogosult, hanem egyenesen szükséges, mert mint tudománynak szintén általános fogalmakkal és egyetemes érvényű ítéletekkel kell igazságrendszerét módszeresen felépítenie. A kereszténység azonban maga a megvalósult evangéliumi tartalom. Mint ilyen nem tudomány és bölcsélet, önmagában nézve még csak világ-

nézet sem, hanem hitből és kegyelemből való élet. Az evangélium igazságai kétségtelenül tudományos rendszerbe, a hitigazságok rendszerébe foglalhatók, de a hittudománynak mindig számolnia kell a természetfeletti tényével és beiktatásával, ami viszont nem foglalható egyértelmű, hanem csak hasonlatossági emberi fogalmakba. Ugyanekkor tekintettel kell lennie tárgyainak eleven „fizikai”, vagy tapasztalásrendi vonatkozásaira is, bármennyire jogosult a metafizikai elvonatkoztatás. A hittudomány „tudásalanya”, vagyis igazságait rendszerező, érvény- és értékegységbe foglaló „ismeretelve” a háromszemélyű Isten, akit csak a hit és kegyelem révén természetfeletti módon ismerhetünk meg. A kinyilatkoztatásban nem a bölcelet „abszolút lényével” van dolgunk, hanem a szeretetében teremtő és mindent magához felemelni akaró Szentháromság egy Istennel.

A hittudomány a kinyilatkoztatott háromszemélyű Isten és az ember vonatkozásait van hivatva megvizsgálni, és ahogyan az Istent nem helyezheti bölceleti elvonatkoztatásba, hanem csak a kinyilatkoztatástól adott konkrét kijelentések természetfeletti összefüggéseibe, éppen úgy az embert sem ragadhatja ki földi természetes talajából, hanem mint húsból és vérből alakított, értelemmel és szabad akaratú felruházott földi lényt kell a természetfeletti szemléletbe besorolnia. Így a mi feladatunk is ez lesz: az embert konkrét helyzetében hagyva a keresztény tartalom lényegszemléletébe kell állítanunk. A keresztény lényeket a természet lehetőségeit és igényeit kiegészítő és felemelő természetfeletti isteni tanítás, a kegyelem isteni ereje és az Isten gyermekeire vonatkozó sajátos isteni gondviselés határozzák meg. Ezzel megindokoltuk, miért kell a hittudománynak az embert és világot egyrészt megrövidítések nélkül természetes adottságaiban is értékelnie, és miért nem maradhat ugyanakkor a teológiai szemlélet pusztán a természetes rend vagy a történelem síkján, s miért kell üdvösségrendi és üdvösségtörténeti alapon foglalkoznia az emberrel és a világgal.

Egybekötő és közvetítő feladat

Felvetett kérdésünk megítélésében döntő szerepe van az üdvösségi rend „krisztológiai elvének” is. Az egyház és a világ a természetes és a természetfeletti rend sarkitottságában és egymáshoz rendeltségében állnak egymás mellett. Az egyházat nem lehet sem a túlvilággal, sem az evilággal azonosítani. Az evilágban él és tevékenykedik, viszont a túlvilágra irányul, mert azt kell előkészítenie. Az egyháznak e sajátos helyzetéből, illetve küldetéséből adódik egyrészt saját kettőssége, isteni és emberi összetettsége, másrészt a világgal való ellentétessége, a másik oldalon a világhoz való rendeltsége. Egyházzemléletünk egysége és helyessége érdekében eddig kifejtett minden törekvésünk e kettősség valóságáért és egyensúlyáért vívott fáradságos küzdelem volt.

Az egyház Isten és a világ között éppen úgy a „középen” áll egybekötő és közvetítő szerepében, mint alapítója, Jézus Krisztus. Az Isten-ember a bűnt és a rosszat kivéve az emberi léttel járó összes vonatkozásokat mind magára vette. Emberi testével az emberi közösséghez és a természet kozmoszához akarta magát kötni. Ezt az isten-emberi egybekötöttségét az egyház mint a tovább élő misztikus Krisztus a történelem történéseiben valósítja meg és teljesíti be. Ebben a tekintetben az egyház valóban nem egyéb, mint Jézus Krisztusnak „az emberi léthez, annak

minden vonatkozásához és területéhez való kapcsolatának intézményes egybefoglalása”. (O. Semmelroth: *Ich glaube an die Kirche*, Düsseldorf, 1959, 41.) Az egyház és a világ viszonya tisztán természetjogi vagy történelmi alapon sohasem világítható meg kielégítően. Mind a két fajta értékelés önmagában egyoldalúságokhoz vezetne. Az egyház és a világ kapcsolatát Krisztus misztériumának fényébe kell két szempont kihangsúlyozásával állítanunk. Az egyik a teremtés és az üdvösségi rend Krisztusban megvalósult egysége, a másik a kalcedoni zsinaton (451.) véglegesen megfogalmazott krisztológiai alapigazság, mely szerint a Krisztusban egyesült isteni és emberi természet megőrizték természeti különvalóságukat. (A. Auer: *Kirche und Welt*: F. Holböck — Th. Sartory: *Mysterium Kirche*, II., Salzburg, 1962. 479 — 570.)

A kinyilatkoztatás teremtéstana szerint egyrészt minden teremtmény a „teremtettség”, tehát az Istentől való függés jegyét hordozza magában, másrészt minden, ami a teremtő Isten kezéből kikerült, „igaz, jó és szép”. A szentírás mindvégig mégis a világ elégtelenségéről, tökéletlenségéről, sőt bűnösségéről beszél. Üdvösségtörténeti szempontból helyes az ítélet: „az egész világ, a kozmosz Isten rendjéből kiesett és bűnbe esett világ”. Szent János úgy nyilatkozik a világról, mint a Megváltó „személyesített ellenlábásáról”, a világ a bűn által „elrontott, istenellenes, szétesésre” ítélt valóság, amelyben a „világ fejedelme” uralkodik. (Jn. 12, 31; 14, 30; 16, 11.) Szent Pál is komor színekkel vázolja a világ bűnösségét, többször egyszerűen a rossznak a fogalmával azonosítja; tanítása szerint a kozmosz démoni erőknek és behatásoknak van alávetve. (Róm. 8, 20; Ef. 2, 2; 6, 12.)

A bűn azonban sem az embert, sem a világot nem rontotta meg lényegükben. Értelmi és akarati képességeink gyengülésével mégis a „bűntől megszabztak” lettünk. A szentírás egyetlen helyen sem állítja, hogy a világ önmagában rossz lett. A jó és rossz világ szembeállításában nem metafizikai, hanem csupán morális értelemben vett dualizmusról lehet szó. A világ ugyanis azáltal rossz, ami benne történik, ami az ember tevékenységeként hat a világra, mint „a test, a szemek és a hatalom kívánságainak” rendetlen kihatása. Amit a szentírás a rossz világról állít, azt „nem a világról, hanem az emberről mondja. Az ember a bűn következtében allergiás gyöngeségbe került, és már nem tud úgy ellenszegülni a világ csábításának, mint ahogyan Isten terve szerint a világban helyt kellene állnia... Maga a világ ugyanolyan jó maradt, mint a teremtés első napján. Eredeti rendeltetése sem lett felfüggesztve. Azonban az ember elveszítette azt a képességét, amelynek birtokában könnyedén és veszélyek vállalása nélkül megjelölhetné a világnak biztos célját.” (O. Semmelroth: *Die Welt als Raum der Begegnung mit Gott: Stimmen der Zeit* 157, 447.)

Keresztény realizmus

Ha a szentírás azt állítja, hogy „mindannyian bűnösök vagyunk”, hogy a világ gyötrelemben és siralomvölgyben él, akkor üdvösségtörténeti szempontból helytálló igazságot közöl velünk, amelyből azonban egészen világosan kicsendül, hogy sem a világ, sem az ember nem romlottak meg természeti lényegükben. Isten a bűnbeesés után sem hagyta el az embert, és a bűn ellenére is a teremtés fenntartója és gondviselője maradt. Ezzel is kinyilvánult a teremtés rendje mögött álló mélyebb misztérium.

Krisztus misztériuma által az ember és a világ „más, csodálatos módon” újból Isten tulajdonába mentek át, „hazatértek”. Az Istennel kibékített világ nem a régi kozmosz, hanem „új teremtés”. Hitünk szerint Krisztus a világot nemcsak kiemelte a bűn rendetlenségéből, hanem vissza is adta neki eredeti, tulajdonképpeni alakját és rendeltetését, a végső üdvösségre való irányulását. A teremtés rendje valójában már kezdettől fogva az Igén keresztül erre a végső beteljesedésre irányult. Ezért nem is választható el a valóságban a teremtés és az üdvösség rendje. Isten szándékában a kettő öröktől fogva mint egyetlen nagy világterv szerepelt, amelynek középpontja a megtestesült Ige és a benne világgával egyetemben egybefoglalt emberiség. Minden az Ige által lett és minden öröktől fogva az Ige emberrélevésére és az Istenemberrel való egyesülésre irányult. Az Istenember emberi természete révén minden teremtet valóságot magához kötött, ezért tudta az embert megszabadítani a gonosz hatalmaktól és az isteni szereteturalomban való részesedés magasságába emelni. Ez az „anakephalaiozisz”, a világmindenség Krisztusban történt egybefoglalásának végső értelme. (Ef. 1, 5; 9, 11.) A Krisztusban újból egységhez jutott és megújított teremtés az egyházban és az egyház által lép az emberiség elé. Isten örök rendelése szerint Krisztus és egyháza a világot a végső beteljesedés felé, az Istennel való egyesüléshez vezetik. A világ továbbra is a „bűnös világ” marad, de a megváltottak meg tudnak szabadulni a világ kötelékeitől, ők már nem tapadnak az evilági dolgokhoz (2. Pét. 2, 20), nem engedik magukat „beszennyezni” a világtól (Jak. 1, 27), már nem is tartoznak „egészen” a világhoz, mert a kegyelem az Isten országába emelte őket (Kol. 1, 13, Gal. 1, 4; Jn. 15, 19; 17, 14—16), és az örök élet ellen tusakodó „világ szellemének” már biztonságosan ellenállhatnak (Gal. 6, 14; Róm. 12, 2; 1. Kor. 7, 31).

A megtestesült Ige misztériuma tehát nem engedi meg a teremtés és az üdvösségi rend szétválasztását. Ebből azonban nem következik a természetes és természetfölötti rend közötti lanyeges válaszfal elmosódása vagy megszűnése. Hitünk szerint el kell fogadnunk, hogy a világ Krisztus megjelenésével több lett, mint „tiszta természet”. A „natura pura”-n a bűnbeesés után pusztán emberi képességeivel „magára maradt” emberi természetet értjük minden természetfölötti segítségtől megfosztott tevékenységeivel együtt. Ha a világ kezdettől fogva Krisztushoz rendelt valóság volt, akkor tulajdonképpen a „csak természet” nem is létezett teljes elhatároltságában. A világ az Ige emberrélevése és érdemszerző szenvedése által semmi esetre sem vonja többé oly fokban magára „Isten haragját”, mint előtte. A világból „Isten békességére és szeretetére emelt világ lett, amely új középpontot kapott, vagy helyesebben: kezdetben elrejtett középpontja előtérbe lépett és láthatóvá vált. Ezzel értéke nem csökkent, ellenkezőleg, emelkedett. A világ Krisztus szenvedése, halála, mennybenmenetele és a Szentlélek küldése után végleges üdvösségrendi helyzethez jutott, amelybe, a beteljesedés felé haladva, mindinkább beleolvad... Az isteni és az emberi természet egységbe léptek egymással, visszavonhatatlanul. Krisztusban vannak, és mivel nem választhatók többé szét, azáltal az emberiség és a világ új 'minőségi létben' részesült.” (A. Auer. i. m. 505.) Ennek ellenére a világ továbbra is az erény és a bűn kettősségében, a természetes és természetfölötti rend sarkitottságában marad, és a történelem végéig a gonoszság hatalma alatt is áll. Az egyház arra hivatott, hogy a „búza és a konkoly” kettősségét, a természet és természetfeletti valóság sarkitottságát saját testén hordozza és kiegyenlítsé.

Arra válaszolva tehát, hogy mire kötelez bennünket a keresztény világlétezés kialakításában, az egyház és a világ viszonyának megítélésében a krisztológiai elv, azt feleljük: keresztény realizmusra. A világot minden optimizmus és pesszimizmus annyi kárt okozó túlzásaival szemben mint Isten kezéből kikerült „jó” világot kell értékelnünk, benne a lehetőségeiben adott, Krisztusban és az egyházban egybefoglalt „új teremtést” kell látnunk, és habár az ember bűnre hajló természete miatt a világ továbbra is be nem teljesült világ marad, az emberiség belső fejlődés-törekvésében mégis mindig teljesebb egység és egyensúly után ahítozik, ami az egyház üdvösségrendi küldetésével a történelem természetes síkján találkozik.

Az integralizmus tévedései

Az egyház és a világ viszonyát szabályozó harmadik elv a földi valóságok „saját törvényszerűségének elve”. Bár önmagában is igazolható természeti törvényszerűségeiről van szó, itt egyúttal az üdvösségi rend és az egyház krisztusi alkatából folyó elvi igazságként kell tekintenünk. Ahogyan a krisztológiai elv nem engedi meg Krisztusban az isteni és emberi természet szétválasztását, éppen úgy megkívánja a két természet különvalóságának a figyelembevételét. Krisztus valóságos Isten és valóságos ember. Az egyház „theandrikus” felépítettségében és tevékenységében mindig kellő gonddal meg kell különböztetnünk a természetes és természetfeletti elemek szerepét. A világ, a földi dolgok megtartják sajátos természetes jellegüket, önálló fizikai létüket, értéküket és törvényszerűségüket az üdvösségi rendben is. Az egyház a természet tárgyait, a szentségi jelek anyagát kivéve, nem vonhatja ki az általuk elfoglalt profán területtől. Ebből világosan következik az egyház és a világ dualitásának tétele. A kettősségre utalnak az Úr szavai is: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré...” (Mt. 22, 21); „Az én országom nem e világból való” (Jn. 18, 36); „Ember, ki tett engem bíróvá vagy végrehajtóvá köztetek” (Lk. 12, 14).

Szent Tamás a keresztény realizmus alapelemeit már a teremtés fogalmában kifejti: a világ Istentől jött és Istenhez van rendelve, de oly módon, hogy a dolgok a teremtésben meghatározott létükben önmagukban is megállnak, és így a világ saját magában hordozza életének közvetlen forrásait. A földi valóságok e relativ saját törvényszerűsége élesen világít rá egyrészt minden integralista nézet tarthatatlanságára, másrészt a teremtés és az üdvösségrend, illetve a természet és természetfeletti egybetartozására. Integralizmusnak nevezzük az élet minden területének a vallás részéről való kisajátítását. Sok félreértés kapott lábra e fogalom és főleg ennek jelentése körül. Keresztény ember nem tagadhatja létének, életének és minden tevékenységének az üdvösségi renchez való vonatkozását, örök boldogsága érdekében annak való alárendeltségét, de földi életében természetes értelemben is teljes értékű, sőt nagyobb értékű embernek kell maradnia, aki a természettörvények és az élet fejlődéstörvényeinek tiszteletben tartásával műveli egyúttal földi boldogulását is. A bölcsélet nem teológia, a kultúra nem jámborság vagy misztika és a gazdaság nem karitatív intézmény. Az integralizmus alaptévedése az a meggyőződése, hogy az Istenhez csak közvetlen út vezethet, és elfelejti, hogy Isten legteljesebb elismerését, iránta való engedelmisségünket és imádatát jelenti, ha teremtésének törvényeit és értékeit tiszteletben tartjuk és komolyan vesszük. Ez az istendicsőítés egyik módja. (J. Daniélou: Chris-

tentum und Geschichte: Dokumente 4., 1948. 167.) Az integralizmus egyben akarja látni az eget és a földet. Az egyház és a világ csak a túlvilági Isten országában egyesülnek. Itt a földön kettősségben vannak, a világ önálló lét- és fejlődési törvények alatt áll. Ezek rendjét Isten határozta meg. Ezekhez alkalmazkodva kell munkálnunk üdvösségünket. Így lesz az önmagában álló világ egyúttal eszköz is az ember földi boldogulásának és örök boldogságának elérésére. Isten a teremtést és az üdvösségi rendet egymáshoz rendelte ugyan, de egy valósággá csak az ítélet napján lehetnek. Itt a földön a kegyelem és erkölcsi törekvéseink segítségével csak a kettő lelki szintézisét teremthetjük meg és erre kötelezve is vagyunk.

A dolog természetéből is következik, hogy az egyház és a világ, illetve a természetfeletti és a természetes rend helyes összefüggésének felismerése eleve bizonyos nehézségekkel jár. Az egyház minden tevékenységében az eszkatológikus, természetfeletti, lelki Isten-országa előkészítésére összpontosított erőfeszítés nyilvánul meg. A hittudomány és az igehirdetés fő törekvése az embert és világát a túlvilág valóságába beleyökereztetni, hogy abban lássa az élet beteljesedését. Az „egyetlen szükségesre”, a túlvilágra szegezett szemek könnyen elsiklanak a világ dolgai, mint „másodrangú tényezők” felett. Érthető az ezzel járó veszély és súlyos károsodás különösen olyan esetekben, amikor az ember és az emberi közösség létfontosságú történelmi helyzetek előtt áll. Az egyház, illetve a keresztény vallás szerepének „abszolút kiterjesztése” a teremtett dolgokra az isteni emberrélevés értelmébe ütközik. Az integralizmus hátterében voltaképpen az egyház túlvilági rendeltetéséből eredő túlzó abszolutizmus követelménye húzódik meg. Eszerint a felfogás szerint Isten lenne a „tulajdonképpeni és egyedüli létező”, aki a rajta kívül létezők saját törvényszerűségét nem ismerheti el. „A keresztény ember számára azonban Isten nem az 'Abszolútum', hanem ég és föld teremtője, akinek nem kell azért ölnie, hogy maga életben maradhasson. Ezt az Istent úgy kell szeretnünk, ahogyan van. Istenkáromlás lenne ezért az olyan vallásos megnyilatkozás, amely Istent azzá tenné, ami nem állítható róla: 'világnélkülivé'. Az Istentől szeretett dolgokat úgy kell szeretnünk, ahogyan ő szereti azokat.” (A. Auer: I. m.: 513; K. Rahner: *Schriften zur Theologie* III, 47—60.)

A kinyilatkoztatás tanítása szerint a teremtés rendje az üdvösség rendjében találja meg végső értelmét és beteljesedését. A kettő látható egybekapcsolódása az egyház. Amint Isten teremtett és amit Krisztus, a fő, saját testében egyesített, az az egyházhoz tartozik. Az „egyházhoz való tartozás” Isten akarata szerint az ember és a világ saját törvényszerűségét nem szüntetheti meg, hanem a teremtésben megnyilvánuló „Istenhez tartozást” megtisztítva magasabb kegyelmi szintre emeli és az Istennel való egyesülésben beteljesíti. Ebben az üdvösségtörténelmi értelmezésben a „földi valóságok” relatív értéket jelentenek ugyan, de természetes értéktartalmuk változatlan marad. Az egyház és a világ üdvösségrendi sarkitottságban, azaz meghatározott értelmű ellentétességben, de termékeny feszültségben van az Istentől egymáshoz rendelve.

Az egybetartozás alapelveit tisztáztuk, most még arra kell választ adnunk, milyen feltételek mellett beszélhetünk az egyház és a világ helyes kapcsolatáról.

A „kettős hatalom” értelme

Az egyházat a világból természetfeletti elrendeltsége, eszkatológiája emeli ki, és ugyanakkor a világhoz is köti. Az Isten-országa végleges meg-

valóságáig, tehát a világ végéig az egyház és a világ mint két külön valóságrend látják el saját feladatukat, nem is olvadhatnak ezért egybe, hanem saját történelmüket kell élniük egymás mellett és egymással. Krisztus végső uralma az egyház „közbeeső idejében” is mindenre kiterjed. Minden világi hatalom gyökerében Istentől származik és „akaratlanul” is Isten irányítása alatt áll, de Krisztus a világi dolgok feletti uralmat nem bízta az egyházra, hanem földi hatalomviselőknek engedte át. Tehát nem lehet az egyház feladata a világ ügyeivel való közvetlen törődés, vagy a világ bármelyik állapotának, történelmi helyzetének megváltoztatására irányuló vállalkozás. Politikai, szociális vagy kulturális programot az egyház nem kapott Krisztustól. Ez a hagyományos katolikus tanítás, amely I. Gelasius pápától kezdve Szent Tamáson keresztül a mai napig végigkövethető, ha gyakorlati megvalósítása átmenetileg csak részben volt is sikeres. (I. Gelasius pápa (342 — 46) csodálatos világlátással Anastasios császárnak írt 12-es számú levelében fogalmazta meg elsőnek a „sacerdotium” és az „imperium” vonatkozásait, a „kettős hatalomról”, azaz az egyházi és világi hatalomról szóló egyházi tanítást. Szent Tamás a II. Sent. d. 44. q 2 a. 3-ban és más helyeken is az állam függetlenségét és tevékenységének önálló területét kijelöltően megindokolta, s ezzel az egyház és állam viszonyának elvi szempontjait tisztázta.)

XIII. Leó pápa azokban az enciklikáiban, ahol az egyház és az állam viszonyával foglalkozik, az egyház függetlenségéért szállt sikra, de ugyanakkor Gelasius levelének kitételére és Szent Tamásnak a természetes és természetfeletti rend között tett megkülönböztetésére hivatkozva az állami hatalomgyakorlás szabadságára is rámutatott, amelyet az egyháznak nemcsak elismernie, hanem támogatnia is kell. („Diuturnum illud,” 1881, „Immortale Dei”, 1885, „Libertas praestantissimum” 1888, „Sapientiae christianae”, 1890, „Graves Communi”, 1901.) Az állam a saját területén autonóm és szuverén. Ezzel a megállapítással a pápai tanítás nemcsak a politikai, hanem minden más világi területre érvényes elvet mondott ki: „Isten az emberiségről való gondoskodást két hatalomra bízta rá: az egyházi és a világi hatalomra. Az egyház feladata az isteni dolgokról, az állam feladata a világi dolgokról való gondoskodás. A maga nemében mindegyik legfőbb hatalom: saját lényegükből és céljukból folyó meghatározott határokon belül képviselik hatalmukat. Körök határolják el őket, amelyekben belül mindegyik saját tevékenységét fejti ki.” Az „Immortale Dei” emez elvi tanítása az egyház belső, természetfeletti lényegéből következik. Az egyház sajátos, közvetlen területe az emberi lélek, feladata fáradhatatlan küzdelem a bűn ellen és a lelkeknek Istennel való kiengesztelése és egyesítése. Y. Congar szerint az egyház közvetlen hatásait természetfeletti tartalmú tevékenységeiben és a lélek személyes megszentelésének vonalán fejti ki. „Ahol azonban annak megszenteléséről van szó, ami a lélek területén kívül van, és csak környezetéhez tartozik, ott az egyház tevékenysége a személy benső magjától való eltávolodás arányában csak közvetett lehet.” (H. De Lubac: *Betrachtung über die Kirche* Graz, 1954, 111 — 119.)

Az egyház közvetlenül az emberi lélek üdvösségi szolgálatában áll. Isten szüntelen üdvösséginálatát kell közvetítenie az emberek felé. Ha el is képzelhető olyan ideális állapot, amelyben Krisztus tanítását mindenki magáévá teszi és ezzel „keresztényivé” válnék a világ, a világ e „megszentelésének” akkor sem lehet előfeltétele a földi dolgoknak közvetlenül az egyháznak való alávetése. Az egyháznak az emberhez való

rendeltsége nem vonja maga után a világi dolgoknak az egyháznak való alávetését. Krisztusnak az egyes emberhez és az egész emberiséghez intézett tisztán vallási és erkölcsi tanítása kétségtelenül igen súlyos horderejű szociális követelményekkel lép fel, megvalósítása messzemenő kihatással is lehetne a világ külső alakulására, de az erre való közvetlen törekvés nemcsak elvi ellentétben állana a világi dolgok és ügyek saját-törvényszerűségével, de nem is nyújthatna biztosítékot a világnak valóban Krisztus akarata szerinti átalakítására. Ugyanekkor az ilyen törekvés mindig magában rejtené az egyház elvilágiasodásának veszélyét. (A. Auer: i. m.: 523.) Rahner megállapítása szerint „az egyház nem lehetne az egész valóság gondozója. Minden az Isten országhoz tartozik ugyan, de nem az ország előkészítőjéhez, az egyházhoz. Ezért ami nem tartozik az egyházhoz, szintén fontos és nem mellékes még az Isten országa szempontjából sem.” (*Das Dynamische in der Kirche: Quaestiones disputatae* 5, Freiburg, 1958, 26.)

Egyház és állam

Az egyháznak a világ három nagy alapalakulatához: a politikához, illetve az államhoz, a kultúrához és a tudományhoz való viszonyát is ugyanígy vizsgálhatnók, de az imént kifejtett szempontok teljesen elegendők ahhoz, hogy ezek tekintetében is helyes ítéletet alakíthassunk ki magunknak. Csak az egyház és az állam viszonyára óhajtunk még külön kitérni. Itt a *XIII. Leó* után a mai napig kialakult egyházi tanítást foglaljuk össze.

Az egyház saját belső lényegéből képtelen önálló „keresztény államforma” létrehozására. „Katolikus politika” a szó teljes értelmében csak akkor lenne lehetséges, ha a politikai élet minden területén a katolikus tanítás egyértelmű, minden mas lehetőséget kizáró megoldást tudna biztosítani. Más szóval, ha csak egyetlen egy politikai rendszer tudna megfelelni a katolikus vallásnak. Mivel ezt eleve ki kell zárunk, nem tehet az egyház mást, mint hogy tagjai személyes felelősségére bizza a politikai életben való részvetelt. Az egyház bármilyen államformát elfogad és elismer, tagjainak bármilyen politikai párthoz való csatlakozását is megengedi, ha ezek a természetörvény jogi követelményeinek, az emberi személy szabadságának és a közösség anyagi és szellemi fejlődésének valóban megcélolnak. Krisztus példáját követve az egyháznak tág teret kell biztosítania az egyeni meggyőződésnek, felelősségnek és lelkiismeretnek. Többen problemauskusnak tartják a külön „katolikus politikai párt” létjogosultságát is, de kívánatos volna, hogy az egyes államokban a katolikus szellemi vezetők „partfeletti” összerogásban a püspökök irányítása mellett a katolikus tanítás elvi síkján állást foglalhassanak az állammal való együttműködés kérdéseiben. A „katolikus állam” csak tiszta és eleven katolikus néppel lenne megoldható, amiből azonban nem következik, hogy követendő eszményről lehetne beszélni. „Specifikusan keresztény államforma” tulajdonképpen nincsen. Az egyház tágabb értelemben „keresztény államnak” minősít minden olyan államformát, amely a természetjog követelményeinek mindenben eleget tesz.

E megállapítások mögött az egyház és az állam különvalóságának, saját törvényszerűségének és önállóságának tényei állnak. Az egyház tanítása értelmében az egyház és az állam teljesértékű közösségek, de lényegük, feladatuk, céljuk és a sajátos közösségi cél elérésére alkalmazott eszközök tekintetében teljesen különböznek egymástól. Az egyház természet-

feletti közösség, amelynek alapját, „egyházi alkotmányát” isteni alapítója határozta meg. Az egyház nem emberi szükségletből alakult, hanem Isten hívta életre, és Krisztus hív meg újból minden embert az egyház lelki közösségébe. Az állam természetes közösség, amelyben az emberek belső és külső békéjüket és anyagi boldogulásuk biztosítékát keresik. Habár a „konkrét államiséget” az emberek szabad elhatározása határozza meg, az állam kötelező jogerejét mégis az egyén felett álló általános érvényű természettörvényben kell keresnünk. Ennek ellenére messzemenően az emberek kezébe van letéve a saját államuk alkata és berendezése feletti döntés. Ez a szabadság mindenkor magában foglalja annak a lehetőségét is, hogy az államhatalom saját elhatározásából is hozzáfoghat az egyház és az állam viszonyának a nép igényeinek megfelelő rendezéséhez, amelynek feltételeit a természettörvénynek kell szabályoznia és érvényesítéséhez az egyház hozzájárulása szükséges.

A katolikus tanítás szerint az egyház és az állam Isten akaratából és megbízásából szolgálják az emberiséget. Mind a két megbízás és hatalmi kör az Istentől ered. Isten jelölte ki az egyház és az állam külön feladatkörét, de ezzel egymáshoz is rendelte őket. Ezért a két valóságnak különállásuk ellenére természetjogi alapon „közük van egymáshoz”. Az egyház elvi szempontból mindenkor állást foglalt az egyház és az állam teljes elkülönítése ellen és kívánatosnak tartja a rendezett egymásmellettlés és együttműködés lehetőségeinek megteremtését. Az egymás ügyeibe be nem avatkozás, illetve egymás törvényeinek tiszteletben tartása nem jelenthet olyan „negatív semlegességet”, hogy nem vesznek tudomást egymás ügyeiről, hogy nem támogatják egymás érdekeit, saját feladatkörük átlépése nélkül, vagyis, hogy nincsenek kölcsönösen egymás segítségére. Az állam az egyház részéről mindenkor elvárhatja saját tekintélyének alátámasztását, de az egyház is rászorul saját érdekében mindenkor az állammal való rendezett kapcsolatra. Az egyház történelmi megjelenése elkerülhetetlenné teszi a legkülönbözőbb politikai formákkal való találkozást és a velük való együttműködés keresését. Különböző politikai alakulatokba tartozó embereket kell neki az üdvösségre vezetnie, és így „közvetve” mindig találkozhat a politikával is, amivel együtt járhat tagjain keresztül a „közvetett ráhatás” az élet minden területére. Az egyháznak a politikai életben való nyílt részvétele vagy beleavatkozása ma „anakronizmusnak” hat. Az egyház az állam nagy feladatai és különösen közösségi célkitűzései elől sohasem zárhatja el magát, viszont joggal kívánja meg az államtól üdvösségi feladatának teljesítésére a szükséges szabadságot, az állampolgárok részére a szabad vallásgyakorlást, és belső rendjében a természettörvények, valamint a reábizott pozitív isteni törvényeknek tiszteletbentartását.

A modern világ „új anyagát” a mindig jobban táguló emberi közösség és a földi valóságok értékelése jellemzi. Nézetünk szerint a hittudománynak még határozottabban kell majd az egyház és a világ viszonyulásának kérdését éppen ebből a két szempontból felvetnie. Reméljük, hogy a zsinat a közösség és a földi dolgok mélyebb teológiai vonatkozásának kidolgozására fogja felhívni a figyelmet és ezzel helyes irányba tereli a megoldás keresését ezen a téren is.

AZ „OIKOUMENÉ“

Az a hangvétel, amellyel a boldogemlékű *XXIII. János* pápa az egyetemes II. Vatikáni Zsinatot meghirdette, előkészítését szorgalmazta, majd megnyitotta, valóban új volt. Az új hangnem új magatartásból fakadt, amely új levegőt is teremtett mind a zsinati tárgyalások termében, mind a távolélő keresztény testvérek és az egész emberiség körében. Az egymás közötti érintkezésnek, a tárgyalásnak és az eszmék kicserélésének új módja alakult ki ezzel.

A szeretet indításából a megbékélésre és kiegyenlítődesre szólító készség mindenfelé érdeklődést és bizalmat szült. A történelem folyamán egyetlen egyetemes zsinat sem volt még ennyire általános, nemcsak a résztvevő püspökök számát és minden fajt, nemzetet és országot képviselő jelenlétét illetően, hanem éppen az apostolok utódai hangjára felfigyelő egyetemességében is. A teljes egyház és az egész világ minden ügye soha sem jutott még egyszerre és ilyen szoros és szerves összefüggésben, ilyen mindenkit érintő hangsúlyozottságban kifejezésre, mint most, a folyamatban lévő zsinat alkalmával. Hogy ez a zsinat valóban a „ma” jelentkező és összességében is „minden” probléma megoldásán akar fáradozni, ékeken bizonyította nemcsak a világ püspökeinek a világhoz intézet békekiáltványa, de a tárgyalás témáinak: a schémáknak az a sora, amely minden érdemleges és a történelmi mában megoldásra sürgető kérdést felölel.

Az új hangvételnek és magatartásnak egyik legjellegzetesebb megnyilatkozása az a törekvés, amelyet a zsinat az „oikoumené” gondolatával jelzett és juttatott kifejezésre. Hogy a fogalmat, annak eszmei tartalmát, a hozzá kapcsolódó célkütyüzéseket, valamint ezek megvalósításának módzatait is megvilágítsa, a zsinat a kérdésnek külön „tárgyalási schémát” szentelt, amely a második ülésszak végén napirendre is került.

Bár maga a szó: „oikoumené”, továbbá annak belső és keresztény értelmű jelentése s az abból táplálkozó elvi és gyakorlati magatartás módja mind ez ideig ún. hivatalos definícióig nem jutott el, a téma világviszonylatban is nagy érdeklődést váltott ki. Ugyanakkor — éppen a hivatalos meghatározás hiánya miatt — sok találgatás és téves-önkéntes magyarázat is keletkezett körülötte. Sokan tartanak attól — és ennek már szóban-írásban hangot is adtak —, hogy az „oikoumené” csak bizonyos „módszeres fogalom”, amelynek hátterében, mint az egységbehívás szándékában, hatalmi, vagy éppen támadó-ellenséges vágyak és igények húzódnak meg. Katolikus oldalon viszont némelyek amiatt aggodalmaskodnak, hogy az új eszme és magatartás a katolikus egyház tekintélyének rovására lehet, mert a pápák és a zsinat talán „túl szélesre” akarják nyitni az egyház ajtaját és fölös engedmények árán is egyengetni próbálják az utat a kereszténység egysége felé.

Maga a szó az „oikeo” görög igéből származik, amelynek jelentése: lakom valahol, lakóhely birtokában vagyok. Továbbá azt is jelenti, hogy környezetemben otthonosan érzem magam, vagy hogy családias és meghitt közösségekben élek. Az ebből képzett főnév: „oikos”, vagy „oikia”, nemcsak lakóházat jelent, amelyben bizonyos emberi közösség él, de annak a közösségnek megjelölésére is szolgál, amely családi, vérségi, vagy eszmei szempontból tartozik egybe. Az „oikoumené”, amit ezekből a tőszavakból

képeztek s amit már a klasszikus szóhasználatban is megtalálunk, az egy kultúra és civilizáció, az egy nyelv- és államközösség keretébe tartozó népek egységét és általánosságát jelölte. Fogalmi köre később kiterjedt a lakott föld, az emberlakta világ, az „orbis terrarum” értelmében.

Az újszövetségi gyakorlat használja (Mt 24, 14; Lk 4, 5 és 21, 23; Róm 10, 8.; Zsid 1, 6; Ap. csel. 3, 10.) a hit elterjedésének általánosságára és a Krisztus alapította egyház univerzalitásának megjelölésére. Jelenti továbbá, a szentpáli szóhasználatban (Zsid 2, 5), az üdvrend általános és végső beteljesedését, célhozérését is, vagyis azt a végső állapotot, amikor mindaz, amit Isten megváltásunkért és üdvözítésünkért tett, végleges és érett teljességéhez érkezik. Ez az „üdvrend oikoumenája”. Így és ilyen értelemben használja az ókeresztény és a bizánci liturgia is.

A szó tartalmának keresztény értelmezése megegyezik tehát mindazzal, amit szinonimái mondanak, mint a „katholikos”, „universalis”, „egyetemes”, „közösségi”. Később az „oikoumené” ilyen közhasználatú és közismert szinonimái nemcsak eszmeileg, de tartalmilag is bővülnek.

Még egy nyelvtörténeti és szófejlődési vonatkozása van a szónak, amely feltétlenül idekíváncozik. Az „oikos”, a lakóház, ősi szóformája a „foikos”, illetve a „feikos” volt. Ebből származott a latin „vicus” is, amely eredetileg a lakóhelyek házsorai között húzódó „közutat” jelentette. Az oikoumené szó értelmezésénél nem téveszthetjük szem elől ezt a „közös út” értelmezést sem, amelynek éppen — az oikoumené szellemében — a zsinat, a „synodus” (syn + hodos = egybetalálkozó utak, az utak egybetalálkozása) a hivatott és illetékes művelője.

Hogy azonban az „oikoumené” belső tartalmáról és gyakorlati céljáról alaposan tájékozódhassunk, nem árt, ha előbb két másik, vele szorosan összefüggő és lényegében összetartozó gondolatot tisztázunk. A három így együtt XXIII. János pápa lelkiességéből sarjadt, egymásból következik, egyik a másikat értelmezi és okolja. Az egyik az „apertura”, a másik az „aggiornamento”.

Kitárulás és korszerűsödés

Az „apertura”, a „nyitás”, elsősorban azt a belülről származó és benső igényektől ihletett, ugyanakkor természetfeletti indítékokkal támogatott „reflexiót” jelenti, amelynek során az egyház állandó és mindenkor időszzerű feladatát teljesíti. Ez a feladat pedig: „megújulás Krisztusban”. Ez az örök-új és eredeti-ősi kötelessége az időben és a földi feltételek között élő egyháznak: természetfeletti lényegéből és a természetes világba szóló küldetéséből származik: „Eltemetetünk vele együtt a halálba a kereszt-ség által — tanít bennünket az Apostol —, hogy mi is új életet éljünk” (Róm. 6, 4). Majd továbbra is megjelöli az egyház és tagjai feladatainak sorát: „Járjunk az igazság útján szeretetben s mindenképpen növekedjünk öhozá, Krisztushoz, aki a fej és akitől van az egyház testének egybeérésítése és egybekötése minden összekötő iz közreműködésével és minden egyes tagra kimért tevékenységben. Így történik azután a test növekedése a maga épülésére, szeretetben” (Eph 4, 15 — 16).

Az az „ablaknyitás”, amellyel a zsinatot meghirdető XXIII. János pápa ki akarta szellőztetni a középkor és az újkor megfűlledt levegőjét az egyházból, elsősorban a Szentlélek Isten — megismétlődő pünkösdi — tisztító szélviharának bebocsájtásáért történt. De a Lélek nemcsak szél, amely ott fú, ahol akar, hanem láng és fény is, amely az avittat, az időben elkopottat, az elhagyható járulékosat és az elkülönítő akadályokat

jelentő szükségtelet felégeti és — bármilyen ráarakódás mögött is — az örökérvényűre, maradandóra és lényegire fényt derít. Ugyanaz a Lélek ez, aki a magát igaz felismeréseknek kitáró, őszintén magára reflektáló és magát valóban megújítani akaró számára elégséges kegyelmi erőt is kölcsönöz a megújuláshoz.

A gondolat, a vágy és a feladat gyakorlati kötelezettsége az egyházzal egyidős. Aktualitása XXIII. János pápa világító lelkének fényei mellett ismerhető fel. Az egyháznak mindenkor és minden körülmények között teljesítenie kellett — és teljesítette is — az idők éppen számára adott feladatait. Ez csak a saját benső megújításának és megújulásának állandó munkálásával történhet. Így válhat képessé az egyház a „kifelé nyitás” küldetésének teljesítésére, arra, hogy valóban és nyíltan felismerje a „mában” jelentkező szolgálatát és kötelességét. Szükséges tehát az eszmei megújulás mellett a szívbeli megtisztulás is, amelyhez szükségszerűen kell társulnia a világot ismerő, figyelő és szolgáló benső magatartásnak is.

A zsinat mindkét pápája az apostoli buzdítás hangján és hangsúlyával sürgeti a benső megigazulásnak és az ebből származó új magatartásnak gyakorlati fontosságát, amikor Szent Pál szavaival szólnak hozzánk: „Így tehát kérek titeket... éljetez méltó módon ahhoz a hivatáshoz, amelyet nyertetek: teljes alázatosságban és szelídségben és türelemben...” (Eph 4,1—2). Ez tehet csak alkalmasakká bennünket arra, hogy elszakadt testvéreink felé az egység hívó hangját hallassuk, a világ felé pedig a megbékélés szolgálatát végezzük. Ez az egyházat alapító Krisztus példájának követése is, aki eljövetele célját és értelmét a szolgálatban és az áldozat vállalásában jelölte meg (Mt 20, 28).

A „nyitás” aktív értelemben „őszinte nyíltságot” jelent elszakadt keresztény testvéreink és a világ minden népe felé. Szükséges tehát, hogy a megnyitott ablakon át, amelyen a Lélek friss és felújító levegője, a helyes szemlélet és ítélkezés fénye beáramlik, az egyház és annak minden tagja bátran és biztosan, keresztényi küldetésének és hivatásának tudatával, valamint az emberszeretettségével tekintsen is ki. Lássza meg, ismerje meg helyesen és egyfelől az igazság, másfelől a szeretet egyensúlyában mérlegelje is azt a világot, azokat az embereket és egyben testvéreit, helyzetükkel és körülményeikkel együtt, akik felé küldetése szól.

Az „apertura” második, a világ felé szóló és aktív értelme tehát az elsőből, a megújulás sürgetéséből folyik, mint azt VI. Pál pápa hangsúlyozta. Ő a kettőt együtt az „approfondire” szóban foglalta össze, vagyis a benső tökéletesség alakításának és az ismeretekben való gazdagodásnak összhangjában mutatta meg a helyes nyitás és az őszinte nyíltság mibenlétét. Így válhat az egyház — és benne minden hívő — meggyőződésének, hivatástudatának, valamint igazságban és szeretetben gyakorolt magatartásának mértéke szerint valóban az „idő jelévé”, amelyet mint a krisztusi küldetés zálogát fel kell mutatnia a világ színe előtt.

A zsinati schéma hűségesen követi a jánosi szellemet, amelyről a zsinatot megnyitó pápa jóval előbb is olyan nagyszerű tanúságot tett már. Iránymutatása szerint a benső megújódással együtt kell haladnia, sőt abból kell fakadnia a felfogás és gondolkodási mód megváltozásának is. Félre kell tennünk az előítéleteket, mert ha nyílt őszinteséget és az igazság keresésének egyenes megnyilatkozásait várjuk testvéreinktől és az emberségtől, nekünk is csak igazságosan és őszintén szabad megítélnünk a magunk és mások dolgait. A „mában emelt jelle” csak úgy válhat az egyház, ha híveiben és azok magatartásában, az igazság és a valóság tudatában egyaránt megújul.

Az apertúrának ebben az értelmezésében már felfénylenek az oikoumené szolgálatának és küldetésének körvonalai. Az összefüggésekért megint Szent Pálhoz fordul a pápa és a zsinat: „Hogy békés és csendes életet élhessünk, telve jámborsággal és tisztességgel. Ez jó és kedves a mi üdvözítő Istenünk előtt, aki azt alkarta, hogy minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretére eljusson...” (1 Tim 2, 2—4). Amint a régi korok embere megtalálta helyét az egyházban, a „ma és a holnap emberének” is meg kell találnia azt. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az egyház a magában felmutatott jelet ma is érthető és elfogadható formában tárja a világ elé. Az egyháznak tehát, a múltból és annak örökölt igazságaiból és hagyományaiból táplálkozva, a mában kell élnie és a jövő érdekében kell tanítania és cselekednie.

Ebben a belső és külső, megújult nyíltságban gyökerezik s ezzel fonódik szervesen eggyé a pápák és püspökök által vallott második eszme, amely egyben az oikoumenikus magatartás lényeges eleme is: a mában helyesen és igazán látó és a reális tényekhez alkalmazkodó tevékenység. Ezt nevezte XXIII. János pápa „aggiornamentó”-nak. A szó értelme: közfelkerülni, alkalmasan fordulni a jelen időhöz, a mai nap aktuális kívánalmaihoz. XXIII. János pápa és a zsinat értelmezése szerint: a múlt tapasztalatait felhasználni és azok alapján reálisan felismerni és megismerni a futó idő és a fejlődő világ konkrét adottságait, ugyanakkor a jövő szolgálatában érvényesíteni a történelem tanulságait.

Befelé, magunk felé az aggiornamento tehát igaz és helyes látása a „múlt és a jövő közötti jelennek”, s ennek birtokában a megfelelő magatartás kialakítása. Jelenti tehát a bölcs és helyes megkülönböztetést a lényeges és a járulékos, a szükséges és az elévült, a segítő és az akadályozó mozzanatok között. Megkívánja a fegyelmezettséget, amely el tud hagyni, vagy módosítani tud olyan nem-lényeges dolgokat, amelyek valamikor hasznosnak és hatékonyak számítottak az egyházban, ma viszont már tehernek bizonyulnak, esetleg gátnak is a keresztny és keresztny, az ember és ember között. Együttjár ez azzal, hogy józanul és alázatosan beismernünk saját történelmi hibáinkat, vagy egyes módszerek alkalmatlanságát és elavultságát, amelyekre tegnap talán még büszkék voltunk, és mindezt az igazság nevében és az ember érdekében. Igyekeznünk kell elkerülni az igazság képviselőjének és a jó cselekedetének minden olyan módját vagy formáját, amivel embertársainkat megalázzhatjuk, vagy az egyháztól — annak igazságától, erkölcsi rendjétől vagy szentségekkel üdvösséget közlő erejétől — elriaszthatjuk, távollattartjuk vagy elzárjuk.

A jelen követelményeinek ilyen tudatos figyelembevételére nem „modernizmus” és nem „modernkedés”, nem divat és tetszenivágyás, nem a közhangulat megnyerésének keresése és semmiképpen sem az örökérvényű igazságnak bármilyen változtatása, módosítása vagy sérelmes alakítása. Egyedül az igazság szolgálata ez szeretettel és szeretetből, a reális tények helyes értékelése alapján.

Ennek a benső megújulásnak kihatásaként kell azonban, hogy az egyház végrehajtsa a saját szolgálati területének külső megújítását is. A hit változatlan és örökérvényű igazságait a ma embere számára kell közlésre és megértésre alkalmas „új köntösbe” öltöztetnie. A mai ember mindennapi életében felmerülő erkölcsi és erkölcsi vonatkozású kérdésekre is megnyugtató és kielégítő feleletet kell adnia. XXIII. János pápa szándéka szerint a zsinat sem elítélni, hanem orvosolni akarja a mutatózó bajokat. Az aggiornamento belső valósága ekként: a mában élő

egyház, a mostani időben is érvényes küldetésének tudata, a megújulásból származó és abból táplálkozó, magát a szeretetszolgálatra alkalmassá formáló keresztény magatartása. XXIII. János pápa zsinati megnyitó-beszédében Szent Agoston szavaival érzékeltette ezt: „Cuius rex veritas, cuius lex caritas, cuius modus aeternitas.”

Hátsó gondolatok nélkül

Mindez természetesen munka is az egyház számára. Az oikoumenéről szóló zsinati schéma egyértelműleg és félreérthetetlenül tanítja ennek a lelki-szellemi-erkölcsi munkának módját: „A szükséges dolgokban az egységet megőrizve, a törvényesen különböző megnyilatkozási formákban helyes szabadságot biztosítva tevékenykedjenek szíves és jó készséggel, mindenkiben pedig a szeretet jegyében cselekedjenek a hívek...” Ez XXIII. János pápa tanítása és hagyatéka is az „Ad Petri Cathedram” enciklikájától kezdve.

Következésképpen ebből, hogy ne csak elméletben lássuk be azt, hogy története folyamán az egyház maga is különféle földrajzi, népi, kulturális, civilizációs, társadalmi és gazdasági körülmények és adottságok közepette született és fejlődött, élt és tevékenykedett, de gyakorlatilag is mérjük fel, hogy mindezek a tények ma is természetes különbségekben jelentkeznek nemcsak a szolgálati területet jelentő világban, de magában az egyházban is. Ezek a különbségek, sajnos alapvető okai az ellentéteknek és a szakadásoknak is. De ugyanezek a különbségek fejezik ki az egyház univerzalitását is, amelynek jegyében él az egyház. A jövő érdekében előttünk álló feladat tehát nem az uniformizálásban nyer megoldást, hanem a sokféleség és különbözőség igazság- és szeretetegységében. S ez már az oikoumené kicsengése.

Ennek az Istentől akart és ember által is elfogadható, minden természet és fejlődés adta különbséget figyelembevévő, egymással megbékélésnek és egységnek szolgálata a bensőleg megújult egyház mai teendője. Ehhez adják meg a pápák és a zsinat az alkalmas eszközöket, amikor a közös imára, a tudat és a lelkiismeret helyes formálására, valamint az igazan értelmezett és gyakorolt eszmecsere folytatására buzdítanak nemcsak elszakadt keresztény testvéreinkkel, de a szolgálatunkra váró világgal is.

XXIII. János pápa mindenestre okkal figyelmeztetett arra, hogy a bibliai Simeon jövendölése már beteljesedett az egyházon és be is fog teljesedni minden időkből, vagyis, hogy „sokak romlására és üdvöztetésére állítottott, amelynek ellen fognak mondani...” (Lc 10, 16). Ez minden oldalról igaz, hiszen katolikus részről is vannak, akik szinte megbotránkozva és az egyház tekintélyét féltve tekintenek minden nyitásra, minden új feladatra. Ezek a múltba szeretnének visszahúzódní és a visszavonhatatlanul lepergett korok szellemét erőltetnék az új igényű, más ritmusú mára. De sokan vannak a távoléló keresztény testvérek között is olyanok, akik „hátsó gondolatot” és „burkolt szándékot” sejtene az egység szorgalmazása mögött és a régi sérelmeket tartják pajzsul maguk elé. Vannak végül olyanok is, akik úgy gondolják, hogy a megújulásból származó új magatartás, bár megbékélést hirdet, a keresztény erőket akarja új típusú, modern kultúrharcra, fedett formájú kereszties hadjáratra tömöríteni. Holott aki ezt akarná, az sem a pápa szándékát, sem a zsinat tanítását,

sem Krisztus ma is érvényes szolgálatát nem érti meg, vagy nem is akarja megérteni.

A reflexióból megújult elv, a jelen realitását ismerő és figyelembavető készség és ezeket gyakorlatilag is szolgálatba állító magatartás, mindezek együtt adják az oikoumené veiségét. Az egyház kinyilvánítja azt a szándékát, hogy a keresztény testvéreknek, de túl rajtuk, minden embernek szolgálatára kívánja rendelni magát igazságban és szeretetben. Le akarja tenni történelem alakította előítéleteit és önmagában nemcsak az igazság, de a megbocsájtó irgalom és szeretet Istenének eszközét is felismeri. Nem a polemia, a hitvita sok sebet ejtő és sérelmet okozó eszközeihez nyúl újra, hanem sebeket akar gyógyítani. Mikor elkerül minden indifferenzizmust és az „irénizálás” minden helytelen és igaztalan formáját távoltartja magától, egyben elkerüli minden „látszat-nagyilelkűség” álságát is, amellyel testvéreit — még jó szándékkal is — félrevezetné, és éppen az igazságot takarná el szemük előtt. Az egyház vallja és tiszteletben tartja mindenki lelkiismereti szabadságát, mint Istennek az emberi lélek számára adott felelős ajándékát. Nem feledkezik meg azonban arról sem, hogy neki tanúságtevőként kell ott állnia a világban. Szeretet-szolgálatának célja a kiegyenlítődé és rendje és a megbékélés harmóniája. Az oikoumené a világ felé tehát: magatartás, tevékenység és gyakorlat, amely azt munkálja, ami összefűz, nem pedig azt, ami szétválaszt.

Igazságban és szeretetben

A pápák és a zsinat, a hozzászólások és a schéma egyöntetűen tanúsítják az oikoumené benső magatartásának lényegét: igazságot tanítani és munkálni a megújulás táplálta meggyőződés és hivatástudat erejéből. Tanúságot tenni arról az igazságról, amelyet Isten bízott letéteményeként az apostolotudók tanítóhivatalára, amelynek kötelessége azt hirdetni mindenki számára. Így tanít az Apostol is: „Hivatástok egy reménységre szól: egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Isten... aki mindennek felett és mindenben és mindnyájunkban van...” (*Eph* 4, 5).

XXIII. János pápa már zsinati megnyitóbeszédében félreérthetetlenül fogalmazza meg ennek az elhivatott magatartásnak feltételeit, amikor magának az egyetemes zsinatnak célkitűzését fejtegeti: „Krisztus, aki azt akarta, hogy minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretére elérkezzenek (*Tim* 2, 4)... azt kívánja tőlünk, hogy az egység és az igazságban váljék láthatóvá...” Maid Szent Cyprianus szavaival adja meg ennek az egységnek értelmét: „Egy a fő és egy az eredet, egy ugvancsak a mi gazdagodásunk termékeny anyja is (az egyház). Az ő táplálékából élünk és az ő szelleméből töltökezik lelkünk...”

Az oikoumené, mint elv, magatartás és cél éppen ez az egyház egysége, vagyis az „egy-egyház”. Hogy a lényege szerint „egy”, s mégis szétszakítottságban él, hogy a keresztények között ellentétek és ellentmondások vannak: ez nem az Isten akarata, hanem a történelmi ember hibáinak és gyarlóságainak következménye, amelynek jóvátétele és rendezése ugyanennek a történelmi embernek feladata és kötelessége. XXIII. János pápa zsinatot nyitó beszédében külön fejezetet szentelt annak, hogy tudomásunkra hozza: az egységes, katolikus és oikoumenikus egyháznak igazságban és szeretetben való szolgálata, ez a mi feladatunk a történelmi mában. A régi vitakozó-polemizáló magatartás veszedő civódássá, ez pedig a szakadékokat még mélyítő és a távolságokat egyre növelő ténye-

zövé vált. Tanú erre a keresztény Kelet vonatközásában 910, a nyugati keresztény testvérekkel való ellentétben pedig 450 esztendő. Ezeknek a hosszú időknek minden emberi hibája, féreértése egy csapásra nem oldható meg. Vannak itt felelőségek és tennivalók bőven, amelyek minket is terhelnek. Ezt foglalta szavakba VI. Pál pápa, amikor a második ülés szak megnyitásakor a bocsánat és az elnézés kérő szavaival fordult elszakadt keresztény testvéreinkhez mindazokért, amiket történeti elődeink hibáltak az egy egyház szeretetközösségének épsége, vagy keresztény testvéreink önérzete és érzékenysége ellen.

Az egyházszakadás, amelynek okai között kölcsönös hibák szerepeltek, most gyógyulásra és gyógyításra vár. A katolikus egyház — a pápák és a zsinat kifejezett tanúsága szerint — az igaz nyíltságot, nem a vádló védekezés és nem az igazság erejének rideg és hatalommal gyakorolt módját akarja alkalmazni, amely a tegnapi sem hozta meg az egység gyógyító orvosságát, a mára sem alkalmazható és a jövő is el fog zárkózni előle. A benső megújulásból származó tanúsága az igazságnak és a szeretetből szolgálatkész áldozat vállalása: ez a zsinat eszmei és gyakorlati magatartása az oikomené művelésében.

Az egységbehívás keresztény tudata soha sem feledkezhet meg arról, hogy minden megkeresztelt ember testvérünk és valamilyen módon hozzánk tartozik, mint Krisztus családjának gyermeke. XXIII. János pápa alázatos, mégis drámaian nagyszerű, atyai szavai tanítják ezt az igazságot, amikor így fordul minden keresztényhez a világon: „Ene diétek meg, hogy szívünk édes kívánsága szerint testvéreinknek és fiainknak nevezünk benneteket. Mindazokhoz, akik bár Tőlünk távol vannak, mégis mint testvérekhez szóljunk Szent Ágoston szavaival: „Akarva vagy nem akarva, testvéreink ők mégis. Csak akkor szünnének meg testvéreink lenni, ha megszünnének így imádkozni: Mi Atyánk...”

Elsősorban imádsággal és áldozat vállalással tegyük magunkévá az egyház egységének ügyét. A zsinati schéma is hangsúlyozta, hogy ez nemcsak feladata — *munus* —, hivatásbeli tennivalója — *officium* —, hanem esetleg terhes kötelessége — *onus* — is minden keresztény embernek.

Az igazságban és szeretetben gyakorolt egység munkálása elsősorban azok felé a testvérek felé irányul, akik az érvényes keresztység jegyében hozzánk tartoznak. Ha pedig testvéreink — mint ahogy azok —, akkor kötelességünk, hogy bennük azt keressük, ami velünk egybeköti őket — vagyis jóságukat, hit- és erkölcsbeli értékeiket, nem pedig azt, és elsősorban nem azt, ami tőlünk őket elválasztja.

Igy tanít bennünket XXIII. János pápa a zsinati megfiyelőkhöz intézett beszédében, erre buzdítanak a zsinati atvák és a schéma is. Örömmel kell felismernünk a közös javakat és értékeket, amelyek ugyanabból a krisztusi forrásból fakadnak. Ez méltó és így igazságos is. De az is szükséges, hogy ezek felismerése bennünket „tanulékony elismerésre” is ösztönözzön, különösen akkor, hogy ha egyik vagy másik lelki-szellemi érték megvalósításában testvéreinket nálunk jobbakkak és fokéletesebbeknek ismerhetiük fel. Ez a magatartás is az igazság mellett tanúságtételben nyer kifejezést. Már a zsinati üléseken gyakorta szóltak az atvák nyugati keresztény testvéreink mély és tiszteletreméltó szentírás-ismeretéről és annak értelme kutatásáról, valamint jámborságukról és lelkük egyszerűségének puritán szerénységéről. Keleti testvéreinkkel kapcsolatban pe-

dig a szeretetközösség példás megélését méltatták, valamint az ősi szertartások szépségét és szerzetesi életük aszkézisét, szemlélődő mélységeit. Az össztesztvériség közös kincsei ezek.

Erre a nyílt és ma aktuális, az eredeti és ősi igazságot a mában felálló és érvényesítő egység-munkálásra mindig buzdított az egyház nevelő és tanító feje, a pápa. Ha csak *XI. Pius* pápa egyik beszédét is idézzük vissza, közel negyven esztendő távlatából, ebben ugyanazokat a gondolatokat találjuk meg, amelyekkel *VI. Pál* pápa és a zsinat is fordul felénk: „Bennünk, katolikusokban, gyakran hiányzik a testvéreket megillető kegyelet, mert hiányzik róluk való tudásunk. Nem ismerjük mindazt, ami bennük és náluk értékes, jó és valóban keresztény és amelyek ősi közös kincseinkből erednek... Ha a tömbaranyból letöredeznek részek, ezek is színaranyból vannak, miként a tömb maga..., hiszen a tiszteletreméltó szentség örökségét hordozzák ők is. Ezért nemcsak tiszteletünket érdemlik meg, de minden becsülő szeretetünkre is méltóak.”

A gyakorlati oikoumené elsődrendű feladata tehát elszakadt testvéreink igaz, valóságos, történelmi és alapos ismerete, értékeik tisztelő megbecsülése. Az ezekből fakadó szeretet lehet csak benső rugója egységet szorgalmazó és munkáló készségünknek. Az őszinte nyíltság egyértelmű és minden álság és igaztalanság nélküli magatartása alázatos testvéri lelkesületet alakít ki bennünk a szolgálatra, amely nem tűri meg, hogy a magát az „igazság birtokán belül tudó” felülről kezelje, lenézzé, megvesse vagy elítélje elszakadt testvéreit. Téves volt és marad a különbségek, az eltérések, a hibák és a tévedések oldaláról kezdeményezni és ezeket apologetikusan polemizálva az ellentéteket és a szakadékokat tovább mélyíteni, régi sebeket felszakítani és ősi sérelmeket újabbakkal tetézni. Az igazság képviselője és felmutatója csak a „szeretet szolgája” lehet (*1 Kor 13*).

A keresztény dialógus

A pápa, a zsinati atyák és a schéma az oikoumené munkálásának aktív és praktikus eszközét a dialógusban jelölik meg. Erről a szóról, fogalmi tartalmáról és módszeréről annyi szó esett már, annyi értelmezés és magyarázat született az idők folyamán, hogy szükségesnek látszik tisztázni: mit jelent az oikoumenikus dialógus?

A dialógus szótani jelentése is „párbeszéd”, „eszmecsere”. Olyanok beszélgetése, gondolataik kicserélése, akik valamilyen igazságot akarnak tisztázni, annak ismérveit őszintén feltárják és benső valóságait igyekeznek elmélyíteni. Az oikoumené jegyében folytatott dialógus fegyelmezett beszélgetés, amely erkölcsi alapon áll, az emberiség, megbecsülés, tisztelet és szeretet jegyében, és közös eszmei célt tart szem előtt. Nem a „maga igazát” keresi, hanem a beszélgető felektől független igazságot, ami mindentől és mindenkitől függetlenül „önmagában is igazság”. Nem védekezés és nem támadás, nem vita és nem veszekedés. Nem személynéző civakodva, nem bánt, nem sért önző győzelemlátványból. Nem alázza meg tárgyaló felét sem emberségében, sem tisztességében, sem nem sérti meg lelkiismerete szabadságában. Tiszteli benne atyái hagyományához ragaszkodását és hűségét. Ismeretei alapján magát partnere gondolkodásmódjába, gondolati- és eszmevilágába éli és helyzetébe képzei. Azt keresi és nézi, ami a másiknak jó, előnyére, hasznára és gazdagodására, tökéletesedésére válik. Nem sebeket akar vágni, hanem gyógyítani, nem győze-

lemre törekszik, hanem az igaz és a jó diadalára, amely a közösen keresők együttes dicsősége és kölcsönös tisztessége. Ez a dialógus „keresztény eszmecsere”, mert a humánusra és a krisztusi testvériségre támaszkodik. Témája a kinyilatkoztatott és az egyház letéteményében megőrzött természetfeletti igazság, vagy bármely igazság ennek fényében.

A katolikus egyházon belül már sokféle és sokirányú egység-mozgalom indult. Szóban, írásban, tárgyalásokon és közös összejöveteleken kezdeményezések történtek a megértés és a szeretet munkálására. Sajnos, ezek sok gyanúval és bizalmatlansággal találtak. Sokszor, egyházi támogatás és elismerés híján, nagy eredményre nem számíhattak. Most XXIII. János pápa és a zsinat hivatalosan is kifejezésre juttatták az őszinte és helyes közeledés szükségességét és a Szent Officium gyakorlati iránymutatása mellett nemcsak jóváhagyták, de annak széles kiterjesztését támogatják és sürgetik. Az oikumené schémája elismeri az eddig végzett munka érdemi voltát és mindenhol és minden elszakadt testvérünkkel kapcsolatban örömmel üdvözlő az eszmecsere kialakulását. A püspököket hivatalosan is felhatalmazza, hogy szorgalmazzák és felügyeletük alá vonják azt. Kifejezi azt az óhaját is a szentszéki instrukció, hogy tudós és az elszakadt testvérek kérdéseiben járatos teológusokat bízzanak meg a dialógus vezetésével.

A világ püspökeinek hozzászólásai máris sok és értékes gyakorlati útmutatással szolgáltak a keresztény párbeszéd kialakításához. Többen hangoztatták, hogy semmi sem lenne nagyobb akadály a oikumené művelésének, mint az, ha a párbeszéd „prozelytizmus” kialakítását tűzné maga elé. Nem egyes egyének megnyerésén, nem kis szigetek kialakításán kell fáradozni. Az egész kereszténység körében feladat az egység munkálása, nem pedig részletegységek formálása.

Sokan, még a katolikusok közül is, aggodalmasan figyelik a keresztény felekezetek közötti összejöveteleket, a közös imádságokat, és az „in sacris communicatio” veszélyeitől féltik az oikumené gyakorlati megnyilatkozásait. Attól tartanak, hogy az igazi cél elérése helyett elmosódhatnak az egyes keresztény felekezetek és a katolikus egyház között a hitvallásból folyó objektív határok. Nehezményezik, hogy katolikus közösségekben protestáns vagy orthodox pap beszél, vagy katolikus pap jelenik meg elszakadt testvéreink körében, bibliamagyarázatot tart és prédikál. Pedig már bíborosok és püspökök is résztvettek ilyen egységet művelő „agapékon”. Az egyház mindenestre őrző szemmel ügyel ezekre a közeledésekre és jól érthető szabályokkal egyengeti az alkalmas és lehetséges módokat a megszabott határokon belül.

Gyakorta hangsúlyozták a zsinati atyák és nyomatékkal utal a schéma is arra, hogy a keresztény eszmecsere értelmét veszti és célját téveszti, ha nem vesszük figyelembe elszakadt testvéreink gondolkodásmódját, az igazság megközelítésének náluk sajátos és bevett bölcséleti módszerét, továbbá érvelésük, bizonyításuk és cáfolásuk logikai formáit. A saját gondolkodási vagy tudományos kategóriáink kizárólagosságának erőltetése ugyanis könnyen meghiúsíthatná az eszmecsere termékenységét. A szavak és fogalmak értelmét úgy kell megvilágítanunk, hogy az az ő számukra is megragadható legyen. A történelem eléggé tanúsítja, hogy sok félreértés, ellentét és így a hitben való elszakadás is éppen a szavak különféle értelmezéséből származott és alakult ki. Ezért hangoztatja a zsinati schéma, hogy igazságainkat „új, a mai, és minden ember számára érthető” és megközelíthető köntösbe öltöztessük. A zsinati atyák közül

sokan ajánlották egy, az elszakadt testvéreinkkel azonos módon érthető bibliikus-patrisztikus szóhasználat kialakítását.

A zsinat állásfoglalása és a Szent Officium instrukciója szerint minden oikoumenikus párbeszéd, minden hivatalos találkozás és eszmecsere elszakadt testvéreink és miközöttünk csakis a területileg illetékes püspökök tudtával és szellemi irányítása mellett lehetséges. Ők a tanítóhivatálnak apostoli jogon tagjai. Mindenki más tőlük nyeri a jogot a tanításhoz.

Keresztény és egyetemes békesség

A dialógus során azonban az igazságot is csak a lelkiismeret szabadságának figyelembevételével és tiszteletbentartásával szabad képviselni. Mindenkinél Istentől adott, természetes joga van megismert igazságához, még a jóhiszeműen vallott helytelenhez is. Nem vonatkozik azonban a szabadság a megismert és az elfogadott igazság benső, objektív tartalmára, sem annak elvetésére, vagy megtagadására. Mindazokat a kérdéseket, amelyekben eltér véleményünk s amelyek a tan szempontjából távol tartják elszakadt testvéreinket, ne a schizmatikus vitapontok alapján és sarkító módján tárgyalja a keresztény eszmecsere, hanem a közös, a mindnyájunkra egyformán érvényes kinyilatkoztatásból merített igazság fénye mellett igyekezzenek a különbözőségeket megérteni és feloldani.

A „megértés” útja tehát nem az igazság objektív tényére vonatkozó engedékenység, hanem a szóhasználat, a gondolkodás és ítéletalkotás módja ismeretében azoknak a közös és alapvető tényeknek megállapítása, amelyek összekapcsolnak bennünket. A zsinati atyák hozzászólásaikban arra is felhívták figyelmünket, hogy „a saját és bevett ítéleteinket is revízió alá kell vonnunk” és összefüggéseikben is meg kell vizsgálnunk azokat, és pedig abból a szempontból, hogy ezek az általunk megszokott formulák érthetők és elfogadhatók-e elszakadt testvéreink számára is. A külső forma, a gondolkodás és ítéletalkotás logikája, valamint a szavak sajátos használata ugyanis nem lehet akadály a igazságra vonatkozó tartalmi egyetértésnek. Arra sem szolgálhatnak továbbá, hogy régi sérelmeket elevenítsenek fel, vagy új sebeket üssenek. Mindezek csak „eszközi szerepet” játszanak az igazság közlésében és megvilágításában. Magának az igazságnak kárára nem lehetnek. Elszakadt testvéreink gondolkodás-módjában, ítéletalkotásában vagy érvelésében éppen úgy lehetnek számunkra is tanulságos értékek, mint ahogyan vannak hagyományaikban, amelyekhez ragaszkodnak, liturgiájukban, amelyet ma is végeznek, és tökéletességre törekvésükben, amely miatt tiszteletet és megbecsülést érdemelnek.

Az oikoumenikus párbeszéd, a keresztény eszmecsere — XXIII. János pápa szellemében és a zsinat két szessziójának tanúsága szerint — valóban az „egyház kapuinak megtárása”, szélesebbre és járhatóbbra nyitása. Az egyház nem feledkezhet meg arról, hogy az egység, amely felé az út a tárt kapun át halad: a „lényeg egysége”, amely nem a hagyományok, a sajátosságok, a gondolkodási és kifejezési-módok uniformizálásában, a szó eredeti értelmében „egyformaságában” valósul meg.

Már most, az eszmecserek egyengető idején, felmerül a kérdés: miben és hogyan lehet együtt működni, kooperálni elszakadt testvéreinkkel? Melyek azok a kérdések, amelyeknek felekezeti határok nem állanak gátul, és amelyek nemcsak közös keresztény, de emberien közös problémák is? Melyek azok a kérdések, amelyek az egy szív, az egy lélek, az egy vélemény és tett kialakítását sürgetik? A zsinat és a schéma részletesen

felsorolja ezeket a kérdéseket és a Szent Officium instrukciójára támaszkodva helyesli, ha a katolikusok elszakadt testvéreikkel bensőséges beszélgetést kezdenek azokról a minden embert érintő kérdésekről is, amelyeknek megoldása, tisztázása és rendezése egyben minden ember kötelessége is. Ezek: az emberi együttélés alapelvei a világon, a társadalom és a közösségi élet kérdései, a népek egymás közötti sűrűlódásai és viszállyai, az analfabetizmus, az éhség, a nyomor, a munka- és lakásproblémák, valamint a javak igazságos elosztásának megoldást sürgető feladatai. A megoldásukra irányuló erőfeszítések egymás kölcsönös megismerésének, egymás problémái felmérésének és így az egymás iránti szeretetnek és az igazságos megbékélésnek segítői is lesznek.

Az oikoumené beteljesítő és záró gondolata az a meggyőződés, hogy a rend statikumát kell először megvalósítani, ha azt akarjuk, hogy a harmónia, az egybecsendülés dinamikuma az emberi közösségek ajándékává lehessen. Ha a keresztények egymás között és ugyanakkor ők is, meg a világ népei is általánosságában ezen munkálkodnak, akkor biztosan remélhetjük annak áldásos gyümölcséeként az egyetemes megbékélést.

Az oikoumené gyakorlati művelője azonban nem a tunya és ráhagyó, a visszahúzó és érdektelen „pacifista”. Erre Krisztus maga tanít bennünket a hegyibeszédben: „Boldogok a békességesek, mert ők Isten fiainak fognak hívatni” (Mt 5, 9). A magyar fordítás nem fejezi ki teljesen a fogalom nyújtotta lényegét. A görög eredeti szó „eirénépoiói”, azokat nevezi Krisztus „Isten gyermekeinek”, akik „tevékenyen” szolgálják, munkálják és áldozatos szeretettel valósítják a megbékélést. (A latin megfelelő kifejezőbb: „pacifici” — qui faciunt pacem!) Ezek jutalma és dicsősége nemcsak saját istengyermeki voltak tökéletesedése, „nagykorúságának telje”, de az Isten gyermekei nagy családjának szolgálatában, a kiengesztelődés és megbékélés művelésében a végső cél, az egy egyház megvalósulása felé segítségben, az üdvigondozás teljességében (*oikoumenia salutis*) részesedés is.

Ezért az oikoumené, mint az igazság és a szeretet gyakorlata, a kereszténységen belül és az egész világ javára kizár minden más érdeket, minden hátsó gondolatot és kapcsolt célt, amely embert ember ellen állíthat, amely rendet és harmóniát bonthat. Az oikoumené „mindenkiért” lehet csak, de senki ellen nem fordulhat. Akár az igazság csorbul, akár a szeretet károsodik, értelmét veszti és célját téveszti az oikoumené, amely csak ennek a kettőnek egységében és elválaszthatatlan együttműködésében létezhet és tevékenykedhet.

Mindazt, amit a zsinat pápai, a schéma és a világ püspökei tanító megnyilatkozásaiból egybefoglalhatunk — mintegy meghatározásként —, így összegezzük:

Az oikoumené: az egyház benső megújulásából forrászó, a minden ember, különösen elszakadt keresztény testvéreink felé szóló küldetés hivatástudatából táplálkozó, tanúságot tevő magatartás (*apertura, nyitás, nyíltság, tanúságtétel, martyria*), amely a változatlan és örökérvényű igazságot a helyesen megismert és reálisan értékelt mában a jövő számára és érdekében — mint az idők jelét — ajándékozó készséggel juttatja kifejezésre (*aggiornamento* — a ma aktuális szolgálat: *diakonia*) abban a dialógusban, amely az emberi jogokat és a lelkiismereti szabadságot egyaránt tiszteletben tartva, igazságot szeretetben és szeretetben igazságban úgy juttat érvényre, hogy általa a keresztények egységét és a világ népei megbékélést szolgálja (*oikoumené, kiengesztelés, megbékélés, orthopraxia*).

A DIAKONÁTUS AZ EGYETEMES KERESZTÉNYSÉGBEN

A második vatikáni zsinat második ülészakán került tárgyalásra az egyházzal szóló előterjesztésben az a kérdés, amely már régóta foglalkoztatja a lelkipásztorok között: miként lehetne szentségi rangot viselő, következtetésképp egyházi személynek minősülő segítőtársakhoz jutni, főleg azokban az országokban, ahol érezhető a paphiány.

Az Újszövetségben több helyen is kifejezetten említés történik a diakónusokról, mint egyházi tisztségviselőkről. A tridenti zsinat tanítása szerint legalább a diakonátust a nagyobb egyházi rendek közé kell számitani, XII. Pius pápa pedig kifejezetten szentségnek mondja, amikor a nagyobb rendek szentségi anyagáról és szavairól beszél. A modern hittudósok K. Rahner-rel és Jungmann-nal az élen írásaikban már azért szállnak sikra, hogy ha nem is kinyilatkoztatott igazság, de katolikus tanítás az, hogy a papsággal szemben a diakonátusnak is van sajátos jellege, saját hatásköre, miért is egyéni elhivatottság, sőt hivatásbeli kegyelem kell felvételére. Rahner szóról-szóra így ír: „A diakonátus sajátos értékét időnkben még aláhúzza az az erősen kihangsúlyozott gondolat, hogy mind a papság, mind a szerpapság a püspöki rend teljességéből alakult ki.” A papi és diakónusi rend tehát két külön fogalom és hivatás. A diakónus nem pap, de nem is pap „kicsinyben”, mint ahogy a pap sem püspök „kicsinyben” az ő hivatása bizonyos területein. És ismét Rahnert idézzük: „A diakonátus tehát, mint külön hivatal, része egy olyan rendnek, mely állandó és élethosszig tartó feladatot tud és kell, hogy adjon egy felnött férfi számára.”

Jungmann szerint az egyház őskorában hármas feladata volt a diakónusnak. Először is rendi ténykedést végzett az istentiszteleteken. Ez állt az evangélium felolvasásából, a „diptychák”, vagyis a hivatalos megemlékezések istentiszteleteken való előimádkozásából, az áldozati adományok, főleg a misebor előkészítéséből, a szentáldozás kiosztásából és annak a távollévőkhez való eljuttatásából. Szent Ágoston már inkább a tanításban való szerepüket emelte ki: részt vesznek a hittanulók oktatásában, a keresztség szentségére való előkészítésében és a szertartás kiszolgáltatásában; ők figyelmeztetik a híveket az istentiszteleteken való helyes magatartásra, értve alatta, hogy mikor kell ülniök, állniök, térdelniök. Ehhez járult később a szentbeszéd mondásának lehetősége és mindjobban a karitatív szolgálatban való részvétel.

A diakónus szerepe később a nyugati egyházban teljesen elszürkült és csak a papságra előkészítő rend vált belőle, amelyet sokszor eléggé elcsúsztatva, élmény és maradó, komoly emlék nélkül vettek föl vagy gyakoroltak rövidebb-hosszabb ideig a teológia elvégzése előtt álló papnövendékek. A jelenlegi egyházjog a diakónusnak csak bizonyos liturgikus jogokat enged meg: így az asszisztenciás misében szerepel, szükség esetén keresztelhet és áldoztathat (741., illetve 845. kánon), kihelyezhetik és visszatehetik a tabernakulumba az Oltáriszentséget, de áldást nem oszthatnak (CIC 1274. § 2), végül prédikálhatnak is az 1342. kánon értelmében. A XII. Pius által felújított nagyheti szertartások keretében a diakónus egyedül is, tehát alszerpap nélkül is végezheti feladatát.

Ezzel szemben a keleti egyházban ma is élő élethivatás a diakonátus. Liturgikus szerepe mellett az egyházközség életében és a lelkipásztorokodásban is részt vesz. A keleti egyházban az egyházi pályára lépő tőköt két út áll: vagy önálló diakónus lesz, vagy a szerpapi rend után a papság rendjében is részesül. A keleti egyház gyakorlatában Aranyuszájú Szent Jánosra hivatkozik, aki egyik homíliájában azt mondja, hogy a diakónus nem csak disze az egyháznak, hanem szerves része; nem lépcső a papsághoz, hanem az Urnak állandó közösségben való szolgálata. Ezek a diakónusok felszentelésük előtt nősülhetnek, viszont akit már diakónussá szenteltek, nem léphet többé házasságra. Indokolásul ezt azzal magyarázzák, hogy a szüzesség és a házaseslet között választani a teljesen Isenben élő lélek saját ügye. A házasságban is Istent szolgáljuk, de ha egyszer már valaki Istent választotta először, nem illő, hogy később teremményt is válasszon maga mellé társul. Láthatjuk ebből, milyen szemünk tartja a keleti egyház mind a házasságot, mind az egyházi hivatást.

A protestáns egyházakban, miután a papi rendet elvetették, a diakónus tisztje sem jelent szentséget, hanem csak bizonyos segítséget a lelkipásztoroknak. Kiképzésük is inkább gyakorlati, de igen komoly lelkiséget követelnek tőlük. Közép- és Nyugateurópa protestáns országában mindenütt megtaláljuk a diakónusok intézményét, amellyel a papságra háruló nagy munkaterheket akarják enyhíteni. Ilyen módon akarják a nők szerepét is egyháziak életében hivatalossá tenni. A diakonisszák után a női lelkipásztorok sem idegenek a protestáns egyházakban. Megemlítendő, hogy a diakónusok kiképzésük alatt nem nősülhetnek és felavatásuk után is csak olyan nőt vehetnek feleségül, akit előljárójuk képesnek és méltónak ítél arra, hogy férjét munkájában komolyan segítse.

Ezek után nézzük, hogy alakult a második vatikáni zsinaton a diakónusok szerepe? A „De Ecclesia” tervezet 2. fejezetének 15. szakasza, amely a püspökökről, papokról és szerpapokról szól, tesz említést az ún. önálló diakónusokról. Ebben javasolják a szerpapságnak mint önálló státusnak a bevezetését. Az egyes püspökök, illetőleg püspökkari konferenciák kapnak a jogot, hogy eldöntsék: illetékességi területükön nős vagy nőtlen diakónusok legyenek.

A legtöbb afrikai, német, francia, északeurópai, délamerikai, keleti és missziós püspök, valamint a jugoszláv és indiai püspökök egy része javasolja az önálló diakonátusi intézmény felállítását, *Spellmann*, *Ruffini Bacci* és *Ottaviani* bíborosok, az olasz és spanyol püspökök legnagyobb része viszont a javaslat ellen szóltak. Ami a diakónusok nőtlenységét illeti, Siri bíboros nőtlen diakónust akar, az afrikai püspökök azt mondják, hogy náluk éppen a lemondást és az idealizmust becsülik a papságon, azért ők csak nőtlen diakónust kívánnak. A jugoszláv püspökök szerint a nőtlen diakónus szabadabb, jobban tudja szolgálni az evangéliumot még nehezebb körülmények között is. *Ricketts* bíboros, Lima érseke 100 délamerikai püspök nevében kéri a diakónusok nősülését, mert ez nem érinti a felszentelt papok cölibátusát. Ellenkezőleg, mondja, a papi nőtlenység ezzel csak nyer fontosságában, mert ezután azt fogja jelenteni, hogy az illető most már teljes odaadással szolgálja hivatását. *Suenens* bíboros ugyanebben az értelemben nyilatkozott. A keleti főpapok (*Sztyepj* ukrán érsek, *Hakim* melkita érsek) erőteljesen szálltak síkra a diakonátus mellett, és arra hivatkoztak, hogy milyen áldásos működést fejtenek ki más vallások nős diakónusai.

Ilyen előzmények után került sor 1963 október 30-án az 58. által-

nos gyűlésen a próbaszavazásra. Az ötödik kérdés a diakónusokról szól. „Helyes-e felújítani a diakonátust, mint a hierarchia önálló és állandó fokozatát olyan országokban, ahol ez hasznosnak látszik?” A kérdésre a zsinati atyák 70 százaléka igennel felelt. Elvileg tehát elfogadták az önálló diakonátus bevezetését „az egyház szükségleteinek megfelelően.” A diakonátussal kapcsolatban a cölibátus eltörlésének kérdése fel sem merült. „Az egyház szükségletének megfelelően” szövegezés azonban arra enged következtetni, hogy egyes esetekben vagy egyes egyházmegyék számára fennáll az a lehetőség, hogy a diakónusok megnövsüljenek. Aligha várható tehát a zsinattól általánosan kötelező és minden részletében kidolgozott döntés. Annyira különböznek az egyes országok viszonyai és annyira nincs ezen a téren semmiféle tapasztalat, hogy a zsinat valószínűleg csak kerettörvényt fog hozni és előterjesztésének megfelelően a részletkérdéseket (például hogy végezzenek-e teljes vagy rövidített kurzust, együtt nevelődjenek-e a papságra készülőkkel, mi legyen az alsó korhatár, stb.) az egyes országok püspökei döntenék el és a Szentszék az ottani gyakorlatot erősítené meg.

Közbevetőleg megemlíjtük, hogy alsó korhatárnak a 40. életév bevezetését ajánlották egyesek, holott a püspökké szenteléshez elegendő lesz 30. életév. *Hamvas* Endre csanádi püspök írásban szólott hozzá a diakonátus intézményéhez és ismertette a török hódoltság alatt és után hazánkban bevezetett „licenciátusi” intézményt, amely némileg hasonlított a most javaslatba hozott önálló diakonátussághoz. Hogy ezek milyen áldásos működést fejtettek ki hazánkban, azt főleg a szegedi teológiai professor, *Juhász* Kálmán kutatása mutatta ki.

Az egyház tehát valószínűleg meg fogja engedni a diakónusok növelését a „szükségletnek megfelelően”, amit annál is inkább megtehet, mert eddig is csak azért kívánt nötlenséget a diakónusoktól, mert a nötlenség a papi rend felvételének feltétele. Ha azonban most egyes szerpapok nem lesznek áldozópapokká, náluk az egyház kevesebb követelménnyel is beérheti. Így talán többen is választják ezt a hivatást. Nem jelenti ez a papi nötlenség lazulását, mert a nős szerpap ezentúl sem lehetne pap, miként a keleti egyházban a nős pap nem lehet püspök. Ahol a cölibátus miatt talán kevesebb lenne a pap, ott szerencsésen pótolhatná a hiányt a szerpap, aki a misézést, gyóntatást, és a betegek kezetét leszámítva mindenben segíthet a lelkipásztorkodó papságnak. S ahogyan *D'Souza* nagpuri püspök mondta, az önálló nős diakonátus „megmentheti a világot a szerencsétlen papoktól is.”

Méltán teszi fel Karl Rahner a kérdést: ha a diakonátus a katolikus egyházban szentség és a szentséghez méltó kegyelmet kap a felszentelt, miért nem használjuk ki ezt a lehetőséget az egyház üdvére és előhaladására? A papságnak segítőkre van szüksége, akik nem mindeneseek, nem házvezetők, nem harangozók vagy kántorok, nem pénzeszedők vagy minisztránsok, hanem az egyház meghatározott és szentséggel is megerősített feladataiban a papság mellett állnak, szolgálataikkal munkáját kiegészítik és fokozzák. Ezért nem megoldás a javaslat, hogy a szentségi diakonátus helyett „megbízásos” diakonátust vezessenek be, valamelyest úgy, mint ahogy egyes országok egyházaiban sok karitatív és hitoktatói munkakört katolikus világiak látnak el. Ne feledjük ugyanis, hogy ezeket igen sokszor különösebb iskolázottság nélkül csak rövidebb-hosszabb időre vagy nagyon is csekély munkára, illetve közreműködésre kéri fel az egyház. A diakónus viszont a komoly engedelmisség és egyházi fegyelem jegyében a papság és a nép közti közvetítő szerepre hivatott, ami-

hez Isten a szentségi kegyelmei révén hozzáadja azt az áldást, mely szükséges ennek a hivatásának betöltéséhez. A főntebb említett megbízottak és világi intézmények *institutum saeculare*) helyzete és feladat köre teljesen más, mint az istentiszteletben, szentségi életben és a lelkipásztorokodásban fontos munkát végezhető diakónusé. Jelenleg már a nyugati katolikus országokban is mindjobban értékelik a diakonátus szerepét. Egyik jele ennek, hogy a papságra készülőknek hosszabb időt engednek diakonátusi szolgálatra. Missziós területeken, így például Tamil-földön vagy Keletindiában, a katekéta és diakónus iskolák sem tartoznak a ritkaságok közé.

Felmerült természetesen az a kérdés is, hogy ki fogja a diakónusok eltartását fedezni, főleg ha azok családos emberek? A keleti egyházakban megélhetésükről az egyházközségek gondoskodnak elsősorban, azután a püspökök. Miután anyagi támogatásuk rendszerint elégtelen, a legtöbbjük világi foglalkozást is vállal. A protestáns diakónusok mind a két Németországban állami fizetést kapnak, másutt a hívek komoly adományaiból tartják el őket. Azok a katolikus püspökök, akik igénylik, sőt türelmetlenül várják, hogy a diakónusokat az egyházi lelkipásztorokodás munkájába állíthassák, nyilván meg fognak mindent tenni azért, hogy diakónusaik illő körülmények között végzhessék feladataikat. Az sem lebecsülendő gondolat azonban, hogy a diakónusok egyházi ténykedéseik mellett világi állásban is helytálljanak, mert így például életükkel erősítenék a tanúságtevő, krisztusi életeszmenyt.

MINDEN DICSÉRET SZÓNÁL SZEBBEN . . .

*A kéket, a kékséget ki írja le,
mely fent lebeg szintjén az égnek?
Es az ezüst tündöklésű nyárfák lombját,
amint sugárkoszorút von homlokára a magasnak?
Fekszem hanyatt. Szemem issza a nyár
vad ragyogású báját. Nyírág bókol
fölém, fehér. Az út előttem sötét fenyők
között hajlik össze és megejt a zöldszin
pazar bőségű változatával. Emitt egész
sárgának tűnik: ömlő arany, — amott szürkén
megőszült, mint az álmos Duna, ha felhő
oson föléje. Vad édességű a hulló hársvirág
s olyan illata van a szélnek, mintha
rózsát, ezer rózsát rabolt volna meg.
Lepke kering, és barna darázs zúg álmosítón
a forró délben. Hangyák iramlanak látszólag
céltalanul a fű dárdái tövében, ing a napfény,
csorog az édességes kék, mintha millió
mezei katáng hullatná szirmát
a tündöklő levelek árnyéka közén.
Rád gondoltam. Te is így látnád együtt
velem azt az áradó szépséget, mely egyre,
végeérhetetlen sorokban áramlik el
tág pillánk előtt, hogy felsorakozzon
minden dicséret-szónál szebben és valóságosabban
magasztalni — megelőzve minket — az Istent.*

EGY TÚZOK HIÁNYZIK

Írta: Szarka Géza

Itt találkozik városunk a Sárréttel. Néhány évvel ezelőtt még zombékos rét húzódott itt kakukfűves, iglicés foltokkal tarkítva, ma park diszlik, rózsaliget meg japánkert kis nyírfahidakkal, művízeséssel és Vidám Parkkal.

Az ember csatát nyer a természet ellen.

Szép ez. Jó is. Vigasztaló is.

Önmaga ellen nehezebben nyer csatát.

A patak partján egy ember horgászik. Hirtelen kirántja a pecát. Semmi. Nézi a horgot, igazít rajta: meghúzza a gilisztát, valami kis rablólhal lerághatta a végét.

Egy pillanatra összevillan a tekintetünk. De hiszen ez Zoli! Talán húsz éve nem láttam már. Fölismer. Lekezelünk. A kerubarcu Zoli! A hajdani kisrongyos! Emlékezetemben akarva-akaratlanul fölillant a képzettársítás egy meleg, barna szempárt, a felejthetetlen Annuskáét, lelki anyját, aki embert ötvözött össze belőle áldozatával és könnyeivel.

Persze egy szóval sem említem a drámai multat. Minek? Megtudom, hogy sokat bukdácsolt, küszködött; a második asszony jobb, kis családja van, becsült ember a vasútnál.

Ahogy a Sárrétre réved a tekintetünk az asztallapsímaságú rónára meg a Vértes és a Bakony távol kéklő hullámaira, kiszalad Zolibói a kérdés:

— Vajon lehet-e még tűzok a Sárréten?

— Alig. Esetleg a Merítő-pusztá felé. Jobbára kipusztult.

— Vagy kipusztították.

Kibuggyan a számon:

— Hogyis volt azzal a tűzokkal Zoli? Emlékszem, Annus néni említett egyszer valamit...

Megragadja a karomat. Szégyellősen elneveti magát. Megrázza a fejét, mintha valamitől szabadulni akarna. Ködlő szemmel néz a Sárrét, majd a Téglagyár felé, ahol valaha nyomorgott. A kék vasutasruha egyszerűen köddé foszlik előttem, amint beszélünk, és ott didereg előttem a hajdani, füligsapkás Zoli.

— Miiit? Oskola?..-. Neked köll oskola, te, Zoli?! Mész darizni, osztá slussz! Ha pöngő nélkül jössz haza, agyonverlek!

Persze megint leitta magát a Fater. A Zolit különben sem fogadta el gyerekének. Gyűlölte. Háromféle gyereke volt az Iker Julinak. A kisebbek a Fatertől valók, Zoli az előzőtől. Olyan „úrforma” volt az apja, — ezt Annuskától tudom.

„Pöngő nélkül!” Igen, emlékszem a fejadagra. Zolinak esténként egy pengőt kellett leadnia a Fater markába. Sokszor nem mert hazamenni, ilyenkor Annus néninél aludt, máskor Annuska kikerekítette az összedarizott pénzt egy pengőre, hogy a Fater ne verje.

Hogy honnan tudom mindezeket ma is ilyen gyanús-pontosan? Egy testületben tanítottam Annuskával, nap-nap után bizalmas tanúja voltam küzdelmeinek és könnyeinek ezért a gyerekéért, aztán meg akkortájt az Anya- és Csecsemővédő Egyesület titkára voltam. Olyan „Isten fizesse meg” munka volt ez, inkább én fizettem. Könnyekkel. Az emberi lét tragédiáját sirattam fiatal szívemmel úgy befelé, mikor a nyomortanyá-

kat jártam. Hát ezeket is megváltottad, Uram, akik négyen alusznak egy huzatlan, poloskás ágyban, és az eső beesik a mennyezeten, s a férfi vért köp?! Vagy ahol a részeg apa minden este megveri a gyerekeit, hogy a sirástól elgyengülve elaludjanak — vacsora nélkül? „A legjobb álmopor!” — bőfögi oda nekem, és sunyorít a szemével.

A Fater nem volt ilyen „álmoporos”. Nappal is verte a háromféle fészekalját meg az asszonyt is, ha nagyon égette a szomjúság. De Zolit nem tudta a rettenetes Fater elverni az iskolától. Szomjazta a betűt meg a szép emberi szót. Az új tanító valahonnan a pusztáról került be a városba éppen képességei miatt, még friss volt az ajkán a vallomás az élet apró csodáiról, amiket csak a természetből jött ember tud meglátni. Csak úgy kísérletképpen földobom most a nevét Zolinak.

Rögtön rákap.

— Azt szerettem. Jól emlékszem rá. A tanár néni (így hívta Annust) szomszédjában lakott. Jaj, hogy tudott beszélni a magyar földről! Elhallgattam volna ítéletnapig! Ő beszélt a tűzokokról is. Hogy az milyen ritka modár! Pusztul mindenfelé. De itt a megyénkben van még Sárreéten. A magyar strucc... Meg efféléket mondott. Akkor tetszett.

Megáll a beszédben. Leteszi a horgot. Majd jelez a dugó, ha rákap! Kinyújtózik.

— Tessék elképzelni, egyszer az osztályban egy valódi tűzoktollat húztam elő... egy gyönyörű farkatollát... Kakasé volt.

Elmondja, hogy pályamunkásokkal járt ki néha Ladány felé a sünfárgányon. A vizet hordta nekik a közeli pusztáról. Közben elcsavargott a bakter fiával a sárréti földeken arra Merítő felé... Ment..., ment... és egy szénaboglya mögül meglátta a tűzokfalkát. Nem érezte, hogy közben iglice meg mácsonya böki a lábát, kezét, fenekét, csak lapított, meg kúszott lélegzet-visszafojtva, és látta a vén kakast, a Sárreét királyát, amint a homokos tarlón gödröt fürdik, majd fölfelé nyújtott nyakkal öröködi a falka nyugalmán. Gyönyörű bajusza és szakállá, mint valami mesebeli királyé... Oda se rántott, mikor a fiatal kakasok veszekedtek. Ez nem ütötte őket csőrével, mint a Fater a gyerekeit. Zoli torka kiszáradt az izgalomtól, mikor ezt a csodát látta.

Aztán pillanatok alatt elszállt a csapat alacsony repüléssel. Ott találta nyomukban a tollakat.

Micsoda híresség lett egyszerre az iskolában! „Az Iker Zolinak igazi tűzoktolla van!” Még Cuni is észrevette, a hatodikos ismétlős. Ez volt az első igazi szerelme, a bélmosó lánya. Szemezett a nagyfiúkkal is, sokszor meg tudta volna fojtani, mikor úgy vihogott, és riszálta magát. Há a Cuninak is adott egy tollat, kapott érte egy csókot tőle.

A tanár néninek kettőt adott, a legszebbeket, tőle is kapott ezért puszit, a homlokára, de előbb meg kellett mosdania szappannal. Szegény, áldott Annus mondta el nekem ezeket a dolgokat még akkor. Most, hogy így apróra fölvilantom őket Zoli előtt, értetlenül, viszolyogva néz rám, a szemével szinte a múlt cinkostársának tart... Node aztán rávezetem a reflektor csóvját Annuskára. Ez kedvére van. Mennyit tudott mesélni a tanár néni a természetéről, állatokról, madarokról! Minek pusztítják annvira a madarakat? Minek kell annyi rossz könyv, papír?! Ezt mind fából csinálják, a fa pedig fészket ad a madárnak, hitvány könyvekben hát madárhullák is feküsznek láthatatlanul... A tűzok, az más. Azt védeni kell. Az nemzeti madarunk. Csak egy-két kakast szabad kiadni engedéllyel. És ha télen vagy ősszel havas eső esik és a szárnyukra fagy a víz, úgyhogy nem tudnak repülni, akkor betereleik őket valami

pajtába, és meg kell várni, míg leolvad a szárnyukról a jég, hogy el tudjanak repülni. Így van, ez a törvény!

Zoli szinte büszke volt, hogy az ő tűzokjai milyen nagy urak! Még a miniszternek is parancsolnak! Ha már az ember fia pusztul is, kiköpi a tüdejét..., és mindenkori rúg az olyan prolin, mint ő, legalább a tűzoknak menjen jól a sora...

— Többször kimentem lesni a falkát, — mondja csendesen. — Azt mondta a tanítónk, hogy „te Zoli, te Iker Zoli, ilyen mázlija senkinek sincs, mint neked egész Magyarországon! Hogy te belophatod a falkát ott a Merítő közelében, aztán figyelheted őket, gyönyörködhetsz bennük... hát ilyen szerencsője csak az ilyen tökmagnak lehet, aki ki se látszik a fűből meg a vetésből, talán gilisztának vagy sündisznónak néznek téged a tűzokok!” Nevetett az osztály, de én bizony büszkén feszítettem, nem adtam volna oda a dicsőséget egy aranyfogsorért, amit akkoriban a Cuni anyja rakott a telepiek szájába.

Erre is emlékszem: sárgarézlapok voltak, darabja husz fillér...

Egyszer aztán úgy ráfeledkezett a falkára, a cincérekre, meg a rét mese-virágaira: a lilás-bugás istápfű-szönyegre meg a telihöld módjára villogó bábakalácsra, hogy elfelejtett vizet vinni. Aznap nem is kapott pénzt, és a Fater kékre verte. „Merre kujtorogtál, te zabi kotradék, te?! „Erre az anyja neki a Faternak, ez nekivágta a sublótnak, pedig megint úgy volt, — ő remegve lapított a csibekeltető sarkában, és a világért el nem árulta volna tűzokjait. Ha agyonverik, akkor se! Mert egyedül neki vannak Magyarországon „tűzokjai!” Ha kiadná őket a Faternak, ez odamenne lesbe, és tört vetne a füvesbe..., vagy puskát szerezne, és ordul lóné le a Sárrét királyát... Akkor inkább elszökik a tanár nénihez.

Napokon át nem ment haza a csibekeltetőbe. A tanár néni akár két egész tűzok árát föletette velük. Mert zord időkben más „törzsvendégek” is akadtak ezen az éjjel-nappali menedékhelyen: a Tosemenkü vagyis a Kü Perci, lomha, ügyetlen kölyök, az apja még a téglagyári kazánrobbanásnál halt meg. — Zoli le is nézte, mert a minisztrációból csak annyit tudott, hogy „meákulpa, meákulpa” — aztán a Bicsakov Sanyi, a „Nem-érvótam”, a Frédi, a Cuni öccse meg a Háborus Győző, akit pályáskorában találtak egy váróteremben még a háború alatt... Az egyik odahaza nem tudott kinyújtózni az ágyban, mert nem is volt ágya, hanem nedves szalmaszákon zsugorodtak ketten, — a másik apja munkanélküli, Győző pedig megjárta már a fiatalokúak fogdáját lopásért, de itt Anuskánál kidülledt szemmel hallgatta az érthetetlen szavakat szeretetről meg Jézuskáról, aki a rongyosokért halt meg, „éppen teérdet, Győzőkém meg tiértetek, Zoli, Sanyi, ne higgyétek ám, hogy Jézus csak ajándék, ő ember is volt, meg Isten is és meghalt a szegényekért s a bűnösökért.”

Persze Iker Zoli Máv-raktáros, aki most itt áll mellettem, a Sárrét szélén, nem tudja, milyen kor volt az, mikor ő még füligsapkás, fül-lentő, tűzokleső Zoli volt. Nem tudja, hogy akkortájt, — a huszas évek második felében —, öngyilkossági járvány dúlt az üzlet és a tőzsde rokkantjai közt, a munkás reszketéit, hogy holnap nem lesz kenyere, a tisztviselő csökkentett fizetésért dolgozott, és a paraszt nem tudta eladni a búzáját..., azt se tudja, hogy valaki akkoriban nem a tűzokot vagy a mondabeli turult nevezte nemzeti madarunknak, hanem a sültgalambot, és Liane Haid, a híres német filmszínésznő itt filmezett egy ugrásnyira városunktól, és egyszer úgy nyilatkozott a sajtónak, hogy gyönyörű ország ez a Magyarország, és legszebb városa: Wien.

Ezeket a régi Zoli akkor, mikor történetünk lejátszódik, bizony nem tudta, és ma is csak annyit tud arról a korszakról, hogy boldogtalan volt.

— Volt-e egyáltalán akkor boldog ember? — kérdi tamáskodó hangon.

— Hát hogyan lett volna, Zoli! Mindig vannak boldog emberek, mert a boldogság az bennünk van... a lelkünkben, a szívünkben.

— Ezt mondta, ilyesfélét, Annus néni is. — Sóhajt. — Csakhogy azt a szívet össze is lehet ám törni.

Keserű vonás árkolódik ajka köré.

Jó darabig hallgatunk, aztán minden átmenet nélkül kérdezi Iker Zoltán:

— Ugye valami rendőrségi fejes is volt akkoriban az urak között?

— Hogy érted ezt? Hát persze, hogy volt! Miért éppen ezt mondd?

— Mert erre emlékszem. Olyan magas, vékony, sápadt ember volt, olyan mint a halál. — Nevet. — Benn volt a tűzokvadászok között.

— Igen, persze, a Hunor vadásztársaság bérelte a Meritő-pusztá körül a Sárretét a ladányi gróftól. Lehetek valami tizen vagy tizenketten.

Másra nem emlékezett. Ők a csibekeltetőben jobbra csak a rendőroket ismerték, meg, akiktől kéregetni lehetett. Hogyan is ismerte volna a főügyészt, a nagy vadászt és szoknyavadászt, meg a bohém agglegény patikust, aki tavasztól tavaszig állandó mámorban élt, aztán Muck Náciit, a német gázvári igazgatót. Üllő Csabát az erdélyi csendőrtábornokot villás bajszával, Fändl Karit, a bankost, vagy Kálóczy Lojzi főszámvevőt, aki szódabikarbóna nélkül soha egy lépést sem tett?! Istenek voltak ezek Zoli kis egén, legfeljebb a fényüket látta, de nem ismerte őket.

Én sem emlékszem másokra a hunoristák közül.

Ahogy Zoli mondja, egy havas-esős novemberi reggelen szekér állt meg a téglagyár előtt, amiben a csibekeltető volt, és egy olyan „hajdúforma ember” bekiált ám:

— No emberek! Gyerünk egy kis munkára, jó pénzt lehet keresni!

Kiderült, hogy vadhajtásról van szó. Felnőtteknek pengő hatvan meg két deci pálinka, gyerekeknek pengő. Annyi, amennyit aznap úgyszólván össze kellett volna darizni Zolinak. Ment hát, a Fater is és még egypáran.

De körvadászat ilyenkor? Lehetetlen! Az téli mulatság. Gumicsizmát is kaptak, a szára már foszlós, de a feje még ellenállt a víznek.

Vallatták a kocsist, de az a pipájának esküdött örök hűséget. A hajdúforma azton kibökte:

— Struccokat hajtunk.

Zolinak akkor belevillant az agyába, hogy persze, magyar struccokat, tüzöket. Ki is mondta jó hangosan:

— Ugye bácsi, betereljük őket a pajtába, hogy a jég meg a hó fölengedjen a szárnyukon, aztán el tudjanak repülni a róka meg a kőbor-kutya elől!... Én tudom ám, hol vannak! Én ösmerem őket!

Boldog volt, hogy így tudja. A hajdú meg is dicsérte: „Jó fejed van öcskös, no nézd csak! Nem is hinné az ember! Kinek a fia-börnya vagy?” „Az enyém!” Valami büszkeségféle vastagodott a Fater rezes hangjában. Zoli sohase tapasztalta még ezt. Először csapta meg a lelkét a tudás dicsősége, de jó érzés is ez, Istenem, mintha valami szárny emelgetné az embert fölfelé!... Ilyesmi lehet a boldogság? Amit az urak éreznek? A tanító úr meg a csecsemődoktor, a Baczonyi, aki még azt is tudja, hogy hányadik bele fáj az embernek... vagy a nagy papok, akik ropogós,

hófehér zsebkendőbe fűjják az orrukat finoman, hangtalanul, és latinul beszélnek a jó Istennel?!...

A Sárrét királya is köztük volt. a nagvszakállú, hatalmas őrkakas. Ott botladozott, ázott, összefagyott szárnyaival, mintha összedrótolták volna. Csak a bajsza meg a szakála meredezett előre a régi méltósággal a jeges szélben. Lehetnek vagy negyvenen is, futni se igen tudtak a régi sebességgel, mert a jeges sárban csüd fölé süppedtek, s a jégdarabok is sebezheték a lábukat.

— No szegény tűzokjaim, most terelünk benneteket a pusztai pajtákba! — kiáltotta a fülig sapkás Zoli dideregve a vert csapat felé, melyben talán a vidék minden tűzokja egybeverődött. Mint ismerős kiabált feléjük, miközben boldogan hajtotta őket társaival:

— Kaptok lábmosást, osztán kienyvezzük az angyalszárnyakat rajtatok!

Vízmosás felé kellett terelniök őket... Aztán megszólaltak a puszták...

Kiderült, hogy egy tűzokkal kevesebb érkezett be osztozkodásra, mint amennyit elejtettek a „kör”-ben. Zsengellér rendőrkapitány határozottan emlékezett, hogy harminckét darab volt a zsákmány, és csak harmincegyet raktak le a szekérről a városban.

A hírheft tűzok-esetnek ezt a részét Annuska izgatott elbeszéléséből ismerem, Zoli csak egy-két szóval kiegészíti, hitelesíti. Még egy forrásra kell hivatkoznom, Déz szerkesztőre, a városi vadon Robin Hoodjára. Ezt a hiányzó tűzokot ő is említette akkoriban nekem, sőt azt is, hogy Zsengellér még a vadászlakomán is fölhánytorgatta. Valamelyik Hunor-vadász, talán Páncz Robi, az örök mámorban élő patikus, állítólag azt mondta volna: „Tekintsük azt az egy tűzokot áldozati anyatnak... vagy sírkőnek a díszságunk sírboltján...” Telitalálat volt. Zsengellér, a törzsfő, magából kikelve bizonyította, hogy a tűzokok „kilövése” mindenhogyan jogos volt, mert az ő bérletükön voltak, és a pusztaiak úgyis arvonverték volna őket... Különben ő majd megmutatja, hogy ez az ősi város nem Texas, itt nem lehet büntetlenül tűzokokat lopni!

A Téglagyárnál tűzoktollakat találtak a sárban a nyomozói. Csakis Gugás Ferci. a „Fater” csúsztathatta le a szekérről a kakast a sötétben...

Így került Zoli a fiatakorúak bírósága elé. Mert a Fater helyett neki kellett vállalnia a lopást. Mit kaphat egy tizenegyes gyerek a törvénytől? Legfeljebb egy kis javító-nevelést vagy efféléit!

De nem lett a „bűnyügből” semmi. Déz szerkesztő ugyanis kefelevonatban odacsempesztetett Zsengellér íróasztalára egy cikkekcskét „Csodálatos vadászzsákmány” címmel. Ebben felsorolta, ki hány tűzokot lőtt le azon a sárréti reggelen. A lista élén Zsengellér állt hét darabbal...

Zoli ellen hirtelen megszüntették az eljárást, a cikk sem jelent meg.

— Tetszik tudni, — mondja Iker Zoltán Máv raktáros itt a Sárrét szélén, — nem ment le egy falat se a torkomon abból a tűzokból, pedig majdnem éhen haltam. A nagy kakas volt, amelyik gödröt fürdött Meritónél..., a Sárrét királya. Rázott a hideg..., és sirattam a tűzokjaimat.

Eszembe jutottak a boldogult, drága Annuska szavai, amiket egyszer keserű órájában mondott nekem:

— Nézze, Géza, én mindent megteszek ezért a gyerekért. Iskoláztatni akarom. De makacs szegényke. Konok, mint a csacsi. Egyre azt hajtogatja: „Tanár néni, én nem akarok úr lenni! Nem akarok úr lenni!”

Amikor 1927-ben a nemzetközi munkaügyi konferencián véve részt egy hónapot töltöttem Genfben, léptenyomom eszembe jutottak annak a könyvnek lapjai, amelyet az akkor élő legnagyobb francia katolikus történész, Georges Goyau írt *Genf, egy város-egyház* címmel. Valahogy ridegnek éreztem az ottani életformákat, kietlennek az utcákat, ahol este 9 óra felé mintha minden kihalt volna, elsötétültek a fények. S komornak éreztem az embereket is, különösen a templomban, ahol a genfi református egyház egészen sajátos, másutt nem látott istentiszteletét végignéztem.

Azóta bizonyára megváltozott a Léman-tó parti város képe, de ha a régi maradt volna, ma már akkor sem gondolnék arra, hogy Calvinra és a kálvinizmusra vezessem vissza azokat a vonásokat, amelyek nyilván csak egyetlen népcsoport jellegzetességei. S az sem kétséges, hogy nagy szerepe van ebben annak az újjáértékelésnek is, amelyen a reformáció kiemelkedő személyiségei és maga a reformáció is keresztülmentek a katolikus szemléletben.

A picardiai születésű francia Jean Calvin 1564. május 27-én halt meg 55 éves korában Genfben. Időrendben ő a harmadik nagy reformátor — írja megemlékező cikkében Karl Färber, a freiburgi *Der Christliche Sonntag* főszerkesztője —, aki ösztönzéseket és tanbeli elemeket is átvett az előtte fellépett két német reformátortól, *Luthertől* és *Zwinglitől*, de ő fektette le az alapot a reformáció második nagy áramlatához, amelyet kálvinizmusnak is szokás hívni. Ők maguk „reformátusoknak”, azaz „reformáltaknak” nevezték magukat, megkülönböztetésül Luther követőitől, a luteránusoktól, akiket magukhoz viszonyítva konzervatívoknak tartottak. Calvin reformja csakhamar túlnyúlt Svájcban és Németországon, áterjedt Franciaországba (hugenották), Magyarországra, Hollandiába, Angliába és Skóciába, majd a holland és az angol tengerjárók elvitték az Újvilágba is. Ma az összes protestáns felekezetek két nagy világ-

szövetségbe szerveződtek: a luteránusba és a reformátusba. E nagy szövetségeken belül is egyes hittételekben, az egyházi berendezésben és az egyéni életalakításban eltérnek a különböző csoportok, de az ökuméné jegyében őszinte testvéri viszonyt igyekeznek kialakítani egymással. Most legutóbb is, akárcsak a vatikáni zsinatra, megfigyelőket küldtek a reformátusok Helsinkibe, a luteránus világszövetség ülésére, s ugyanígy a luteránusok is megfigyelőkkel képviselték magukat a református világszövetség frankfurti közgyűlésén.

Calvin halálának négyszázadik évfordulóját most olyan időben értük meg — folytatja Färber —, amikor teljesen megváltozott a légkör az összes keresztények között. Az is megtörtént, hogy egy pápa, *XXIII. János*, az „elszakadt testvérek” megszólításal tudott odafordulni a reformációból sarjadt egyházi közösségekhez, s úgy ő, mint utóda, *VI. Pál*, a múltbeli dolgok kölcsönös elfelejtésének és a kölcsönös megbocsátásnak óhajával szölt hozzájuk. A kik ennek az óhajnak szóbeli megfogalmazásában először egy megszorító „ha” feltevést vélték kiolvasni — jegyzi meg Färber —, azokat kétségkívül nyelvi félreértés ejtette tévedésbe. A latin szövegből ugyanis világosan kitűnik, hogy a pápa nem feltehetően módot használt. Utána a zsinati megfigyelők fogadásakor *VI. Pál* félreérthetetlenül kijelentette: beszédében vette magának a bátorágatot, hogy a keresztény megbocsátásra hivatkozzék, lehetőleg kölcsönösség alapján. Ez teszi leginkább lehetővé, hogy: „Tekintetünket ne arra irányítsuk, ami volt, hanem arra, aminek lennie kell, elfeledve, ami mögötte van.” S Färber szerint mi, katolikusok, nem is emlékezhetünk meg szebben Calvin halálának négyszázadik évfordulójáról, mint azzal, hogy idézzük a római pápának ezeket a szavait.

Ebben az új légkörben éppenséggel könnyű meglátnom a reformátoroknak eredetileg is tiszta, bensőséges, vallásos célját: Isten nagyságát, tiszteletét, országát. Az egyházi élet megújításának akarata és a hitbeli megújulás vágya mozgatta annak a kor-

szaknak embereit, élükön „a szentek egész csillagözönével”, ahogyan *Brémond* abbé, a francia spiritualizmus későbbi történetírója fejezi ki magát. Nagy Szent Teréz, Szalézi Szent Ferenc, Páli Szent Vince egyképpen reformon dolgozik. Céljuk: továbbvinni a reformokat, amelyeket az ősi egyházban néhány századdal előttük Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Szent Domonkos kezdett meg. S közéjük állíthatjuk Savonarolát, a firenzei reformátort is, akit 1498-ban máglyán égettek el.

Bizonyos, hogy a katolikusnak maradt újítok nem maga az intézmény ellen indultak rohamra — emeli ki Färber. Ők elsősorban az egyháziak és világiak lelkének megtisztulását sürgették, hogy „szabadon hathasson a Szentlélek”, s nyomában kibontakozzék az igazi Isten-és emberszeretet, „maga az intézmény pedig ne rendüljön meg, hanem belenőjön az újkorba”. De vajon a három reformátor, Wittenbergben, Zürichben és Genfben, az intézményt ostromolta meg? *Nem és igen* — feleli Färber, s hivatkozik *Lortz* professzorra, az első katolikus történészre, aki már egy emberöltővel ezelőtt tárgyilagosan és részletesen igyekezett megvilágítani, hogy miként folytak le az akkori események. Szerinte nem kétséges, hogy a reformáció idejében megismétlődött újabb egyházszakadásra is alkalmazhatók a szentpáli szavak: „Isten engedte, hogy valamennyien vétsenek.”

*

Färber cikkének olvasása után elővettem *Joseph Lortz* standard-művét, amely *Az egyház története* címmel 1955-ben jelent meg. Egyik szakasza különösen megragadta figyelmemet. Arról van itt szó, hogy *Newman* bíboros volt az első katolikus tekintély, aki még a múlt században revízió alá vette a protestantizmus szokványos megítélését. „Teljességgel elképzelhetetlen — írja *Newman* —, hogy a kereszténység egy nagy része, a protestánsok, merőben lappaliák miatt váltak volna ki a Rómával való közösségből és tartották fenn tiltakozásukat háromszáz éven át... Ha valami szerintünk tévedés is, az összes nagy tévedések, amelyek tartják magukat,

egy vagy más igazságon alapszanak és abból nyerik életképességüket. A protestantizmus tehát, amely annyira elterjedt és oly hosszú ideje hat, szükségszerűen birtokol egy vagy több nagy igazságot, és ezekről tesz tanúságot.”

„A keresztény történész joggal kérdezheti — folytatja *Lortz* —, vajon a reformációnak nincs-e pozitív fontossága Isten üdvözítő tervében? Egészen bizonyos is, hogy olyan keresztény értékeket találunk benne, amelyek nyilvánvalóan Isten akaratából valók.” Majd rámutat, hogy történeti szempontból a protestantizmus jelentős keresztény értékeket tartott meg tanában és követői életében, többek közt azt az alapvető igazságot, hogy bizalommal kell ráhagyatkoznunk az Atyára, aki a mennyekben van. S idezi *Lortz* egy katolikus szentnek, *Hofbauer* Kélemennek a luteránizmusra vonatkozó nézetét is, amely meg erősíti *Newman* állásfoglalását: „A reformáció azért történt, mert a németek szükségét érezték annak, hogy jámborak legyenek.”

*

A *Témoignage Chrétien* között mi nap egy beszélgetést, amelyet *François Biot* domonkos teológus és *Maurice Ferrier* református hittudós és lelkes folytatott *Calvin* egyéniségéről és törekvéseiről.

A beszélgetés során maga *Biot* állapítja meg, hogy katolikus oldalán a legújabb időkig igen ferde felfogás uralkodott *Calvin*ről. Még olyanok is közülünk — úgymond —, akik rokonszenvenvel tudtak *Lutherre* tekinteni, ellenszenvenvel viseltettek *Calvin* iránt. Felelmegették *Calvin* szárazságát, érzelmi világának szűkösségét, *Lutherrel* szemben terhére rótták, hogy elvben sem elégedett meg a korabeli egyház reformjával, hanem teljes tudatossággal egy egészen új egyház-rendszert igyekezett építeni. Kifogásolták genfi politikai szereplését, mondván, hogy önkényeskedő, túlzó, puritán volt, ellensége a szépnek, a művészeteknek, a látványosságoknak. Pedig — tette hozzá *Biot* — ha mindez így lett volna, akkor nem érthetnők meg történeti szerepét és szellemi hatását. Nem lehetne megmagyarázni,

hogy szűzával vonotta Genfbe a diákokat és hogy annyi forró barátság szövődött köréje. A valóság az, hogy Calvin legelőbb annyira népszerű volt a maga idejében, mint amilyen népszerűtlen lett bizonyos későbbi hagyományokban.

Ferrier azzal egészítette ki Biot fejtegetéseit, hogy az ő véleménye szerint a puritanizmus nem Calvin tanításában gyökerezik, hanem kifejezetten „angolszász találmány”. Genfben más dolguk is volt a reformáció híveinek, semhogy elvont ideológiai kérdésekkel bíbelődjenek. A néhány száz hektár művelhető földdel rendelkező várost minden oldalról egyre ellenségesebb katolikus területek zárták körül. Itt volt Európa felére kihatóan a reformáció központja, amelyet, úgy érezték, minden áron tartaniok kell. Ez magyarázza például a selyemruha viselésének tilalmát is. A selyem ugyanis Lyonból, Francia területéről érkezett, s minthogy a franciák csak aranyat fogadtak el érte, meg kellett védeni a kereskedelmi mérleg egyensúlyát. A genfiak azonban, akik egyébként is hajlottak a takarékoskodásra, az ilyen és hasonló önmegtagadásokat szívesen vállalták, mert lelkesítette őket az a tudat, hogy a század nagy szellemi küzdelmének ők az irányítói. Ne feledjük ugyanis, hogy ebben az időben még egyáltalán nem volt szó vallásháborúról. Calvinék abban a hiszemben voltak, hogy ők az egész egységes egyház reformján fáradoznak. Ami végül Calvin egyéniségét illeti — emelte ki Ferrier —, nem áll az, hogy hiányzott volna belőle a gyöngédség és a melegség. Bizonyítják levelei, amelyekben bátorít, biztat és vigasztal. Egyik leghűbb barátja, Théodor de Bèze feljegyezte, hogy Calvin nagyon is szerette a vidámságot és igen jó humora volt. Gógös sem volt, mert az adatok éppen annak ellenkezőjéről, a mély alázatosságról tanúskodnak.

Calvin írásairól beszélgetve. Biot annak a véleményének adott kifejezést, hogy maga a módszer, amelyet

Calvin követett teológiai vizsgálódásaiban, mindinkább helyeslésre talál a kereszténység legújabb fejlődésében. A ma tapasztalható megújulás mind a protestantizmusban, mind a katolicizmusban annak köszönhető, hogy az Úr Jézus és a krisztológia került előtérbe, nem csupán erkölcsi, hanem doktrinális és teológiai síkon is. Jellegzetes vonása ez az ökuménikus mozgalomnak is. S hogy ez volt Calvin irányító eszméje, idézi Biot tőle ezeket a remek sorokat:

„Mivel látjuk, hogy üdvösségünk egészét és minden részét Jézus Krisztus foglalja magában, őrizkednünk kell attól, hogy más irányba vigyük a legkisebb hányadát is annak, amit mondhatunk. Ha üdvösséget keresünk, Jézusnak csupán a neve is arra tanít, hogy benne rejlik ez. Ha a Szentlélek adományait kívánjuk, meg fogjuk találni nála. Ha erőt keresünk, megvan az ő uraságában. Ha édesességet és jószágot akarunk találni, ezt nyújtja nekünk születése, amellyel hasonlóná lett hozzánk, hogy megtanítsa a könnyörületességre. Ha megváltásra vágyunk, megadja nekünk az ő szenvedése. Elítéltetésében bírjuk a mi feloldozásunkat. Ha szabadulni kívánunk az átoktól, megkapjuk ezt keresztjében. Elégtételt ad értünk az ő áldozata. Tisztulásunkat értük el az ő véreben. A kiengesztelődést megszerezte számunkra az ő leszállása a poklokra. Testünk megpróbáltatása ott fekszik az ő sírjában. Életünk megújulása ott van az ő feltámadásában, amellyel megkaptuk a halhatatlanság reményét. Ha keressük mennyei örökségünket, biztosítja az ő mennybemenetele. Ha segítséget és enyhülést és minden javakban bőséget keresünk, megkapjuk az ő királyságában. Ha biztonságban akarjuk várnunk az ítéletet, ez is megvan azáltal, hogy ő a mi bíránk. Mindent összevéve, miután az összes javak kincstára benne van, tőle és abból kell merítenünk és nem máshonnan.”

Krisztus új parancsolatként adta, hogy szeressük egymást, amint ő szeretett minket. Ez a szeretet megújít bennünket, hogy új emberekké legyünk, az újszövetség örökösei, új ének énekesei. (SZENT AGOSTON)

A KIS ÚT

A nyugodtabb, megfontoltabb emberek közé tartozom. Nem szeretem a nyüzsgést, a fontoskodást, az újdonsághajhászt. Megvallom őszintén, az utóbbi időben kissé félve járok a vasárnapi misékre, és a katolikus újságokat is szorongással veszem kezembe, mert majdnem minden héten valami újításról kell értesülnünk. Néhány éve a nagybőjti szertartásokat változtatták meg, azután a szentségek kiszolgáltatását, most az áldoztatást, s ki tudja, mi várható még. Nem tudom, mi szükség van arra, hogy a megszokott vallásosságból kiközkentsék az embert állandó változtatásokkal. Engem zavarnak ezek az újítások, mert amire otthonos lesz egy-egy új gyakorlat, nemsokára megint másként kell csinálni.

Olvasónk aggodalmaskodó sorain nem csodálkozunk. Nem egyedül gondolkozik így napjainkban, amikor az egyház liturgikus, fegyelmi és pasztorális vonatkozásban a tervszerű megújulást tűzte feladatul maga elé, s a II. Vatikáni Zsinatnak is ez az egyik legfőbb célja. Olvasónk bizonyára nem a fiatalabb generációhoz tartozik, s emberileg nagyon is érthető az a törekvése, hogy mindenben a nyugodtabb életstílust szeretné választani. Fenti aggodalma azonban nemcsak ebből a törekvéséből származhat. Az is előfordul, hogy a változásokat végrehajtó lelkipásztorok nem magyarázák meg kellőképpen a rendelkezéseket, s nem készítik elő a híveket megfelelően az újításokra, s ezért néhol többé-kevésbé értetlenül fogadják azokat. Sőt az is lehetséges, hogy a reformok részleteikben nem pontosan alkalmazkodnak egyes közösségek vagy emberek igényeihez és adottságaihoz, s ezért kezdetben kényelmetlenek, mint a bő vagy szűkrezabott ruha. A hívek túlnyomó többsége azonban örömmel és megértéssel fogadja az egyház szándékait, nagyon sokszor pedig maguk a hívek javasolják, kérik vagy követelik a változásokat. A hívek nagykorúságának jele, hogy ilyen igényeik vannak; s ha ezeket az igényeket kellő tárgyilagossággal, vagyis nem egyénieskedve, nem rejtett önzésből, sem újdonságvadászattól, hanem keresztény alázattal szóvá is teszik, minden lelkipásztor csak köszönettel tartozik ezért, még ha a kívánságoknak, javaslatoknak nem is tud mindenben eleget tenni. Nagy a veszélye persze, hogy a „reformálás” jellegéjét nyüzsgők és újdonsághajhászok, eredetieskedők és epigonok is kihasználják, s fölöslegesen zaklatják

egyházi előjárók és hívek nyugalmát. Ennél a veszélynél azonban még nagyobb baj lenne, ha a hívek sokasága nem látná a lényegét, s nem értené az egyház szándékát, amely nem más, mint a keresztényeket jobban belekapcsolni a misztériumokba és a krisztusi életbe.

Milyen lelkületet kell tehát kialakítanunk magunkban a mostani egyházi reformkorszakban, amely sok tekintetben átmeneti jellegű?

Először is meg kell erősödnünk hitünkben és bizalmunkban az egyház iránt. Az említett újítások ugyanis az egyház szolgáló készségét, aggódó jóakarátát tanúsítják, s nem újdonsághajhászból vagy feltűnési viselkedésből születtek. Miről van szó tulajdonképpen a reformtörekvésekben? Semmi esetre sem a lényeg megváltoztatásáról. Ami változik az egyházban, az mindig járulékos, esetleges dolog. Idők során az erős vagy erőszakos egyeniségek, történelmi helyzetek és a fejlődéssel együtt járó állapotok az egyház külső megjelenési formáira sok olyan sallangot, ma már céltalan és értelmetlen, tehát „divatjamúlt” díszet aggattak, amely akadályozza a misztikus Krisztus-test mozgását, sőt megismerését. Egyénileg persze a lényegtelen dolgok, a sallangok és díszek némelyike nagyon a szívünkhöz nőtt, s nehéz lemondani ezekről. De a helyes egyházfogalomban való elmélyedéssel, hitünk és bizalmunk erősítésével könnyen felülemelkedhetünk egyéni érzelmeinken. S ezt mindenképpen meg is kell tennünk.

Az egyházban való életünk ugyanis közösségi élet. A gyakorlati nyelvre lefordítva: minden cselekedetünk valamiképpen közösségi vonatkozású;

sohasem szabad tehát csupán egyéni javunk, meglátásunk, érzésünk szerint ítélni. Vannak esetek, amikor az egyéni és a közösségi érdek összeütközése az egyházban és egyes hívők lelkében feszültséget okozhat, de ilyenkor is — mint mindenkor általában — érvényesítenünk kell azt az elvet, mi szerint a nagyobb jó érdekében fel kell áldoznunk a kisebb jót, ha a kettőt összeegyeztetni nem lehet. Egyéni szempontjainkat, ha szükséges, fel kell áldoznunk a közös jó érdekében. Szívesen tegyük meg ezt. A közösség javára vállalt áldozat „paradoxona” a Misztikus Testben, a kegyelmi rendben, hogy az egyéni életben is szászorosan visszatérül áldozatunk. A közösség java egyéni gyarapodásunkra is szolgál. Ha olvasóink ilyen távlatokban szemlélve, nagylelkűen viseli el a felemlítt zavarokat, mindjárt nem is lesznek azok zavarok, hanem értékes áldozatai közösségi életének.

Még egy tanácsot legyen szabad megemlítenünk. Ne nyugodjék bele abba, hogy csupa külső megszokássá sekélyesedjék vallási élete. A megszokott vallási gyakorlatok legtöbbször elvesztik igazi értéküket, értelmüket, szinte kivétel nélkül elvesztik dinamikájukat, ha tudatosítással, megújítással nem törekszünk elmélyülni tartalmukban. Időnként újjá kell varázsolni gyakorlatainkat, s nem a legfontosabb

szempont, hogy otthonosan érezzük magunkat azokban. Igaz, a megszokás kényelmesebbé, nyugodtabbá teszi az életet. De ha a megszokás nem a jócselekedetre való készségünket eredményezi, hanem jócselekedetet helyettesítő, külső pótlékot jelent, könnyen válik a vallásosság gyökértelemné vagy éppen farizeizmussá. Nagyon ingatag talajon áll az a keresztény, akinek vallásossága csak szokásokra, beidegződésekre, külső formákra épül.

Úgy látjuk, olvasóink a kelleténél nagyobb szerepet adott vallási életében a megszokásnak, ezért zavarják meg az újítások. A tökéletesedni akaró keresztény lélek legyen nyitott minden jó hatás felé, amely fejlődésében segíti. Szent Pál nagyszerű példáját adta ennek a keresztény nyitotilelkűségnek, amikor azt írta levelében: „Omnia probate, quod bonum est, tenete.” Értelemszerűen fordítva: Mindenfélével próbálkozzatok, s ami beválik, amellett maradjatok. Minden kereszténynek egy kissé el kell sajátítania a kísérletező lelkületet, hogy előbbre, mindig előbbre jusson. A keresztény lelkiség lényegében vándor-lelkiség, tehát nem leállás, nem kispolgári nyugalomszerzés. Állandóan menő, haladó, célbatörekvő lelkiség, még megérkezéskor is útrakész-lelkiség. S igaza van Hermann Hesse nagyszerű négy sorának:

*Nem vagyunk otthon seholsem egészen,
elrestülünk a nyugalmas lakástól,
csak merész távozásra s útra készen
szakadhatunk ki béna megszokásból.* (Lépcsők c. verse.)

Természetesen, nem a túlzásokról beszélünk. Mi sem vagyunk újdonsághajhászok, nyüzsgéskedvelők, és fontoskodónak nem érezzük magunkat. Az átgondolt, tervszerű és célszerű megújulást, az erre törekvő lelkületet

dicsérjük. Végül vegyük fontolóra, hogy az egyházban történő ilyen nagyszabású s ilyen jelentős újítások, mint a mostaniak, nem kerülhetik el a Lélek felügyeletét. S ez a tény rendkívül megnyugtató számunkra.

Csanád Béla

Nem csupán a testi erőben vagy a kar izmaiban van a bátorság dicsősége, hanem inkább a lélek erejében. Nem is az igazságtalanság elkövetése, hanem annak elhárítása az erény törvénye. Mert aki nem védi meg embertársát az igazságtalansággal szemben, midőn arra módja van, épp úgy vétkezik, mint az, aki elköveti. (SZENT AMBRUS)

A „TRANSITURUS” BULLA 700 ÉVES JUBILEUMA. VI. Pál pápa augusztus 12-én Orvietoba zárandokolt, hogy megünnepelje a *Transiturus* bulla megjelenésének hétszázadik évfordulóját. Oda is vissza is helikopteren tette meg az utat Castelgandolfo és Orvieto között, ami 50—50 percig tartott. Ez volt az első eset a történetben, hogy a katolikus egyház feje ezt a modern közlekedési eszközt használta. Az orvietoi székesegyházban a pápa szentmisét mutatott be s alatta evangélium után beszédet is mondott, amelyben elsősorban látogatásának jubiláris jellegét emelte ki.

A *Transiturus* bullát, amelyre most ilyen nagy esemény irányította rá a katolikus világ figyelmét, 1264. augusztus 12-én bocsátotta ki IV. Orbán pápa, és pedig Orvietóban, ahová Rómából menekülni kényszerült. A bulla elrendelte, hogy ezentúl az egész egyházban külön ünneppel emlékezzenek meg az Oltáriszentségről. Ezt az ünnepet, Úrnapját, 1246-ban rendezték meg először Liègeben, ahol Orbán pápa akkor még archidiaconusként működött. Am a bulla közzététele után is sok idő telt el, amíg az új ünnep általánossá vált. Keleten pedig soha sem honosodott meg.

Amikor erről a mostani jubileumról megemlékezünk — fejt ki Ferdinand Hohlböck salzburgi egyetemi tanár az ottani Klerusblatt számára írt érdekes tanulmányában —, nem kívánjuk elhallgatni, hogy Úrnapja s különösen az úrnapi körmenet ellen liturgikus, pasztorális, de ökumenikus szemszögből is sok bírálat hangozott el. S bizonyos, hogy a protestánsok kritikáját is ma, a második vatikáni zsinat légkörében másképpen értékeljük, mint még néhány évvel ezelőtt.

Katolikus oldalon Podhradsky a *Liturgikus Lexikon*ban (Innsbruck 1962. 109.) ezt írja: „Úrnap ünnepe elsikkad, ha a körmenetben túlságosan kihangsúlyozzuk a folklorista keretet. Pusztá látványossággá süllyed le, ha kivézenyelt szervezetek rendezik meg a körmenetet, és egyben szinte társadalmi eseménnyé is válik, amikor nem-hívó és közömbös környezetben a tüntetés jellegét ölti. Úgy kellene megtartani a körmenetet, és csak úgy szabadna a nagy nyilvánosság elé vinni az Oltáriszentséget, ha meggyőződünk előbb arról, hogy az ünneplő kíséretben elevenen él a hála, a dicséret és a kegyelmi vágy”. Jungmann, a híres liturgista, szerényen fejezi ki ugyanezt: „A jelen feladata az, hogy az úrnapi körmenetben a vallási jelleget emeljük ki. Tehát ne a szokásos külsőségekben, hanem a belső elmélyülés szellemében tartsuk meg az Úrnapot. A „Mysterium fidei” nem szabad továbbra is látványossággá tenni. Ma, a messzemenően szekularizált, pluralisztikus világnak az Eucharisziát megmutatni — nem éri el a célt, amelyet valaha kerestek. A közömbösök előtt a Szentség profanizálva van, sőt talán ki is pellengérezve.” (*Lexikon für Kirche und Theologie* IV. 407 — Freiburg, 1960).

Ellenvetésül fel lehetne hozni, hogy hitünk külső kifejezése jogos és sokszor szükséges is. De vajon az Eucharisztia titka alkalmas tárgy-e ahhoz, hogy demonstráljunk vele? — kérdi Hohlböck. És vajon az úrnapi körmenetnek tényleges és eredeti értelme-e az ilyen demonstráció? Jungmann szerint az úrnapi körmenet nem akart sem polémia, sem látványos mutatvány lenni, hanem abból az örömléből eredt, hogy Krisztus az egész teremtettség szentelte. Am nem lehetne-e ezt az örömléket alkalmasabban és jelentőségteljesebben megmutatnunk? Nyilván azzal, hogy buzgóbban teljesítjük: „Vegyétek és egyétek... igitatok ebből mindnyájan...”, és azzal, hogy tevékenyen résztvezzünk a szentmisében. Nem kétséges — állapítja meg Hohlböck —, hogy a Tridentinum óta az Eucharisziával való hitbeli demonstráció ellenreformációs eszköz is lett, ez azonban semmiképp sem illik bele a mai egyház ökumenikus szellemébe. Új meglátásaink és új magatartásunk nem zárja ki, persze, hogy olykor alkalomszerűen, méltó és példás szervezésben eucharisztikus ünnepeket rendezzünk a nyilvánosság előtt, amilyenek az aucharisztikus világkongresszusok is.

Hohlböck rámutat arra, hogy maga az ünnep ellen is hallatszottak már kritikus hangok, és pedig amiatt, hogy a hálaadó megemlékezés, mely az Eucharisztia alapításának napját, nagycsütörtököt jellemozte, csökkent súlyában és az Úrnap ünnepére került át. Holott amíg nagycsütörtökön az Eucharisziát valóban az Úr Jézus utolsó vacsorájával és áldozatával kapcsolatban ünnepejjük a maga teljességében, Úrnapiján kizárólag a kenyérszínben jelenlévő Krisztus imádására szorítkozunk. Úrnapiján már csak látjuk az Eucharisziát adoráló nézéssel. Úrnap ünnepének bevezetésével egy időben keletkezett a szentmisében az „elevatio”, az Ürielmutatás. Ez tóursi Berengár ellenében indult el, ki tagadta Krisztus jelenlétét az Oltáriszentmisében. Célja volt a felmutatásnak, hogy a hívek legalább lássák az égből való Kenyeret, ha már ők maguk nem áldozhatnak, hiszen akkoriban még a szentek is csak nagyon ritkán járultak ehhez a szentséghez. Megelégedtek a „concupiscentia videndi”-vel, a szemek áldozásával, és kívánték az „expositio Sanctissimi”-t, úgyanyira, hogy volt idő, amikor a szentségkítelt többre értékelték magánál a szentmisénél. A „concupiscentia videndi” húzódozt meg — állítja Hohlböck — az eucharisztikus úrnapi körmenet mögött is. Az eucharisztikus jámborságnak ez a fajtája nem ritkán már ereklye-jámborsággá fajult. A túlbujánzó ereklyekultuszban a kónszekrált Ostyát „superreliquiának” tisztelték, és amikor látnivágásuk kielégítésére már a „superreliquia” sem volt elég, akkor a csodás, a véres Ostyák tisztelete és imádása bontakozott ki.

Ma már mindezen túljutottunk, hála az egészséges liturgikus mozgalomnak — folytatja Hohlböck. Az új liturgikus konstitúció 48. és következő pontjaiban egyszer sem említi a szentségkítelt, nem utal egy szóval sem a kítelt Oltáriszentség imádására. „Az egyház minden gondja az — hangoztatja a konstitúció —, hogy a keresztények hitünk e titkánál ne mint kívülállók és néma szemlélők legyenek jelen. Inkább tanulják meg jól megérteni ezt a titkot a ritusok és imádságok által, és a szent ténykedésnél tudatosan, jámborul és tevőlegesen ünnepejjenek együtt. Isten Igéje formálja őket, az Úr asztalánál találjanak erőt, és ők is mutassák be a szepőfőten áldozatot, nemcsak a pap kezei által, hanem vele együtt, hogy ezáltal magukat is felajánlják.”

Magától értedődik, hogy a második vatikáni zsinat nem akar és nem fog változtatni Krisztus méltó és illő imáadásán az Eucharisziában, és nem akarja lebecsülni vagy megtiltani az alkalmoszerű, az egyháztól bizonyos keretek közt előírt szentségkítéleteket, hanem pedig az úrnapi körmeneteken a hódolat lehetségségét. De a Tridentinum idevágó polemikus és ellenreformációs határozatainak helyesbítéseként hangsúlyosan kimondja, hogy Krisztus az Eucharisziában nem elsősorban imáadás, sem pedig kiállítás, körbehordás és demonstráció okából, hanem mint áldozat az áldozás miatt van jelen. Az áldozat miatt, amelyen a hívek nem néma nézők, hanem tudatosan, jámborul és tevőlegesen résztvevők. Így domborodik ki az Úrnapija igazi értelme és jelentősége is: egyszer az évben egy nagy ünneppel megköszöni az Úr Jézus állandó testi jelenlétét közöttünk. Ilyennek gondolta el 700 évvel ezelőtt maga IV. Orbán pápa is ezt az ünnepet. Olvassuk csak figyelmesen a *Transiturus* bullát, amelynek, sajnos, legtöbbször csak a kezdő szavát ismerjük és nem a meleg, szép szavakba foglalt tartalmát. „Az Úrnap ünnepe legyen hálás megemlékezés — rendel el a pápa — az Eucharisztia alapításáért, mert erre nagycsütörtökön a bűnbánók kiengesztelése, az olajszentelés, lábmosás és más okok miatt nincsen idő, azonfelül legyen az Úrnap ünneplese engesztelés az Úrnak a mindennapi szentmisében hiányzó tisztelet és emberi gyarlóság és hanyagság miatt.”

Az Eucharisziának különleges körülhordásáról nincsen egy szó sem a bullában. De igenis beszél a bulla a „csodálatos, drága, szentséges és üdvöthozó emlékezésről”, amellyel Krisztus szeretetének adozunk. (*Ferenc József*)

EDESAPÁMRÓL, FESZTY ÁRPÁDRÓL... A mai nemzedék csak annyit tud *Feszty* Árpádról: múlt századvégi és századelejei akadémikus művész, akitnek legnagyobb alkotása a „Magyarok bejövetele” körkép. Ezt is csak már hírből ismeri a fiatalság, mert a 45-ös bombázás alatt több, mint a fele megsemmisült. A meglévő egyharmad a Galéria egyik raktárában várja esetleges

restaurálását. Én azonban itt nem is a festőről akarok beszélni, arra a műtörténészek hivatottak. Az embert szeretném emlékezetbe idézni úgy, amilyenek én, a gyermeke látom.

Amikor ötven évvel ezelőtt, 1914. június 1-én, pünkösd hajnalán meghalt édesapám, sok szépet és jót írtak róla. De ami nekem legjobban belevésődött lelkembe: nyolc rövid kis sor, amely — egészen érdekes — épp a *Borszem* Jankóban jelent meg névtelenül:

*Színes álmoknak magyar álmodója,
Elcsillapult hát ős fantáziád!
Nagy keblére öleli a róna
Hozzája megtért, megtörött fiát.
Sirja felett dalt kelepel a gölya,
Szebb színeket bont minden kikelet:
Örökszép álmok örök álmodója,
Jó Feszty Árpád — az Isten veled!*

S bizonyos is, édesapám kimondhatatlanul szerette a magyar földet és népét. Tűzbement volna az ő csallóközi, azaz mátyusföldi parasztjaiért; kereste az igazukat és harcolt értük a hatóságoknál. Azok is szerették. Öreg martosi asszonyok még ma is éneklék az „Árpád nótát”. De nemcsak a hozzá közel állókat szerette. Mindenütt és mindenben tanusította mély szociális érzékét.

Ifj. Hegedüs Sándor, Jókai unokaöccse örökölte meg 1938-ban az *Új Idők* egyik júniusi számában: „Egyszer *Malonyay* Dezső hallgatta *Feszty Árpád* terveit új képeiről, az iparművészetről, a magyar nép lelkében szunnyadó erőkről és arról, hogyan kellene mindezt felhasználni a nemzet javára. Annyira elragadta őt *Feszty* előadása, hogy odament hozzá, megölelte, és azt mondta neki: „Tudod, mikor beszélsz, a magyar pusztákon száguld veled az ember az őseréjű nép között. Mikor pedig előadod terveidet, úgy érzi az ember, mintha egy óriás egy csillag tűzével akarna rágyújtani — egy cigarettára!” És *Malonyay*nak ez a hasonlata igen jellemző *Feszty Árpádra*. Fantáziában, elképzelésben, tervezgetésben volt ő a legnagyobb. A kivitel már nem érdekelte annyira. Pedig, milyen kár, mert így mindenki láthatná az ő ragyogó lelkét igaz valójában!”

Erről beszél *Lőrinczy György* is *Pósa-asztal* című könyvében: „Nyugtalan lelke örökös lánggal lobogott. Szüntelen a képzelet játékos szárnyain szállott, vagy röpdösött, hol csapongva, hol ringatózva, mint a virágillat a szellő szélszélyes hullámain. Cigányvére fűtötte a lelkét és űzte, hajtotta a Szépségek új, meg új tájakai felé, amelyeken majdnem kereste a rendkívülit, a veszedelmest, a szokatlant és az újat. Egyszer a Vezuv kráterjébe esett bele, más-kor mellbelötte magát. Viaskodott tűzvésszel, árvízzel, szerelemmel, a kétségbeesés művészi gondjával: a szkepszissel és az élet ezer más sárkányával... Mindig győzött és mindig ugyanaz a meg nem lankadó tűzenergia maradt. Rajongó művész, alkí a kingyesi nádasban is úgy él, mintha királyi kristály-palotában trónolna.”

Herzeg Ferenc írta róla a *Gótikus házban*: „Neki szent csoda mindaz, ami magyar, a katona és a paraszt, az úr és a betyár, a magyar nóta és a magyar ruha, a ló és a pulikutya, a múlt és jövő... A magyar csodát idézte, hirdette, magyarázta ecsettel, íróttal és élőszóval egész életén át.”

Mert édesapám író is volt. *Az én parasztjaim* című novellás kötetében olvashatjuk ezeket a sorokat: „Ősszel a vadludakkal egyidőben érkeznek meg a kákaszédők is. Hónalig gázolnak a hideg vízben, hogy az érett gyékénykákát a mocsárból kiszedjék. Egy pár szénagyújtó is odavetődik, ha tudják, hogy ott vagyok, s kívánnak szerencsés jóstét. Jölesik nekik az az egy-két pohár bor s szivar, vagy egy pipa dohány, amivel megkínálom, de talán még jobban a jó szó és hogy meghallgatom őket. Megkönnyebbül a lelkük, ha elmondhatják bajukat s elmesélhetik életük folyását. A tűz mellett főleg az a lelkük s bevallják azt is, amit a szolgabíró soha ki nem vesz belőlük. Örülnek a biztatásnak s szívesen veszik a korholást is. Ha tudnák az urak, milyen nagy

dolog az a szegény parasztnak, ha búját-baját elpanaszolhatja úrfélének, bizony szívesebben meghallgatnák őket. Ezek a pásztortűz mellett eltöltött esték a nyugalom estéi, idejárok én gyógyulni... Kincseket gyűjtök itt. A tűztől, a víztől, a földtől és az égtől és a bennük élő teremtményektől; itt szerzem vissza a nagy világ zajában elpazarolt békét, léleknyugodalmat és emberszeretetet.”

Ide jegyzem azokat a sorait, amelyeket „Bányászerecsétlenség” című képeről ő maga vetett papírra: „Télidőben, fagyban, hóban lementem Nagy-Bányára, ahol a hegyek mélyéből sápadt rongyos alakok verítékes nehéz munkával hozzák fel napszíre a ragyogó aranyat, ezüstöt. Ahol a rideg hegyek katakombáiban s a füstölgő kohóknak komor öbleiben ezernyi éhező fárad a nemes érc kiválasztásában azért, hogy azután az az élettelen érc, az a kevészsinú arany pengve, csillogva járja körül a világot s okozzon romlást, pusztulást az emberek között, legyen irigyelt játék hiú asszonyok testén, öröme, vágya milliőknak s megmételyezője szíveknek, lelkeknek... Ott jártam a kohókban, a sötét olvasztókban; ahol a kemencék száján kivigyörgő s ki-kicsapdosó izzó lángnyelvek tüze élesen vet veres világot az ott dolgozó félmeztelen alakokra, s amíg rajzoltam a festői helyeket, érdekes csoportozatokat, nem tudom, mi volt nagyobb: gyönyörűségem-e, amikor festői szemmel szemléltem a kép-tárgyakat, vagy szánalmam, amikor eszembe jutott, hogy ezek az alakok, ezek a nedves, fagyosruhájú bányászgyermekek, a tűznél melegedő halvány asszonyok mind élő emberek, akiknek szívük és gyomruk van, — akik éreznek és éheznek is. A bánya fölött ott meredt a kökereszt, mintha az a bánya egy nagy sírbolt volna! Az is az! Sírboltja annyiaknak! Ötszáz ember lépett át azon a küszöbön, vitte életével szerelmét, örömét, vágyát a napvilág után, s nem látta többé a napvilágot. Nem éreztem én most a hó hidegét, csak szépségeit láttam, s dacára télnek, hidegnek szenvedéllyel fogtam hozzá a bánya lerajzolásához, s rajzolatás közben eszembejutott mindaz a sok történet, amit otthon, vacsorázás után Sándor bácsi mesélgetett azzal az ő szeretnivaló kedvességével azokról a szegény emberekről. Hogyan imádkoznak, mielőtt a bányába leszállnak, hogyan szakad reájuk gyakran a föld, hogyan zárja el őket, hogyan sírnak utánuk az asszonyok, leányok s lesik aggódva, amíg kiássák őket, vajjom élve vagy holtan fogják-e ki szegényeket? — Talán éppen ezen a helyen, amelyet most rajzolok, talán éppen itt siratta az a szegény asszony az ő fenntartóját, gyermekei kenyérkeresőjét, talán éppen ezen a sínen gurították ki tetemét, talán éppen itt borul reája kínjával az özvegy...”

Az önzetlen kartársat is méltatta *Lyka* Károly az édesapámról írt nekrológiájában. Azt az embert, akinek fontosabb volt a művészet és művészbarátai sorsa, mint a magáé: „*Munkácsyn* kívül nincs művésziünk, akinek a helyzete társadalmunkban oly kivételes lett volna, mint *Feszty* Árpádé. Tüzes tehetségével vívta azt ki s ezzel nem csekély hasznát hajtott művésztársainak. Mert ő volt jóideig a nagykövetük a magyar társadalom elitjében. Azokban az időkben a magyar művész társaságbeli helyzete még teljesen kialakulatlan volt. Hogy a művészet mint foglalkozás társaságbeli ranghoz jutott, az leginkább a nyolcvanas években szereplő festőnemzedéknek köszönhető s e nemzedék sorában *Feszty* Árpádnak. Magábanvéve a dolog nem fontos s inkább csak jellemző kortörténeti adat maradna, ha ezzel a szerepléssel nem járt volna még egyéb is, aminek aztán nagy lett a hatása. A társaság közelebb jutott a személyes érintkezés révén a művészekhez, bepillantatható műhelyükbe, felismerhette a nehéz, fáradságos, komoly munka menetét: tisztába jött vele, hogy a festés nem léha atelier-játék, hanem lehet az minden idegszálát megerőltető tanulmány és harc. Rájött, hogy a művészeknek vannak problémái, különleges és izgató feladatai, amelyek épp úgy egész embert kívánnak, mint a tudomány bármely diszciplínája vagy az akkor még módfelett becsült politikai munkálkodás minden stratégiája és elméssége. Ilyesmire terelni a társasélet szereplőinek figyelmét kevés ember volt alkalmas. Főképp *Feszty* Árpádnak jutott ki rész ebből a munkából, amely, mint említettük, nagy hatással volt művészeink sorsára. *Feszty* Árpád festő-tehetségét tekintte elragadó izzó vére, elméssége, tősgyökeres magyarszatát észjárása. Szinte arra született, hogy kapcsa legyen a bohémeknek és a társaságbelieknek. Amazok köréből került ki a fia-

tal festő, emezek körébe jutott csakhamar, rövid pesti szereplés után. Feszty Árpád erélyének egy része nem a vásznakon csapódott le, hanem egy oly élet forgatagában foszlott el, amely hasznát hozott társainak és utódainak, de megnyírbálta a tisztá művészi munkára fordított időt és erőt. Most már tudjuk, hogy volt ennek is eredménye, szociális és művészeti, de ezt drága áron, egy nagy tehetség munkájának felére apasztásával lehetett csak elérni. Valamikor meg fogják érteni, hogy Feszty Árpád művészeti pályafutása éppen ezért egyáltalán tragikus is volt.”

Igen tragikus volt a sorsa. Ő, akinek fiatalkorában olyan sikerei voltak, mint kevés festőnek — hisz a körkép elkészülte után szinte visszhangzott nevétől az ország, — szegényen, összetörtén, nyomasztó anyagi gondokkal küzdve vergődte át utolsó éveit. Halálát is a fűtetlen műterem okozta. Nem tudott fukar lenni, nem tudott pénzt félre tenni. Ahogy lelkét, szívét széjjel-sugározta maga körül, ugyanúgy szinte dobálta keresetét hol eszmék megvalósítására, hol elmondhatatlan számú szegényeinek gyámolítására.

És én boldog vagyok, hogy ilyen volt, hogy örökségül ezt a jelmondatot hagyta rám: „Inkább adok 99-nek, aki nem érdemli meg, minthogy egyet elbocsássak üres kézzel, aki megérdemelte volna!” Többet ér ez nekem, mintha cmeletes házat, palotát kaptam volna tőle. Így szent nekem az ő emléke.

(Feszty Masa)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Azt mondja Fodor József emlékezőseiről: „első nagy prózai vállalkozásom.” Hogy *miről* szól voltaképpen a könyv? „Az én legszűkebb milióm — írja — cikcakaiában néha nagyon előre és hátra nyúlva, az ezerkilencszázhuszas évek eleje és kilencszázharmincöt-negyven (esetleg a felszabadulás) közötti idő; de a legelőkelőbb az 1923 és 1930 közötti, attól fogva, hogy Mikos Lajos, eme új irodalmunk megszületésében oly jelentős ember megteremtette-szerkesztette (s az ott és általa felfedezett, pártfogolt írók egy részének nyilvánvaló marandóságát tekintve), marandó értékű irodalmi rovat még létezett, Mikos Lajos és vele egy különös, színes és rópké irodalmi korszak hirtelen haláláig.” Erről szól Fodor József könyve; ugyanő tájékoztat arról is, hogy *hogyan* szól. „Választott, jobban mondva választódott írási formám nem nélkülözheti az ide-oda nyúló, erről-arról beszélő módszer szépségét; úgy, ahogy egy régi ember leül az asztalához, és a maga dolgaival együtt, ennek meg annak a tetteit, még benne élő szavait idézi, egy pohár bor és egy-néhány, a szavakban mulatságos és érdekes okolást találó, asztaltárs mellett.”

Bizonyára hamarabb megérti az olvasó, ha így mondtam volna: az emlékezők témája a huszas-harmincas évek irodalmi élete, úgy, ahogy Fodor József átélte, középpontjában Mikos Lajossal és az Est-lapok irodalmi rovatával. De azért idéztem inkább magát az író, hogy már a kezdet kezdetén némi ízelítőt adjak stílusából. Ki vádolhatná azzal, hogy könnyű stílusban ír? Olvasni ezeket a sokszor föl-eggyel összehányt mondatokat, meg ezeket a mondat-labirintusokat, melyekben nemcsak az olvasó vész el, de egyszer csak maga a mondat is elveszti magát zárójelek, közbevetések, alárendelések dzsungelében, ám addig tekerog, addig keresi magát, míg végül ismét meg nem találja és céljába nem jut — olvasni ezt, bizony nem kis föladat, kivált eleinte. Amíg „bele nem olvastuk magunkat.”

Rosszul ír? Nem merném azért azt mondani, hogy rosszul ír. Eredetien, mindenesetre; és pogányul keresztülgázolva bizonyos elismert stilisztikai szabályokon és igényeken, legelsősorban azon, amit „világosság” néven tartunk számon. Vannak mondatai — mint az elsőül idézett — melyeknek nem kétszer, de négyszer-ötször neki kell rugaszkodni, míg átlátja az ember; s ha a fiatal költő verseire itt-ott annak idején azt mondták, hogy „barokkos”, akkor a jelző legalább annyira illik erre a kései, „első” nagyobb prózájára; tizenhetedik századi mondattekervényekre emlékeztet olykor.

De ennek a stílusnak — két-három fejezet elolvasása után már érezni — sajátos íze, zamata van. Egy helyütt, a Frankl Sándor könyvkötő műhelyben folyt vitát idézve föl, azt mondja, Szegi Pál lelkes, pallérozott Apollinaire-dícséretére „erős ingere támadt, hogy ünnepet rontson”, és ezzel az ünnep-

* Emlékek a hőskorszakból. Magvető, 1964.

rontással, ellentmondással „megmentsem belsőmnek a tetsző dolgokkal szemben érzett és őrzött, érdes, erős jóízét”. Jobban, találébban nem fogalmazhatnám meg, azért idéztem a mondatot; pár fejezet után, megszokva Fodor József csomós, inas, barbár prózáját — mert a „világos” eszményt követő, kosztolányias prózához képest az, nyilván nem véletlenül, hanem szándékolttan és tudatosan: barbár — egyszerűbben érezni, élvezni kezdjük „érdes, erős jóízét”. A hamisítatlan „fodor-józsefit” benne, kis mokányóságát, vadságát, nyezetlenségét; azt, hogy leszegett fejfel ront neki az akadálynak; nem írta az erdő sűrűjét, hanem belegázol, beleöklel, s jól-rosszul átverektszi magát rajta. Azt mondja, Szomorival kapcsolatban: „Mai ideálom az a nyelv már, amely, mintegy a vegetáció szerves részeként, azt az érzést kelti benned, hogy ha a szót megmetszed, nedvet folyat magából, mint a gyümölcs.” Hát ilyesféle ez a stílus, ez a próza. Csupa nedv, mint a gyümölcs; olyan nedvdús, hogy ragacsos is tőle itt-ott. Ami persze nem baj; mondatait az iskolakönyvek nyilván nem fogják a világos szerkesztés mintáiként idézni, viszont — úgy hiszem — néha egy-egy ilyen vadabb ojtás sem árt: a műves esztengályozottság, meg a gyöngyözően üde naívság (a móra-ferences) mellé ez bozontosabb, erőszakosabb és indulatosabb hang, modor, magatartás — mondhatnám tollfogás. „Szokott közvetlenséget” említi egy helyütt, ironikusan; nos, a jelzót ellenkezőjére cserélve, van az elbeszélő modorában valami meglehetősen szokatlan közvetlenség, az életanyagunk valami nyers voltában való közvetítése, valami már-már „irodalmiatlan” részvétel abban, amit elmond, valami folytonos személyes jelenlét, és ez frissen, meggyőzően, a szó legjobb értelmében „érdekesen” hat. Aki nem riad meg az első lapok szinte brutális mellbevágásától, az aztán jóformán le sem tudja tenni többé Fodor József könyvét. Olvassa, ugyanolyasféle leszegett-fejű lendülettel, ahogyan írója írhatta, nem kicövekel országúton járva, vagy ilyet csinálva magának, hanem csak úgy „bele a sűrűjébe” — és azán éreztetve is ezt a sűrűt. Úgy ír, mintha most találná ki az írást, a prózát.

Persze azért nyilván vannak „elődei”. Öntudatlanul, gondolom; felszívott magába egy-egy ízt, hangot; néha úgy érzem, nem hiába ült együtt olykor Krúdyval, és Szomorly iránt való tisztelete sem csak holmi ifjú tisztavirág-hódolat volt. Persze egyiket sem „követi”, még kevésbé „utánozza”; de alighanem mindkettőből saját szervezetébe asszimilált valamit.

Még egy — saját költészetére és „könnyűségére” vonatkozó — megjegyzését idézem. „Mivelhogy írásaim nem stílis, felületi síkon mozogtak, az írótól távol álló írásbeli művelet artisztikus játékaként, hanem benső dolgait akartam megfogni, árnyaltságaikban és lehetőleg olyan szavakban, amelyek az elmondottak ízeit, lélegző valóságait fejezik ki: nem vagyok könnyű költő.” Mindezt nyugodtan „áttehetjük”, és prózájára alkalmazhatjuk: nem sokat érdeklünk „az írásbeli művelet artisztikus játéka”; mindenképpen ábrázolt alakjait, azoknak — a külsőn át — „benső dolgait” próbáljai érzékeltetni, megfogni, lehetőleg az alak ízeit, lélegző valóságát” fejezve ki.

Igy aztán ez az alapjában véve, bizonyos pallérozottabb igények és ízlés szerint, egyenesen anti-stílus — nem egyszer a jellemzés stílis rémekléseire képes. Móriczról ilyen mondatokat olvashatni: „Lefelé konyuló szálú, széles bajusza bokra alatt méztől bugyogó forrásként édes beszédjével” üdvözli mosolyogva a Centrálba először belépő, most fölfedezett költőt; majd ahogy az Otthonban ül, Mórival beszélgetve, „bajuszát csavargatta, és picit köhnenekkel nevetett, és szemel majdnem susterogtak a helyükben az örömtől, mint a mézre leit, vidám darazsak.” Kosztolányi fölvislan, „mint különös pávamadar”; s nyomban utána ez a mondat a tömör jellemzés felejtethetlen talitalálata: „Egy rejtélyes hatalom meghatalmazott minisztereként és mint valami nagyfontosságú világgondnok, jött blazírt képpel Márai Sándor.” Csak egy két ilyen kitűnő jellemképet idéztem; ki-ki bőven idézhet másokat a könyvből. Jellemképeket, portrékat, és — jóvátételeket, melyek közül csak egyre hívom föl a figyelmet: azokra a szép, és nemes és igaz sorokra, melyeket az oly derék és okos és tiszta, s oly méltatlan végre juttatott Kállay Miklósról, a szerkesztőről, kritikusról s később irodalmi igazgatóról ír.

Hogy mint a maga „hőskorszakanak” nyílt szemű, töretlen kedélyű és minden jel szerint igen jó emlékezetű, amellett a lehetőségig elfogulatlan, mert irodalmi helyzetében mindvégig jobbra független, semmi párthoz nem tartozó „főszereplője”, irodalomtörténeti becsvágyak nélkül is pompás, izgalmas, színes képet ad e korról: az természetes; ezért elismeréssel adózni nem is kell talán. Annál inkább sok megszívlelendő igazságaért. Az idők multával nem egyszer hajlamosak vagyunk a múlt dolgainak túl sommás megítélésére. Fodor József többször is figyelmeztetett rá, hogy a fogalmakkal és kategóriákkal nem árt óvatosan bánni. A dolgok a valóságban többnyire árnyaltabbak és bonyolultabbak. Példaként utalhatok, többek között arra, amit a *Napkelettel* kapcsolatban mond. Ez a folyóirat többé-kevésbé úgy szerepel a mai köztudatban, miént a politikai és irodalmi maradiság fellegvára. Pedig Tormay Cecile alapítása sem volt egész fennállása alatt, az első számtól az utolsóig ugyanaz. Ha eleinte a *Nyugat* határozott ellenállásának szerepét vitte is, ez a szerepe utóbb elhalványult; a *Nyugat* második, s még inkább harmadik nemzedéke számára a *Napkelet* már voltaképpen nem volt egyéb, mint megjelenési lehetőség, és a *Nyugat* amolyan „előszobája”; az irodalmi „lovagga útésben” általában a *Nyugatban* való megjelenés volt a végleges fölavatás, de az ezt megelőző „kisebb rend” elnyerése igen gyakran a *Napkeletben* való szerepléssel történt. Az ellentét határai hova-tovább elmosódtak, lényegében, legalábbis az írők-költők számára, amolyan hierarchikus határokká váltak. Sokan a *Nyugat*, majd *Magyar Csillag* állandó írói közül itt kezdték pályájukat. Így Szerb Antal, aki — Fodor Józsefet idézem — „Szerb Antal Kristóf néven a *Napkeletbe* írt. Tormay Cecile lapjába, ahol Rédey Tivadarral, evel a finom, nyugatos szellemmel az élen, egész sereg esztéta honosította a korszerűbb hangokat”; így —, hogy még néhány nevet említsék — Halász Gábor, Németh László, Mátrai László.

Tehát: „Irodalomtörténeti” becsvágyak nélkül ír Fodor József, de azért irodalomtörténészeknek is hasznos áttanulmányozni emlékezéseit. Sok mindent megtudni belőlük, ami kezd a feledés homályába merülni, sok apró, fontos részletel — Babits es a riatok kapcsolatáról például — ami a sommás beskatulyzásoknál sokkal jobban szolgálja a dolgok hiteles ismeretét.

Mint „az idők tanúja” beszél; a javaslatát is érdemes lenne megfontolni. Ezekből is csak egyet említek: épp manapság, mikor annyi régebbi es újabb értünk „megmentése” folyik — megmentése és élővé tévése a mai olvasó számára — Szini Gyulától és Szomorýtól Forgács Antalig, nem érdemelne-e meg a kitűnő, jelentős Bányai Kornél is, hogy szanaszét kallódó verseit kötetbe gyűjtsék? (Hadd tegyem hozzá a magam „javaslatát” is, melyet Fodor József nyilván csak helyesel: nem érdemelne-e meg egy kötetet a korán elhalt elbeszélő és esztétikus-irodalomtörténész, Fodor József egykori lektor-társa az Athenaeumban, Lovas Gyula, „ez a nagyon tehetséges tudós, író és esszéista, az *Ezüstkor* akkori ifjú-folyóirat-vállalkozás és az irodalom nagy reménysége”, Fodor József szavaival?)

Érdekes olvasmány az *Emlékek a hőskorszakból*; érdemes belevágni bozótos sűrűjébe. „E sorok írója nem esztétizálni akart, hanem bolondos, érdekes alakokat, tetteket akart látni, megírni (elvégre a többire ott a tudós); nem a „legnagyobb” írókat kerestem emlékezéseimben, de a legérdekesebbeket, az egyéniségeket. (Es azt hiszem, hogy az előbbi fajtát is leginkább az utóbbiak között találtam.)” Ezt írja könyve egyik utolsó lapján Fodor József. Valóban, sok érdekes, sőt bolondos tett és alakot lát és láttat — köztük pompásan saját magát; a mondat jellegzetes, maga-becsmérlő fodor-józsefi legyintését azonban ne vegyük egészen szóserint; nem kuriózumok panoptikumuma ez a könyv, hanem igen jó és érdekes kép a huszas-harmincas évek életéről, a kor egy jószemű, jól emlékező szereplőjének, egyik jellegzetes „egyéniiségének” szemével nézve.

Az „egyszeri”, a megismételhetetlen kaland: az élet* és Dénes Zsófia szerette ezt a kalandot, szeretettel gondol rá és szeretettel idézi föl. „Nemcsak az én életem rajzát adom itt, de sok tekintetben koromét és osztályomét is” — írja; és könyvében talán az a legjobb, ami valóban a „kor és osztály” tükre.

* Egyszeri kaland. Magvető. 1964.

Ami Adyval való kapcsolatát illeti: Dénes Zsófia más könyveiből már ismerjük, részletesebben, bővebben — itt is jórészt azokból idéz; — ami Freudnál tett látogatását, vagy Rilkével való hosszú párizsi beszélgetését illeti: kétségkívül érdekes; ezek az „egyszeri kaland” külön, jelentős kisebb kalandjai; de végeredményben semmi újat, vagy többet nem tudunk meg a „hősökről”, Freudról vagy Rilkéről. Annál érdekesebb a „mindennapi” anyag: az, ami se nem rendkívüli, se nem ünnepélyes, hanem egyszerűen csak a jól meglátott — és jól ábrázolt — élet. A Jókai-figura apa, a Krüdy-alak férj, a férj „gutgesinnt”, de eszközőkben nem éppen válogatós szülei, az elveiben szigorú, szíve legmélyéig jószágos anya: vagy egy-egy tájkép és társadalmi keresztmetszet: Genova például, vagy Kolozsvár... — ez az, ami ebben a könyvben az olvasót — legalábbis engem — a leginkább megkap. Regényírónak is becsületére válnék az apa alakja, jókaias gesztusaival, bohémiájával, derékbatörésével — s ott van hozzá a pár soros, találó és tapintatos kommentár: „Századvégi ember — szines, tehetséges, felelősségérzete mellett mégis könnyelmű és fegyelmezetlen.” De nem érdektelen a könyv „a nő története” szempontjából sem: kitűnő illusztrációja annak, hogyan nevelték a lányokat a „tisztos polgári” világ monarchiabeli változatában, és hogyan, milyen küzdelmekben vívhatta ki önállóságát egy nő ebben a jellegzetesen forrongó és átmeneti korban.

Ami egyik legvonzóbb erénye a könyvnek: Dénes Zsófia nem „szerepel”, nem emeli ki saját magát; saját életéről beszélve, saját élményeit idézve, tapintatosan, egyszerre tanúskodva ízlésről is, művészetről is, jobbára mintegy típusként kezeli magát, tipikusként életét; majdnem azt lehetne mondani: inkább ír dokumentumot, mint saját személyét hangsúlyozó önéletrajtot. S ezzel adja meg aztán önéletrajzának igazi értékét és hitelét, ezzel avatja, szerencsés módon, többé színes egyedi esetnél — egyediségében is valóságos kordokumentum lesz.

Nemcsak szívesen olvassuk, hanem tanulsággal is.

„Maga az élet, a puszta élet. ahogy adódik, szép és jó. A számban érzem a jó ízt” — írja; és ezt a „jó ízt” az olvasóval is meg tudja éreztetni. Nem annyira az irodalomét; a művészetét, még párizsi fejezeteiben sem; mint inkább az életét; és ez az igazán jó benne, és ez az igazán igaz és hiteles.

(Ha egyszer új kiadása lesz a könyvnek, a 78. lapon ki kell majd javítani a Reviczky-idézet sajtóhibáját, a „cigaretta” szót „cigarette”-re, mert a vers első sora nem „cigaretta-füst karikája”, hanem „cigarette-füst karikája”).
(Rónay György)

SZÍNHÁZI KRÓNIKA. A Szegedi Szabadtéri Játékok keretében, színpadi feldolgozásban mutatták be Paul Claudel és Arthur Honegger világhírű közös művét a „Johanna a máglyán”-t. Budapesten a Károlyi kertben és a Zeneakadémián, oratóriumszerű előadásban már megismerhette a közönség ezt a párját ritkító remekművet. A szegedi előadás azonban új műfaji besorolást tesz indokolttá. Szinetár Miklós konzervatív rendezése bebizonyította, hogy a Claudel-Honegger mű az újkori irodalom talán legjelentősebb misztériumjátéka.

A keresztény misztériumjátékok leglényegesebb elemeit egyesíti magában ez a mű. Ezek: a föltétlen és egyértelmű transzcendencia és ugyanakkor a népi hangvétel, ég és föld dolgainak a nép szemével látása. „Jeanne d'Arc életének csúcsa a halál, a roueni máglya” — írja Claudel a költeményéhez fűzött magyarázó levelében. A hívő keresztény számára magátólértődő kijelentés, hiszen az egész keresztény hitnek semmi értelme sincs, ha a halál nem a beteljesedést, az élet értelmének kiválgosodását jelenti. Így élte ezt át a középkor embere és innen a Haláltáncok költészete. Ugyanakkor nagyonis két lábbal állt a világban az a középkori ember, akitől nem volt idegen a vigasság sem, és nem megvetette a világot, (mint azt oly soká tévesen hitték), csupán csak mindent a túlvilág feszültségében látott. Kevés művész élte és érezte át ezt a látásmódot olyan mélyen, mint Paul Claudel. Természetes tehát, hogy Johannát, ezt az érezhetően nagyon a szívéhez nőti, kedves szentet, abban a pillanatban állítja és szólaltatja meg, amikor a legnagyobb kalandra indul, hogy elhagyja ezt a világot, amely mindenből kifosztotta és magarahagyta őt.

Fönn áll Johanna, a máglya magasságában, és lenn, a máglya lábánál maga Szent Domonkos, aki egyenest az égből szállt le, hogy elégtételt adjon az igazságtalan ítélletért, amelynek létrejöttében saját rendjének méltatlan fiai működtek közre. Hatalmas könyvet szorongat a kezében, amelyről elmondja, hogy „együgyű lánog-es-i nyelvjárás” keveredik benne a latinnal, és „coutances-i parasztok tájszólásában” jegyezték föl benne Johanna perét. Íme a népi misztériumjáték hiteles kerete. Maga ez az indítás, Domonkos szavai saját fiairól és testvéreiről, akik Isten akarásával szembefordulva lettek Johanna vádlói és bírái, és állásfoglalása e „népi krónika igazsága” mellett, teljes mértékben igazolja Szinétár Miklós rendezői koncepcióját. Semmi olyasmit nem jelenít meg színpadán, ami ne felelne meg a claudeli szövegnek. Hatalmas állat-álarcokban jelennek meg Johanna bírái (kedvelt motívum a középkori misztériumjátékokban), amikor kimondják róla, hogy eretnek, fajtalan, boszorkány. Johanna nem érti, hogy Krisztus papjai ennyire gyűlölhettek. Domonkos azonban megmagyarázza neki, hogy nem papok voltak azok, akik elítélték. „Amikor ez a veszett állatsereglet haragos szívvel, gyűlölettel tájékozott szájával köré gyülekezett, az Isten anyyala, aki kezében tartja az igazság mérlegét, jobbajával lesöpörte felszentelt fejükről a süveget, a kámzsát, a csuhát.” Kemény szavak. Aki azonban túl keménynek érzi őket, annak a történelemmel kell perbe szállnia és természetesen Claudellel, aki egyébként nem általánosít, csak egy szélsőséges eset kapcsán figyelmeztetni akar.

Lehet, hogy ez a figyelmeztetés nagyonis vaskos és erőteljes, és lehet, hogy a történelmi valóság, Johanna bíráinak helyzete, sokkal bonyolultabb volt az itt ábrázoltnál. Claudel azonban talán éppen ezért választotta a népi krónika fekete-fehérre egyszerűsítő szemléletét, hogy tekintetét minden mellékkörülménytől függetlenül a meztelen igazságra függeszthesse, és úgy lássa azt, ahogy az egyszerű nép látja, nem is annyira az eszére, mint inkább a szívére hallgatva. És ha valakit zavarna esetleg a papi öltözékek fölé helyezett állatálarc, annak gondolnia kellene arra, hogy a valóságban az esetleg anyagias, hatalmaskodó, szeretetlen vagy nem fedhetetlen erkölcsű papot sokkal csúnyábbnak látják a hívei, mintha bármiféle gúnyos álarc éktelenítené.

Persze nemcsak a méltatlan papokról van szó a „Johanna a máglyán”-ban. Megjelennek a méltatlan és dőlőfős uralkodók is, akiknek hatalmi kártyájátekában jelentéktelen tétte zsurgorodik a szűz. És ellentétjükként megjelenik Normandia egyszerű népe is, egy a Lisztes Molnár és a Hordók Anyja találkozását megjelenítő, mélyértelmű és utólréhetetlen báju táncos, dalos jelenetben. Itt és abban a párbeszédében, amelyben Domonkos a győzedelmes kard felől faggatja Johannát, érződik, hogy milyen mély és szerteágazó gyökerekből táplálkozik a claudeli költemény lombkoronája.

Igazságtalannak látszhatna, hogy ez a beszámoló főleg a mű irodalmi részéről emlékezik meg, holott Honegger zenéjének ugyanúgy döntő szerepe van a megrendítő művészi élményben. Viszont éppen ez az előadás bizonyította be teljes világossággal, hogy Honegger mennyire beleilleszkedett nagy alkotótársa gondolatmenetébe és művészi koncepciójába. Zenéjének minden kotafeje a költemény mondanivalóját szolgálja. A Lisztes Molnár jelenet népzenei hangvétele bámulusos mértékben idézi emlékezetbe a hasonló tárgyú és jellegű magyar énekek dallamvilágát. A szegedi rendezésnek egyetlen hibája egyébként (talán a technikai berendezések fogytékosságának következtében), hogy a zenekar a leghatalmasabb fortéknál sem „szól” igazán. Így zenei részében a produkció elmaradt a budapesti előadások mögött.

Annál jobban érvényesültek a pompás színes tablók, amelyeket Szinétár rendezői fantáziája pazar bőségben varázsolt a színpadra. És kitűnően érvényesült a szerencsés kézzel megválasztott főszereplő Horváth Teri szép orgánuma és gazdag színés egyénisége. Voltak, akik kétségbe vonták ennek a választásnak helyességét. Az eredmény azonban a rendezőt igazolja. A szöveg hangsúlyozottan népi jellege, az alak egész szituáltsága (igazán csak két helyen érzi otthonosan magát: a normandiai tájon és az égiek között), valamint az ezekhez alkalmazkodó rendezés éppen egy ilyen típusú színészről szerezhetettségét követelte. És Horváth Teri mindenestül átértézte és magáévá tette

a Claudel elképzelte Johanna egyéniségét. Törékeny alakja ott fenn a máglyán, hol lelkes, hol kétségbeesetten vergődő hangja, betöltötte az egész teret és egyenrangú partnere volt a sokszáz tagú énekkarnak és zenekarnak. Szent Domonkos alakját Szabó Gyula elevenítette meg szépen, egyszerűen. Az énekes szerepekben Mátyás Mária, Déry Gabriella, Ivánka Irén és a roueni püspököt alakító Réti József szolgálták méltóan a művet. Az ének- és zenekart a lengyel Henrik Czysz vezényelte.

Több kritikus állapította meg, hogy a „Johanna a máglyán”-nal a Szegedi Szabadtéri Játékok rátalált a legmegfelelőbb és a leghelyhezillőbb produkcióra. Kétségtelen, hogy megfelelő propaganda mellett híressé tehetné a szegedi játékokat és méltó versenytársává lehetne a művészi kvalitásban messze mögötte maradó salzburgi „Jedermann”-nak. Ehhez azonban még az is kellene, hogy igazi „dómtéri játékká” alakuljon át. A jelenlegi, a nézőteret tartó és hajóépítő dokkra emlékeztető vaskolosszus félreértés eredménye, hiszen éppen az nem érvényesül általa, ami az előadás helyét indokolja: a zárt, bensőséges hangulatú tér. Itt a nézőknek kellene egy síkban ülni, a tér szintjén és a színpadnak magasba emelve, háttérben a dómmal. Akusztikailag is ez lenne a jobb, mert most, éppen a két emelet magasságig emelkedő nézőtér segítségével kiszökik a hang. Megfelelő környezetben bárhol, mondjuk a Tisza parton, fel lehetne állítani ezt a nézőteret és oda jobban is illene a betyárosdi. A dómtéren pedig maradna a Johanna, vagy más hasonló művek. Salzburgban sem játsszák a dóm előtt a „Cosi fan tutte”-t vagy a „Rózsalovag”-ot.

(Doromby Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Jegyzetek kiállításokról, művészeti kiadványokról. Francia és magyar nyelven, finom papíron, sok illusztrációval látott napvilágot a „Bulletin de la Galerie Nationale Hongroise. — A Magyar Nemzeti Galéria közleményei”-nek negyedik kötete, amelyet Pogány Ö. Gábor főigazgató és dr. Szegezdy-Csengery Józsefné művészettörténet-szerkesztett. A cikkek és tanulmányok Telepy Károly, Zala György, Rippl-Rónay, Czöbel Béla, Berény Róbert munkásságáról közölnek sok új adatot és gondolatot, a reprodukciók között szerepel Berény 1912-es „Golgotha” című festménye is. Telepy Katalin, múzeológusnak a Galéria évkönyvében közölt egyik írása dr. Décesei Géza prépostról emlékezik meg. (Mint ismeretes, Déceseinek a két világháború között — az „Élet”-ben s más folyóiratokban — számos cikke jelent meg, Munkácsyról, Medgyessyről, Rudnayról, a szolnoki művésztelepről, egyházművészeti kérdésekről és alkotásokról.) „A nagylelkű emberi magatartás szép példáját adta dr. Décesei Géza címzetes prépost, aki gyűjteményét időről időre azzal a céllal gazdagította, hogy az egykor állami tulajdonban, mindenki számára hozzáférhető legyen”, — olvassuk a cikkben. Déceseinek a közelmúltban bekövetkezett halála után részben a Nemzeti Galériába, részben a Szépművészeti Múzeumba került a festményekből, valamint értékes régi faszobrokból álló hagyaték. A gyűjteményhez tartozott Benczúr, Mednyánszky, Gulácsy Lajos, Vaszary. Szüle Péter több alkotása, közöttük Szülnének, a szolnoki művésztelep egykori tagjának Déceseirol festett igen jó portréja. A kollekció kiemelkedő darabja Than Mórnek a Bakács-téri templom számára készült oltárkép-tanulmánya. „Az adomány ötödét Nagy Sándor színes freskóvázlatai teszik ki, — folytatja Telepy Katalin. — A gödöllői művésztelepen hűségesen kitartó festő a 30-as évekig nehéz körülmények között élt. Ekkor a pestszenterzsébeti és celldömölki templomokban freskó-megrendeléshez jutott. Művészete ezekben érte el virágzását. Kiváló érzéke volt az eszmei mondanivaló szimbólikus kifejezésére... A pestszenterzsébeti templom falain egyszerűen és tisztán jelentkeznek művészi elképzelései.” Az örökhatározó Décesei Gézaról szóló írás felidézte e sorok írójában azokat a 16—18 év előtti délelőtlőket, amikor a műbarát és tudós pappal a Szépművészeti Múzeum termeit járta, s Décesei szeretettel, hozzáértéssel és igen élvezetesen kommentálta Barabás, Marastoni, Borsos József, Paál. Szinyei s más klasszikus magyar mesterek munkáit, (amelyek akkor még a Szépművészeti Múzeumban voltak elhelyezve).

1364-ben, hatszáz esztendővel ezelőtt alakult városá *Cegléd*, s négyszázötven esztendővel ezelőtt zajlott le a Dózsa vezette nagy parasztfelkelés. A kettős történelmi évforduló alkalmából ünnepi megemlékezéseket tartottak az alföldi városban; a római katolikus plébánia falára emléktábla került, amely megörökíti „Nagybotú” Mészáros Lőrinc egykori ceglédi plébánosnak, Dózsa küzdőtársának, a felkelés — *Pamlényi* Ervin marxista történész szerint — „legradikálisabb vezetőjének” szerepét; a ceglédi *Kossuth-múzeumban* pedig kiállítást rendeztek a Dózssával kapcsolatos, XIX. és XX. századbéli képzőművészeti alkotásokból. Múlt századi mestereink közül a Théophile Gautier, Flaubert, Dumals fiókörében is megforduló, romantikus *Madarász* Viktortól szerepelt két festmény, — a modern művek közül kiállították a hetven esztendővel ezelőtt született és harminc esztendővel ezelőtt elhalt *Derkovits* Gyula (1894—1934) méltán nevezetessé vált 1514-es xilográfia- és rézkarc-sorozatát. Élő mestereinket az Ady-síremlék idős alkotójának, *Csorba* Gézának Dózsa-szobra képviselte, továbbá *Duray* Tibor tollrajz-sorozata. Ugyancsak Duraytól egy erőteljes, tüzes, Fernand Léger-i koloritú üvegablaktervet is láthattunk, *Kondor* Bélától pedig egy — a parasztmegmozdulás emlékének szentelt — szuggesztív rézkarc-ciklust, benne a középkori ember miszticizmustól áthatott szellemiségét oly híven érzékeltető „A népvészér mennybemenetele” című lappal.

Berkovits Ilona nagy monográfiája *Zichy* Mihályról, amelyet az Akadémiai Kiadó adott közre, a közelmúlt egyik igen alapos magyar művészettörténeti munkája. A szerző részletekbe menő gondossággal tárgyalja a múlt század és a századforduló egykor oly sikeres festőjének és grafikusának, az „Igor-ének” című eposz, a „Faust”, „Az ember tragédiája”, Byron, a grúz Rusztaveli, Puskin, Lermontov, Gogolj, Arany, Petőfi, Garay János, Jókai illusztrátorának életét, munkálkodását, eszmévilágát. Értéke a könyvnek, hogy az orosz-magyar szellemi kapcsolatok több, eddig kevésbé ismert vonatkozására is rávilágít (pl. *Zichy* és Makszim Gorkij megismerkedése a madáchi Tragédia tervezett orosz fordítása és kiadása kapcsán). Hogy azonban *Zichy* olymértékben jelentős egyénisége lett volna a magyar művészetnek, mint ahogyan ezt a költséges kiállítású, hatalmas terjedelmű és a jegyzetek százával megtűzdelt munka hirdeti, — ezt nem gondolnánk. *Zichy* művészetének fénye — hiába ünnepelte őt életében *Victor Hugo* és sok más neves kortárs — megkopott a halála utáni évtizedekben. De nem azért, mert őt *Csernoch* János (a későbbi hercegprímás) egyik beszédében megbíráltta, vagy mert a századvégi Magyarország néhány tekintélyes embere nem szívelte őt, hanem azért, mert *Zichy* nem volt vérbeli festő (amit az is mutat, hogy neki, mint romantikus művésznek, nem a kiváló *Delacroix* vagy *Géricault*, s még csak nem is *Prudhon* volt az eszményképe, hanem a hatodrangú *Delaroche*, *Vernet* és *Kaulbach*) és mint grafikus is pedáns, száraz, kemény, rajzában zsúfolt volt, — mégha akadnak is emlékezetes darabok az Arany-balladákhoz vagy a Tragédiához készült illusztrációi között. „A kísértetek órája” című képéről ezt írta 1880-ban a „Vasárnapi Újság”: „Az egész mű egy festett regényfejezet, mely mindenestre eszmékben gazdagnak mondható.” Sajnos azonban, a festett regényfejezetek nem szoktak jó festmények lenni... *Gerő* Ödönnek (aki különben becsülője volt *Zichy* munkásságának) tanulmánykötetében olvasom: „*Pulszky* Ferenc, aki értett a művészethez és a publicisztikához, ezt írta *Zichy*nek egy levelében: kompozícióid gyakran festett vezércikkek.”

Berkovits Ilona *Zichy* igazolására, művészi fogyatékoságainak mentegetésére felvonultatja *Plehánovot*, a századvég nagy orosz szociáldemokrata teoretikusát, aki — mint munkásmozgalmi vezető és mint aktív forradalmi politikus — helyeselte az agitatív szempontból jól felhasználható, irodalmias ízü képzőművészeti alkotásokat. *Berkovits* rámutat: íme, *Zichy* munkái megfelelnek a plehánovi kívánalmaknak... A helyzet azonban az, hogy *Plehánov* — az orosz gondolkodó — az orosz „Vándorkiállítás Társaság” *elbeszélő jellegű* szemléletének állott — igen érthetően — hatása alatt, hiszen akkor Oroszországban ez volt a legszámottevőbb festői iskola. *Berkovits* — véleményünk szerint — tör-

ténetietlen, eljárást követ, amikor egy olyan véleményt tekint perdöntőnek, amely a speciális orosz XIX. századi művészeti fejlődésben gyökerezik.

Igen vitatható az is, hogy a „Hulló csillagok” című allegorikus Zichy-mű (négy akt-figurájával!) hatott volna Adyra, s ez a festmény inspirálta volna a költőt „A csillagok csillaga” című híres forradalmi versének megalkotására. Adyhoz a képzőművészet világából Gauguin, Rodin, Kernstok, a „Nyolcak”, Gulácsy állott közel, cikkeiben Rippl-Rónaiért lelkesedett, lakásának falán Tihanyi és Márffy képe függött, barátja Czöbel Béla és Czigány Dezső volt, — így teljesen valószínűtlen az a feltételezés, hogy a művészetnek egészen elentéletes pólusán elhelyezkedő Zichy képe ily mély benyomást gyakorolt volna reá.

Berkovits Ilona könyvét figyelemmel olvastuk, de mégsem tudtuk revízió alá venni eddigi felfogásunkat (amely különben a magyar esztéták és műtörténészek többségének eddigi értékelésével egybeesik), amely szerint Zichy nem érdemtelen, ám feltétlenül másodrendű alakja a gazdag magyar piktúrának és rajzművészetnek.

Nem azért mondjuk természetesen ezt, mert a művész több képén támadta és gúny tárgyává tette a pápaságot („Luther látomása”, „A Messiás”, „A Démon fegyverei”), hiszen Zichytől, mint a pravoszláv államegyházzal összefonódott cári hatalom udvari festőjétől ezt zokon venni nem is lehet, s egyébként sem vonjuk kétségbe, hogy antiklerikális, sőt vallásellenes művek is lehetnek művészi kvalitásokban bővelkedők. De Zichynek e munkái kevés művészi értéket mutatnak, (ha a kortörténeti érdekességet nem is nélkülözik). Jól látta meg Pulszky: vezércikkek voltak, s a 80—100 év előtti vezércikkek a legritkább esetben maradnak elevenek...

A Nemzeti Galériában megvendezett „Vásárhelyi tárlat”-on lehetett jópár tehetséges, szép és érdekes munkát látni, mind az idősebb, mind az ifjabb generációhoz tartozó művészek munkái között (*Frank Frigyes* színben gazdag szobabelsője, *László Gyula* remek rajzai barátairól: Medgyessyről és *Barcsayról*, *Szalay Ferenc* és *Németh József* alkotásai), — mégis a néző kissé csalódottan hagyja el a kiállítást. Ennek okát egyrészt az anyag túlméretezettségében, nem kellő megrostáltságában véljük megtalálni, másrészt abban, hogy a Hódmezővásárhelyen dolgozó művészek között nincs (legalábbis egyelőre) olyan messze kimagasló, „iskola-alapító” egyéniség, aki mágnusként vonzaná környezetébe kortársait. (Hiszen *Barcsayt* — aki a 20-as években dolgozott egy rövid ideig Vásárhelyen, s erre való tekintettel az első teremben szerepel néhány ragyogó kis festménye — csak erőltetéssel lehet „vásárhelyi művésznek” nevezni; helyesen jegyezte ezt meg a *Népszabadság* kritikusa.) A műtörténet példái azt mutatják, hogy a nagyjelentőségű csoportosulások létrejöttéhez mindig kellett egy-két kikristályosodási pont, amilyen Nagybánya esetében *Ferenczy Károly*, *Szentendre* esetében *Czöbel*, *Vajda*, *Barcsay* voltak. Ahol ilyen erős emanációjú művészegyeniség hiányzott (pl. a kecskeméti művésztelep), ott hiába volt minden igyekezet, a csoport vagy iskola jelentősége másodlagos maradt.

Említettük előbb, hogy a zsűri némely esetben elnéző volt. *Almási Gyula* Bélától például kiállítottak egy tájképet, amelyen rőt égbolt alatt, a kopár, sík tájból kiemelkedik egy viharvert gémeskút. Ha a festő a képre azt írta volna rá címként, amiről a kép beszél (pl. „Alföldi táj”), — semmi kifogásunk sem lehetne. A képen viszont ez a cím olvasható: „Önéletrajzom”. A festő tehát a *cimadással* akart olyasmit kifejezni, amit magával a művel nem sikerült tolmácsolnia. De van éppen ennél a képnél egy nagyobb bökkendő is: az, hogy a művészi eredetiség minimuma sincs meg benne. Meglehetősen ismert Tornyai Jánosnak egy jó félszázaddal ezelőtt festett munkája, amelyen ugyancsak sík, alföldi tájban, komor, felhős égbolt alatt álldogál egy öreg, magános ló. A Tornyai-kép címe: „Bús magyar sors”. *Almási* az egyik allegorikus cím helyére tett egy másikat, Tornyai lovát felcserélte gémeskúttal; munkája súrolja a plágium fogalmát.

Egy másik munkát ugyancsak nem találtunk szerencsésnek. *Kajáry Gyula* kiállított egy nagyméretű, elég közepes színvonalú rajzot, amely lehajtott fejű parasztasszonyt ábrázol. A rajz alatt e szöveg olvasható: „Mi kell itt első-sorban? A nagy lélek. — Németh László.” Egy képzőművészeti alkotásnak szerkezettel, színekkel, formákkal, rajzzal, egyszóval a képzőművészet eszközeivel kellene mondanivalóját közölnie, s nem szabadna jeles íróktól vett idézetekre vagy bölcs szentenciákra rászorulva lennie. Szokratésztól, Pascaltól, Montaigne-től vett, leggondosabban kiválasztott citátumok sem tesznek jobbá egy festményt, szobrot, rajzot.

Választékos kiállítású, magyar és német nyelvű *József Attila*-verseskötet került a közelmúltban kezembe. Címe: „Am Rande der Stadt — A város peremén.” A kiadó: „Tschudy—Verlag, St. Gallen und Stuttgart”, — a verseket *Gosztonyi Sándor* válogatta és fordította, ő írta az utószót is, amely megemlékezik *Sík Sándor* és *József Attila* kapcsolatáról. (*Sík Sándor* a *Vigilia* 1953. évi januári számában írta meg annak a hosszú beszélgetésüknek történetét, amelynek során — meghallgatva *József Attila* újszerű ritmikai elméletét — felszólította a költőt, hogy dolgozza fel disszertációjának teóriáját, s doktoráljon nála a szegedi egyetemen.) A harminckilenc költeményt tartalmazó kötetet *Imre Reiner* illusztrálta. A keresztnév arra engedett következtetni, hogy az őt színes, nonfiguratív, izgalmas-megkapó grafika alkotója magyar származású művész.

Egy kis „nyomozással” sikerült kideríteni, hogy *Reiner Imre* valóban hazánkfia. 1900-ban született Versecen; Magyarországot a Horthy-éra kezdetén hagyta el a numerus clausus miatt, amely megakadályozta őt abban, hogy a budapesti képzőművészeti főiskolán tanuljon. Művészeti stúdiumait azután Stuttgartban végezte el; németországi, londoni, párizsi tartózkodása során kapcsolatba került *Paul Klee*-vel, *Moholy-Nagy*val, *Vértés Marcel*lel s a két háború közötti művészeti élet több vezető személyiségével; mintegy húsz esztendeje Olasz-Svájczban, a Lugano melletti Ruvigliánában él. — Ahogy teltek az évtizedek, a hazájából idegenbe kényszerült művész a legjobb nevű grafikusok, könyvillusztrátorok sorába került, — ebben az értelemben beszél róla a „Who's Who in Graphic Art” című kiadvány is. Egy könyvespolcnyi bibliofil művet illusztrált *Reiner*, így az „*Iliász*”-t, a „*Don Quijote*”-t, *Héziadoszt*, *Horatiust*, *Voltaire*-től „*A babilóni királyleány*”-t, *Goethét*, *Heinétól* a „*Firenzei éjszakák*”-at, *Rilkét*, *Novalist*, *Hofmannsthal*t, *Gorkijt*. *Arisztophanész* „*A békák*” című komédiájához készített rajzairól a *The Times Literary Supplement* 1962. szeptember 21-i száma közölt hosszú, tanulmányszámba menő méltatást.

Reiner Imre elméleti téren is tevékenykedik; megjelent vagy tíz önálló munkája („*Wunsch und Gestaltung*” stb.) és jópár tanulmánya tipográfiai folyóiratokban a nyomdászat- és betűtörténet köréből. Maga is tervezett több betűcsaládot, amelyek ma is forgalomban vannak („*Corvinus*”, „*Meridian*” stb.).

A művész — egy Magyarországon élő barátjához írt — 1963. júniusában kelt levelében XXIII. János pápa haláláról is megemlékezett: „Az utóbbi két hét nagyon szomorúan telt el. A világ Nagyja és Jóságá ment el... Pápasága első napjától kezdve az utolsó élet-órájáig követtem és a legmélyebben szerettem őt.” Egy valamivel későbbi levelében azt közölte *Reiner Imre*, hogy négy tempera-képet festett az elhunyt nagy pápa emlékezetére. (*Dévényi Iván*)

ZENEI JEGYZETEK. (*Szenkár Jenő* hangversenyc a *Károlyi kert* b.n.) Érdekes, a nagyközönség számára vonzó műsorral lépett a *Károlyi kert* hallgatósága elé *Szenkár Jenő*, *düsseldorfi főzeneigazgató*. A hangverseny-évadban talán túlfutott könnyűnek éreztük volna műsorösszeállítását (*Berlioz: Benvenuto Cellini* — nyitány, *Debussy: Egy faun délutánja*, *Dukas: A bűvészinas*, *Csajkovszkij: IV. szimfónia*), a szabad tér megváltozott hangzásvizonyai és nem utolsósorban az óriási siker azonban vendégünket igazolta. *Szenkár Jenő* ma már törekény kis öregember, segítője karján kapaszkodott fel a pódiumra, ám ott egyszerre megfiatalodott s keze alatt újjáéledtek a jól ismert

művek is. Érdekes volt, hogy számára az egész műsor egyetlen, szervesen összefüggő egészet képviselt, s a visszafogott indulás után egyre magasabbra emelkedett, egészen a csúcra: Csajkowszkij szimfóniájának Andantinojáig. Dirigálási módszerének szuggesztív ereje és a zenéhez közelítő alázatos magatartása méltán lehet a művészetika egyik szép példája.

Berlioz Benvenuto Cellini című operájának nyitányát érezhetően „visszafogta” Szenkár Jenő. Talán azt akarta érzékelteni, hogy a nyitány nem önálló zenekari mű, hanem egy nagyobb, szervesen összefüggő történés bevezetése csupán. Berliozra élénken hatott a világ legnagyobb ötvösművésznének életrajza és elhatározása, hogy operát ír belőle. Léon de Wailly és Auguste Barbier szövegkönyvéből azonban éppen a drámaiság hiányzott, hiába lelkesedett a tákolmányért a Nagyopera akkori igazgatója, az opera bukását nagyrészt a szöveg lapos igénytelenségének köszönhette. Amit a szövegírók nem tudtak az írott szó művészi erejével kifejezni, azt egy-két izetlenséggel pótolták. A karmester Habeneck — Berlioznak sok nagy csatája volt vele — maga is fagyos közömben vezényelte az opera próbáit. Máskor viszont dührohamokat kapott, hála a mögötte toporzékoló Berlioznak, aki az akkori szabályok szerint nem vezényelhette saját darabját, s téitelenségre kárhözhatva tombolt a zenekarban. Egy-egy próbán karmesteri pálcák sokaságát törték izzépporrá, néha botrányos jelenetek közben szakították félbe a gyakorlást s mindez természetesen nem használt az opera előadásának. A muzsikusok mindazonáltal próbáról próbára jobban megbarátkoztak a művel s ezzel még inkább fel-dühtették az opera Berlioz-ellenes igazgatóját. A bukás előrevetette árnyékát. Az igazság persze az, hogy az opera valóban egyenetlen. Érzik, erősen érzik rajta, hogy szerzőjének sok egyébre is volt gondja megírásának idején, hiszen elsősorban újságírásból, alkalmi cikkek sokaságából tartotta fenn magát és családját. Valószínűleg el sem készült volna időre, ha barátja, Ernest Legouvé nem kölcsönöz nagyobb összeget munkája zavartalan folytatására. Így aztán érthető, hogy a zaklatott életritmus sok heterogén zenei elemet kölcsönzött a készülő operának. Nem is csoda, hogy a nyitány hatalmas sikert aratott, az opera többi részét azonban egységesen kifütyülték. Három előadást ért meg a Benvenuto Cellini, aztán eltűnt s csak a weimari színpadon szólalt meg újra Liszt Ferenc vezényletével. (Károly Sándornak írt levelében „csodálatosan lendületes és eredeti” kompozíciónak nevezte a Benvenuto Cellinit.) A nagy felfedező Liszt mellett Paganini is felismerte Berlioz kivételes tehetségét. Az opera csúfos bukása után mondotta: Ha opera-igazgató lennék, még a mai napon szerződteném ezt a fiatalcsembert, hogy három másik partitúrát írjon nekem, előre fizetném ki a tisztelet-díjat s bomba üzletet csinálnék.

Az opera elsüllyedt, a nyitány azonban máig kedvelt darabja a romantikus hangversenyeknek. Nem véletlenül írta róla Romain Rolland: „Több szellemet sugároz, mint Berlioz századának egész francia muzsikája”. Persze, az a bizonyos berlioz-i „szellem” nagyon sok összetevőből táplálkozott. Mindenekelőtt valami hallatlanul impulzív, változékonny hisztériából, amely nem egyszer zeneileg is megfogalmazódik műveiben. Eppen a Benvenuto Cellini nyitányának viharos kezdése, majd a hirtelen megakadás, a lassú bevezetésbe toroklós idézi azt a Berliozt, aki egyszer fülhasogató hangon ordított az operá nézőterén és üvöltve átkozta előadás közben valamelyik Gluck-opera hangyá harsonásait, máskor pedig mint holmi piruló iskolásgyerek rebegi el legszebb vallomásait. Zenéjében általában ilyen: hol őrjöngve tombol, a zene legősibb forrásait — az elemi természeti jelenségeket idézve — máskor pedig andalítóan lírizál — s egyik hangot sem bírja a befejezésig kitarítani. (Milyen találó példája ennek a „líhegő, türelmetlen” alkotásmódnak a Római karnevál csodálatos nyitánya!) Így aztán érthető, hogy a következetesen végigírt zenei program hívei, pl. Debussy, szívesen elmarasztalják Berliozt, mondván: „mindig kedvenc zeneszerzője volt azoknak, akik nem voltak túlságosan muzsikus-lelkek... A hivatásos zenészek ellenben még manapság is viszolyognak Berlioz feltűnő formai lazaságaitól, valamint formai szabadosságaitól, amelyeket egyszerűen ügyetlenségeknek és balfogásoknak minősítenek.” Debussy egy kicsit finnyás volt, ne higgyünk neki. Mert Berlioz nem ügyetlen muzsikus, hanem érző, teljes ember,

aki éppen ennek a teljességnek a zenei megszólaltatására törekedett. Szenkár Jenő tolmácsolását éppen azért éreztük autentikusnak, mert az emberséghez közelített s azt érzékeltette a nagyon jól muzsikáló Hangversenyzenekar élén. (Kivált a mélyhegedűsök muzsikáltak nagyszerűen, míg az aránylag egyszerű trombita-részek egy-két bizonytalanságát szívesen nélkülöztük volna!)

A másorban másik francia szerző, Dukas is szerepelt. Ő valahogy eltűnik nagy kortársai árnyékában, Debussy, Ravel és Franck neve gyakrabban kerül elő a zenei elemzésekben. Dukas pedig jórészt egy zenci utánérzéssel, a Goethe-szöveg inspirációja nyomán keletkezett Bűvésznassal maradt elismert és nevezetes szerző. Persze, ebben az egydalú ismertségben a szöveg is „ludas”, hiszen Goethe sokkal többet tudott kifejezni ebben az epizódban, mint amennyiről maga a szöveg szól. A bűvésznas alakja jelkép lett: a rombolás és az elembertelenedés, a korlátokat szaggató hatalmaskodó jelképe. (Nem véletlen, hogy éppen a faszizmus magyarországi előretörésének idején fordította le a Bűvésznast a rövidéletű Argonautákban Keszi Imre és Kardos László...) Milyen féltelmes erővel idézik elénk a rombolást a következő sorok:

És rohannak! Egyre fellebb!
Lépcsőt, termet locska hab nyom!
Szörnnyű tenger árja ellep!
Mester, mester halld a hangom!
Itt a mester éppen,
Nagy a baj, gyere!
Szellemet idéztem,
S nem bírok vele!

(Kardos László fordítása)

Dukas, aki éppen álomszépségű szonátaival nyerte el Debussy elismerését, ebben a zenekari darabjában a művészlélek érzékenységevel idézi fel a jövőendő világégések képét. S ezért is marad a Bűvésznas örök zenei emlékeztető. (Szenkár Jenő tolmácsolása itt talán kissé erőtlén volt, lehet azonban, hogy a szabadtér nyelte el legszebb elképzeléseit.)

Debussy Mallarmé *Egy faun délutánja* c. versére komponált zenekari műve után Csajkovszkij IV. szimfóniáját vezényelte Szenkár Jenő. „Ha magadban nem lelsz örömet, másokban keresd” — mondja Csajkovszkij „szimfóniájának programjában. Am a kollektívizmusban való feloldódást a Sors és Végzet gátolják (mennyire beethoveni gondolatok ezek!) s ezért Csajkovszkij az öntismeret filozófiáját állítja paradigmául. S akinek ez kissé zavaros annak ott adja a végső intést: „Ahol a beszéd elhallgat — a muzsika ott kezdődik csupán”. — S ezt a világlefetti, örök élményt kaptuk Szenkár Jenőtől és a nagyszerű Hangversenyzenekartól. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. Jules Verne-t ifjúsági íróként tartjuk számon, habár írásait nyilván nem kizárólagosan az ifjúságnak szánta. Hatalmas képzelőereje, szinte látnoki képessége, mellyel a meglévő tudományos eredményekből és vívmányokból a jövőben valóra váló csodákat megálmodta, a mesélőkedven, az írás belső kényszerén felül bizonyosan felkeltette lelkében a vágyat, hogy egyúttal játszva, mesélve tanítson is. Minél szélesebb rétegekbe juttassa el a meglévőnek ismeretét úgy, hogy sarkig tárja az ajtót a lehetséges felé. Ma már klasszikus, ám mindemellett élő és eleven nagyság, nem pedig holmi márványcsarnokba zárt, hűvös tökéletesség. Köszönheti pedig mindezt nem is annyira „bevált jóslatainak”, mint inkább annak a naívan fennkölt s mégis kristálytisza költészetnek, mely regényeinek minden mozzanatát, még a javarészt technikai vonatkozású leírásokat is átszövi. Valami belső ragyogástól, szelleme túláradó humánumától fényesedik ki minden sora. Ifjúságuk szennyezetlen ideáljainak szobrása ő, meghitt emlékek láncolata kapcsolódik hozzá.

Annál súlyosabban kell elítélnünk a filmgyártókat — mert „filmművészetről” feldolgozott műveivel kapcsolatban, sajnos, szó sem eshet — azért a rombolásnak is beillő szabadozságot, frót és szemléletét teljesen semmibe vevő hamisításért, amit mostanában nevének lobogója alatt vászonra vittek. Kezdő-

dőtt ez a folyamat a *Nyolcvan nap alatt a föld körül*-lel s feltette rá a koronát Walt Disney produkciója, a *Nemo kapitány*. Szomorú sor ez, és talán még szomorúbb, hogy éppen az a Disney viszi a nagyos is kétes értékű pálmát — noha csupán producerként szerepel s a rendezés munkáját Richard *Fleischer*-re bízta —, aki annyi kitűnő rajzfilm, mesejáték ihletett alkotója volt, aki igazán egyik legjellemesebb honpolgára a mesék birodalmának. Pedig neki valóban tudnia illenék, hogy a mese mindenekelőtt — költészet.

Az olvasó nyilván csodálkozik súlyos megállapításaimon, hiszen az említett két produktum látványos, „szép” film. Gyönyörű tájforók, pazar trükkfelvételek váltják bennük egymást, a vásznon pergő történetek lebilincselően izgalmasak, kitűnően szórakoztatnak s mindemellett kicsoda remek színek orgiája ámitja el a nézőt... Nos, ez a baj. Az, hogy elámít. Az, hogy a színök és trükkök, tájak és események hasisával elkápráztatja a szemet, jóllakat a vizuális gyönyörrel ugyanannyira, hogy végül is hajlandók vagyunk megfeledkezni az íróról, annak szemléletéről, mondanivalójáról, s ha netán bizonytalan hiányérzetünk támadna, megnyugtadjuk magunkat azzal a hamis észrevétellel, hogy Verne végtére ifjúsági író, mi mást várhatnánk tőle. Ilymódon önkénytelenül is degradáljuk, „lefelé” kezeljük, vállon veregetjük, s közben nem vesszük észre, hogy voltaképpen egy roppant ügyes becsapásnak, kitűnő technikai eszközökkel elért hatásadászatnak estünk áldozatul... Mert csodálatra méltó az a bátorság, amivel a gyárosok Verne-t „kezelik”. Műveit egyszerűen nyersanyagként tekintik, amit kényükre-kedvükre gyúrnak filmstúdióvá, miközben rabló módjára aknázzák ki cselekményességét, dús fantáziáját, modernizálják s eladhatóvá lakkozzák. Bestsellert készítenek belőle, fogyasztási cikket az alacsony tömegzés számára, amolyan puccos homunkuluszot, amiből azonban hiányzik a lélek... Megütközésemben, bevallom, jókora szubjektív tartalom is van, ám ez talán megbocsátható, hiszen kora ifjúságom legkedvesebb emléke, legelső igazi olvasmány-élménye éppen a *Nemo kapitány* volt. Úgy jártam most ezzel a filmmel, akár az egyszeri falusi a vándorfestővel, akivel „leírás” alapján pingáltatta meg elhunyt édesapja képmását. En is hasonlóképpen kiáltottam fel, mint ő a „mű” elkészültekor: ó, te szegény, de megváltoztál!

Nemo kapitány története, mint ismeretes, Verne két regényéből állítható össze, a *Nemo kapitány*-ban s a *Rejtélyes sziget*-ben olvasottakból. Az első könyv nem oldja meg Nemo életének rejtélyét, nem libbentí fel a fátylat a Nautilus titokzatos parancsnoka keserű mizantropiájának okairól, csupán valami roppant fájdalmat, hallatlan gazságot sejtet. A titok nyitja csak a második regény végén derül ki, a haldokló aggastyán önvallomása után. A filmen viszont azzal ér véget a történet, hogy, miután a hajótöröttek a sziget felrobbantását megelőzően megszöknek, a sebesült parancsnok elsüllyeszti hajóját, öngyilkosságot követ el s ebbe az „önkéntes halálba” belekényszeríti fanatikusán hűséges társait, teljes legénységét is. Nos, kényeges különbség ez? Vajon nem ál-e jogában a forgatókönyv írójának megváltoztatni a történetet a filmszerűség olykor parancsoló szüksége miatt? De igenis jogában áll, ám csak akkor, ha ez a változtatás nem vonja maga után az író szemléletének elferdítését, mondanivalójának meghamisítását. Mert ehhez seniknek sincs joga.

Verne ízzig-vérig romantikus író. Hősei jellemrajzában, szereplői párbeszédeiben nemes pátoz csillog. Nála a jellem fejlődése a pozitív alakokban a humanista ideál, a negatívokban pedig a kárhózat, a megbánást nem ismerő megátalkodottság felé vesz irányt. Regényeiben a fantasztikum csupán kifejező elem, nem pedig elsődleges cél, s noha ez látszólag paradoxon, a realitás bélyegeit viseli, ám nem a racionalizmusét. Roppan hatásossága éppen ebben rejlik... Nemo kapitány megbékült aggastyánként hal meg, miután lelohadt lelkében a bosszú szomja, miután belátta élete tévedését s újra bízni tud az emberekben — mert a sors kegyelme folytán olyanokkal találkozott, akikben bízni lehet —, miután sorozatos jócselekedeteivel, nemes önfeláldozással ki egyenlítetté azokat a vétkeket, amikbe indulata sodorta. A romantikus szemlélet mindenképpen megköveteli ezt az expiaciót. A film Nemőja ezzel szemben végez önmagával, hűséges társai gyilkosává válik anélkül, hogy lelki göröse feloldódnék, hogy jellemének fejlődési útja feljutna a csúcsra. A pozitív hő-

ből torz figura, gögijében megátalkodott, negatív alak lesz. A költészet pedig szétpukkan, akár az elsüllyedt Nautilus nyomán feltörő légbuborék az óceán kavargó felszínén.

A torzítás ezzel azonban korántsem merül ki. Talán még szembetűnőbb ez azokban a technikai vonatkozású megoldásokban, melyek Verne csodálatos fantáziájának vázsonra vitelében nyilvánulnak meg. A Nautilus, az elektromosság hajtotta mesés gépezet a filmen atom-tengeralattjáróvá lesz, mint ahogy gázsi atomerőművé nő a krátertő partján lapuló nátriumgyár. Kínosan neveltséges kép tárul szemünk elé s ezt minden néző — bármily csekély műszaki ismerettel rendelkeznek is — nyomban észreveszi. A múlt századbeli technológiára annyira jellemző burkolatlan vascsőrendszer felett hipermodern parabola-antenna, nyilván valami hatalmas radar tartozéka, mered rézsutosan az égnek. Durva hamisítás, otromba hiba ez. Ezt nem álmódhatta meg Jules Verne! Az író ugyanis csupán a meglévő természettudományos ismeretek alapján „jósolhatott”. Csak azt fejleszthette tökéletessé hallatlan képzelőerővel, ami már — hacsak elméletben is — megvolt, vagy legalább lehetőség nyílt feléje. A Nautilust gázsi akkumulátorok hajtották, mert akkor már ismeretes volt az elektromos elem, csupán hajtómotor meghajtására nem alkalmazták még. Verne tehát nem légvárat épített, nem csupán a véletlen segítségével hibázott rá a dolgokra, hanem nagyonis reális jósnak bizonyult, hiszen később a tengeralattjárók motorja valóban akkumulátormeghajtású lett vizalatt használatkor s ez is maradt mindmáig. Az atomenergiát szerepeltető retrospektív — a mai ismeretekből visszafelé következtető — vízió bizony anakronizmus, a „carthagoi harangokból öntött ágyú” édestestvére. S mindezt csupán azért, hogy a témát erőszakoltan aktualizálják, hogy az elsikkadt igazi humánus helyett humanista frázisokat puffogtathassanak; közhellyé, gyerekes mumussá degradálva az atomháború valóságos veszélyét.

Kár, roppant kár, hogy a gyártók a kínálkozó művészi megoldás helyett ezt a könnyebbik utat választották. Nagy író művéhez csupán tiszta alázattal lehet közeledni, eleve készen arra, hogy a feldolgozó magáévá teszi az író mondanivalóját, szemléletét. Már több ízben említettem, hogy a filmalkotás nem lefényképezett regény, hanem képekben, hangokban, tónusokban gondolkodó, önálló művészet. Az ilyen pedig nem hamisítani akar, hanem a meglévőt átültetni, transzponálni igyekszik. Verne regényének filmbeli megfelelője tehát ezúttal sem született meg, ismét szegényebbek lettünk egy illúzióval. Ismétlem, roppant kár az, mivel a film készítői rengeteg erőfeszítést tettek a látványosság s olykor a jó értelemben vett hatásosság elérése végett is. Izgalmas, gyakran káprázatosan szép felvételekkel tarkított darabot hoztak létre, csupán az íróról feledkeztek meg, Jules Vernéről. *(Bittai Lajos)*

ÚJ ADALÉK A MAGYAR SZENTVÉR-TISZTELETHEZ. Amióta XXIII. János pápa 1960. február 24-én a Szentvér litániát a nyilvánosan végezhető öt litánia közé hatodiknak beiktatta, és június 30-án apostoli levelével a Szentvértisztelet terjesztésére buzdított, világszerte fellendültek a Szentvérrel kapcsolatos kutatások. Rómában például dolgoznak egy a „Szentvér a liturgiában” című munkán.

Hazánkban az elmúlt évtizedekben *Kónyi Mária*, *Balanyi György* és *Radó Polikárp* foglalkozott ezzel a kérdéssel mind történeti, mind pedig liturgikus szempontból. Többek között összeállították azoknak a helyeknek a jegyzékét, ahol a Szentvér-kultusz nyomai fellelhetők a magyar középkorban: Garamszentbenedek, Győr, Kassa, Ludberg, Pécs, Szeged, Vasvár és a központ: Bába.

Ezek között a helyek között eddig Esztergomot nem tartották számon. Az esztergomi főegyházmegye számára készített 14—15. századi kéziratos liturgikus könyvek, valamint az 1480—1558 között kinyomtatott esztergomi breviáriumok mindegyikében augusztus 8-án — amikor a római egyház Szent Cirjéket ünnepli — megtaláljuk az „adventus sanguinis Christi”, Krisztus vére (vérekerlyéje) megérkezésének ünnepét. Ez az ünnep már *Knauz*nak is fejtörtést okozott. Ő kilenc forrást sorol fel, ahol megtalálta ezt az ünnepet. Radó Polikárp

1941-ben ennyit állapított meg róla: „Az ünnep kétségtelenül valamilyen szentvér ereklye megérkezésének ünnepe az esztergomi egyházmegye valamely templomába. Eddig nem sikerült megállapítani, melyik hely lehetett ez” (Esztergomi könyvtárak liturgikus kéziratai, Pannonhalma, 1941. 8. 1.).

Az alábbiakban ennek a helynek meghatározását szerelnők adni.

Kollányi a század elején tette közzé annak a „canonica visitatio”-nak 15. századvégi másolatok jegyzőkönyvét, amelyet 1397. május 24-én vett fel *De Pontho* Antal szebenikói püspök, *Kanizsai* János esztergomi érsek helynöké az esztergomi káptalanban. Ez a jegyzőkönyv a „subcustos”, az alórkanonok kötelességei között említi a következőket: „item in festivitatibus sanctae crucis tenetur exportare crucem Domini cum solemnitate de sacristia ad altare, et reportare; et similiter sanguinem Christi in festo sancti Ciriaci” (Történelmi Tár. 1901. 98. 1.), azaz a Szent Kereszt két ünnepén (május 3. és szeptember 14.) köteles a keresztet (kereszt ereklyét) ünnepélyesen a sekrestyéből a főoltárra kivinni és visszavinni; és hasonlóképpen Krisztus véré (vérereklyéjét) Szent Církéj ünnepén (ugasztus 8.).

Világosan kitűnik ebből, hogy a 14. század végén Esztergomban az ősi Szent Adalbert székesegyházban őriztek egy Szentvér-ereklyét. Ez az ereklye eddig ismeretlen helyről került oda, minden bizonnyal a 13–14. század fordulóján, de legkésőbb a 14. század első felében, mivel „translatio”-ját, azaz átvitelét augusztus 8-án már egy 1341 körüli pozsonyi kéziratot misszáléban megtaláljuk. Így már érthető a nyomtatott esztergomi breviáriumok augusztus 8-i rubrikája: „hic celebratur adventus sanguinis Jesu Christi et magna missa cantatur de sancta Cruce ad aram sanctae Crucis”, azaz ekkor ünnepeljük Jézus Krisztus vérének (vérereklyéjének) megérkezését, és nagy misét énekelünk a szent keresztiről a szent kereszt oltáránál. Ezt alátámasztja még az 1505-ös nyomtatott esztergomi Ordinarius rubrikája is.

A 17. században, 1632-től, amikor az addigi esztergomi ritus helyett Pázmány bevezette a római, már nem találkozunk az augusztus 8-i ünnepel.

Hogy milyen Szentvér ereklyéje volt Esztergomnak, erről eddig nem sikerült adatokat találni. Valószínűleg vérző szentostya volt, szentostya, amelyből egyszer vér hullott, s a vér megmaradt a korporálén, vagy magán az ostyán. Ezt azután mint ereklyét nagy becsben tartották, Esztergomba vitték és ott hosszú időn át tisztelték. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha úgy véljük, hogy az esztergomi Szentvér-ereklye a török időkben pusztult el a 16. század folyamán, mert később már nem említik forrásaink.

Irodalom: Balanyi: A Szentvér tisztelésének nyomai a magyar középkorban. Vigilia. 1962. 573–581. — Kónyi: A báta apátság „Szent Vér ereklyéje”. Regnum. 1937. 113–140. — Radó: Az egyházi év. Bp. 1957. 164–160. — Radó: Enchiridion Liturgicum. Romae, 1961. II. 1296–1302.

(Kovács Zoltán)

FRAKNÓI VILMOS ÉS A „BUDA HALÁLA”. Száz évvel ezelőtt, 1864. április 12-én a „Hölgylutató” című népszerű folyóirat 344. lapján a tárca-rovat cílon „Isakender” álnévű aláírással megjelent egy satirikus versezet:

Az új Midás

Motto: Rex Midas habet aurea etc.

Felséges és dicső dolog volt!

Remeklettél itt jó barátom:

Aranyból te rezet csináltál,

Nagy a híred utána: látom.

Ki vagy? mi vagy? nevedet kérem!

Lehet tudnunk, kié az érdem?...

Vagy úgy, te hallgatsz? mind hiába?

Ildomosságod mit se használ,

Látjuk benned a kor csudáját:

Midás vagy te, míg mi a nádszál;

Olyan Midás, kinek kezében

Sárgaréz lesz a nemes érem.

A verstőkből ez a név jön ki: FRANKL VILMOS, aki nem más, mint a fiatal *Fraknói* Vilmos, a későbbi neves történetíró és címzetes püspök. A vers álnévű írója — *Komócsy József*, korának jónevű lírikusa — valami szimbolikus homályba burkolt vádat hangoztat itt Fraknói ellen, hogy mintegy ellen-Midászként aranyból rezet csinált.

A homályos vádaskodás mögött egy rosszindulatú, felelőtlen irodalmi pletyka húzódik meg, amelynek előzményei a következők. Annak az évnek elején jelent meg *Arany* János egyik legkiválóbb remekműve, a szerényen „hún regé”-nek jelzett, de — sajnos csonkán maradt — eposznak is beillő *Buda halála*, amellyel a költő elnyerte az Akadémia Nádasy-díját. Az irodalmi közvélemény a munkát elragadtatással fogadta, ám a *Pesti Hírnök* névtelen kritikusa egy — különnyomatban is megjelentetett — terjedelmes főrmérvényben (mert ezt az írást alig lehet bíráltnak nevezni) a remekművet egyszerűen silányságnak minősítette. Az okot ma már nehéz lenne kikutatni, elég az hozzá, hogy az ekkor még csak 21 esztendő, egyetemi tanulmányait végző ifjú Fraknóit vádolták a szerzőséggel irodalmi körökben, s így válik érthetővé Komócsy fentidézett szatirikus versezete. Rövidesen kiderült azonban, hogy a szerző nem Fraknói, hanem egy ónála is ifjabb, 18 esztendő kezdő újságíró: *Földy Géza*, akiből idők folyamán neves és megbecsült szerkesztő lett, s később bizonyára meg is bánta ifjúkori eltévelyedését.

A *Hölgyfutár* úgy szolgáltatót elégtételt a méltánytalanul megtámadott Aranynak, hogy díszhelyen leköszölte *Lehr* Zsigmondnak „Buda halála” című magasztaló ódáját (357. l.) Ám — közvetve — elégtételt szolgáltatót az igazságtalanul megvádolt Fraknóinak is, mikor a fővárosból való távozása alkalmából ilyen meleg sorokkal búcsúztatta: „Frankl Vilmos, jeles fiatal történet-szűnik, ki csak nem régiben nyerte el a bölcsészetből a tudori koszorút, nagyszombati tanárnak lett kinevezve. Sok szerencsét kívánunk k. barátunknak ez új hatáskörében, melynek betöltésére hogy mind tehetséggel, mind szorgalommal is bír — eddigi irodalmi működése fényesen igazolja.” (318. l.)

Fraknói Vilmos ezután csak másfél évtized múltán került közvetlen kapcsolatba Arany Jánossal. Ő lett 1879 májusában Arany utóda az akadémiai főtitkári székben. Ezt megelőzően már mintegy teljes esztendőn keresztül együtt dolgoztak a főtitkári teendők intézésében, még pedig a legteljesebb egyetértésben és harmóniában. Ezt *Gergely Pálnak*, Arany akadémiai tevékenysége tudós monografusának szíves szóbeli közlése alapján állíthatjuk. Semmi nyoma nincsen, hogy bármiféle ellentét lett volna közöttük.

A Fraknóit támadó Iszkenđer-vers mindenesetre tanulságul szolgálhat arra nézve, hogy mindenkor voltak rosszindulatú irodalmi pletykák, és hogy az efféléket legjobb mindig fenntartással fogadni. (*Kunszery Gyula*)

JEGYZETLAPOK. (*Karrier*.) Lizander teljes csendben ír. Évente másfél könyvet. Senki nem veszi észre. Mindaddig, míg híre nem jár, hogy Lizanderből lesz valami.

Hogy mi lesz belőle, senki sem tudja. Talán igazgató, talán főtitkár; esetleg elnök. Mindenesetre valahol valami.

Utolsó könyve épp oly érintetlenül porosodott a könyvkereskedésekben, mint a többiek; most egyszerre cikk lesz, s három nap alatt elfogy. Eddig meg se említették, most kritika kritikát ér róla. Realista, mint Tolsztoj, és sejtelmes, mint Kafka. Klasszikus formájú, mint Mauriac, és formabontó, mint Dürrenmatt. Mély, mint Dosztojevszki; bonyolult, mint Proust; értelemes és tömör, mint Hemmingway. Stílusa tiszta, mint egy pohár víz, és förgeteges, mint az orkán.

— Figyeld meg, most fölpumpálják — mondja Zoilus fogát csikorgatva.

Fél év múlva Lizandernek új könyve jelenik meg. Ugyanakkor híre jár, hogy mégsem lesz belőle semmi. Se elnök, se igazgató, se főtitkár. Még lektor se lesz a kiadónál.

A sikertől, úgy látszik, megtáltosodott: új könyve valóban jó. De nem ír róla senki. Nem beszél róla senki. Lizander visszasüllyed a csöndbe.

— Azért ez mégis igazságtalanság — jegyzi meg Menander.

— Miért? — horkan föl Zoilus. — Ez a dolog rendje: most leeresztik. És a kezét dörzsöli, elégedetten. (*r. gy.*)

Felelős kiadó: *Saad Béla*

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Fájó szívvel adjuk tudtul, hogy dr. Hegedűs Ferenc volt szerkesztő, városi tanácsnok, helytörténeti író augusztus 28-án, Szombathelyen elhunyt. Hűséges barátunk és munkatársunk volt, akinek egyik legutóbb kapott írását, sajnós, most már csak halála után fogjuk közölhetni. Kérjük olvasóinkat, hogy imáikban is emlékezzenek meg róla.

Örömmel várom. — Kérdéseit semmiképpen sem vesszük felesleges zaklatásnak, nem is tekintjük azokat perifériális problémáknak. A keresztszülő kiválasztása és a gyermek nevének megválasztása olyan feladat, amelyet a katolikus szülőknek gondolkozva, értelmesen kell megoldania, nem pedig szokványosan, felületesen, külsőséges szempontok alapján. Nagyon helyes, hogy olyan valakit keresztyánának, akiről úgy érzi, nem csupán név szerint lesz keresztszülője születendő gyermekének, hanem komolyan veszi a lelki rokonságot.

A kiszemelt hölgy korát illetően megnyugtathatjuk. Tizennegyedik életév betöltése után minden hívó lehet keresztszülő, amennyiben tisztában van hitünk alapvető fogalmaival és nem esik valamelyik kánoni akadály alá. (Nyilvános bűnösség, kiközösítés, szerzetesség, magasabb papi rend; felszentelt papok csak püspökük engedélyével vállalhatnak keresztszülőséget.) Nem jelent akadályt az sem, hogy a keresztyánjelölt még hajadon. Akkor is elvállalhatja a tisztséget, ha a gyermek fiú lesz. Az előírások szerint ugyanis egy keresztszülő kell, kettő — egy férfi és egy nő — lehet, de nem szükséges. A keresztszülő neme sem számít.

Az ön által felsorolt nevek mindegyikének nagyon szép az értelme, magyar jelentése. A következőkben tudjuk lefordítani őket magyarra: Anna — kegyelem; Ágnes — bárány; Erzsébet — Isten megesküdtött; Eszter — csodálatos vagy csillagos; Éva — minden élők anyja; Ilona — ragyogó; Júlia — fényes; Judit — hitvalló; Katalin — tiszta; Mária — szeretett vagy tenger csillaga; Márta — úrnő; Teréz — bátor; Zsuzsanna — ártatlan. A kérdezett férfinevek magyar jelentése is szép. László — dicső uralkodó; Géza — nagyr; Imre — nép fejedelme vagy tevékeny; István — koszorú; Sándor — férfvédő; Gábor — Isten embere; János — Isten ajándéka; Péter — Szikla.

Persze, a keresztyén hívó, amikor gyermekének nevet ad, nem csak a jó hangzására és a szép jelentésére gondol, hanem az anyaszentegyház ama hősére is, aki a nevet példájával megdicsőítette, a szentre, aki valaha a nevet viselte. A névvel egyúttal eszményképet és mennyei pártfogót is választunk számára, akit itt a földön követhet, akinek példájából erőt meríthet és aki imádkozik érte a mennyekben. Biztosan megtalálja azt az egyéniséget, akit örömmel állít oda segítőnek, példának gyermeke elé.

Özv. Kl. — Egyszerű szentmise minden lélekért mondható, tehát más válású elhunytért is be lehet mutatni. Éppen ezért plebánusuk nemhogy vétett volna valamiféle szabály ellen, de nagyon helyesen is járt el.

„Neokatolicizmus.” — Ez a megjelölés, amire a régi folyóirat forgatása közben bukkant, félre sikerült epiteton volt, amely nagyot akart mondani, de nem mondott semmit. A két világháború közötti időszak fiatal katolikus intellektueljeinek, íróinak és publicistáinak irányzatát illeték vele, akik reformokat sürgettek főleg a magyar katolicizmus társadalmi, szellemi, gazdasági életében. Hitre és erkölcsre vonatkozó tanításokban, a fegyelem kérdéseiben hűséges fiai voltak az anyaszentegyháznak. Semmiféle új katolicizmust nem akartak, hanem katolikus megújodást.

Fiatal apa. — A bátorságra és férfiasságra való nevelést nagyon is össze lehet egyeztetni az Isteni félelmére való neveléssel. A kettőt — a bátorságot és az istenfélelmet — nem lehet egymással szembe állítani. Ellentétet kötöttük az lát csupán, aki nem ismeri az istenfélelem igazi tartalmát és talán a bátorságát sem.

A bátorság nem jelenti a félelem hiányát. Hányszor történik meg, hogy erős férfi, aki rettenthetetlenül száll szembe a halálveszedelemmel, amidőn az csak őt fenyegeti, verejtékezve gyötrődik a félelemtől, amikor szerettei betegágya mellett áll. És hány bátor férfi fél megbántani törekeny feleségét, nem gyávaságból, hanem szeretetből.

Valahogyan így vagyunk az istenfélelemmel. Higgye el, nagyon sok olyan derűs lélek van, aki földi viszonylatban semmiféle bajtól, fáradalomtól, szenvedéstől, de még a haláltól sem retten meg, Istent azonban féli megbántani, mert minden jószág és szeretet forrását látja benne.

M.-né. — Megértjük, hogy aggodalommal hallgatja azokat a vitatkozásokat, amelyeket leánya folytat a vőlegényével. Mégis, azt ajánljuk, lehetőleg ne szóljon bele. Főként ne békítse őket. A jegyesség ideje arra való, hogy a felek véglegesen tisztázzák érzelmeiket és egymás iránti magatartásukat. Jobb, ha visszaadják egymásnak a gyűrűt, mintha belemennek egy rossz házasságba.

Vespere autem. — Nekünk, hívő keresztényeknek nincs rá szükségünk, hogy különböző módszerekkel és fogásokkal óvjuk meg magunkat az öregkor kesernyés és rossz hangulataitól. Számunkra az öregség nem a vég kezdete, hanem egy új, magasabb rendű életé. Ezt kell magunkban tudatosítanunk. A zsembesség és a melabú ott üti fel a fejét, ahol gyenge a hit és az Isten szeretete.

A legelső tehát, amit ajánlunk, vizsgálja meg alaposan hitét. Mit jelent Önnek Isten, lélek, túlvilág? Jelent-e komoly tartalmat, élő fogalmat, vagy csak üres képek, amelyeket annak idején, gyermekkorában gondolkodás nélkül fogadott el és azóta is megszokásból hordoz magában? Nyíltan, őszintén, félelem nélkül vessen számot önmagával. Ne féljen, ha rádöbben, hogy hite nem elég mély, fogalmai nem eléggé tiszták, elevenek. A rádöbbenés a tisztázódás, fogalmaink megelevenedésének kezdete. Utána vegye elő az evangéliumokat. Olvassa el minél többször. A szentírás olvasása mindig fontos, legfontosabb azonban öreg korban. Még akkor is, ha előzőleg bőven forgattuk is. Akkor táruul fel bennük az az értelem, ami addig retjtve maradt előlünk, mert mindennapi életünk, foglalatosságainak örömei és gondjai eltakarták előlünk. Meglátja, az evangélium fénye be fogja ragogni élete estéjét. Eljut oda, ahová az a kedves öreg apáca jutott el, aki ha megkérdezték, hogy van, mosolyogva felelte: „Egyre jobban, mert megyek hazafelé.”

Turista. — Egyelőre nincs szó arról, hogy általánosságban bevezetnék a könnyítést, amely szerint a vasárnapi misehallgatási kötelezettségnek már szombat este eleget lehetne tenni. Erre csak bizonyos helyeken kerül sor, amennyiben az illetékes ordinárius, főpásztor engedélyt kér rá a legfelsőbb egyházi hatóságtól. Főként olyan helyeken vezetik be, ahol kevés a pap, nagy területeken kell elvégeznie a lelkek gondozását, egymástól távoli helyeken kell több misét mondania vasárnaponként, vagy ahol a nagyvárosi ember életében immár létfontosságúvá vált turisztika olyan keretekben zajlik, hogy a pihenni vágyó hívők számára elháríthatatlan nehézségekbe ütköznék a vasárnapi misehallgatás.

Otthon. — Nagyméretű festett vagy nyomással készült szentképet bármely kegytárgykereskedésben kaphat. Nem kerül sokkal többre, ha régiségkereskedésben antik szentképet vásárolnak. Kisméretű művészi másolatot tudunk ajánlani. A Szépművészeti Múzeum gyönyörű és világhírű Raffael képéről, az Eszterházy Madonnáról több helyen is árulnak olyan nagyságú nyomatot, ami egy modern kis lakásban szépen érvényesül. Ugyancsak Szépművészeti Múzeumunk világhírű képanyagából való Greco Mária Magdolnájának az Eszterházy Madonnához hasonló méretben készült nyomata. Néhány egyházművésziünk készített Jézus és Madonna szobrocskákat kerámiában. Ezeket is lehet kapni kereskedői forgalomban.